

INTEGRACIÓ EUROPEA O MARGINACIÓ ESPANYOLA

El futur bifurcat de Catalunya, el País Valencià i les Balears

INTEGRACIÓ EUROPEA O MARGINACIÓ ESPANYOLA

El futur bifurcat de Catalunya,
el País Valencià i les Balears

Eduard Gracia

Anàlisi del nostre temps

“La España del siglo XXI no quiere que las áreas metropolitanas de Valencia y Barcelona formen un potente *hinterland* con sus dos polos principales a poco más de una hora de viaje. [...] Le asusta esa conexión.”

Enric Juliana (2012) *Modesta España: paisaje después de la austeridad*¹

“Sincerament preferisc els liberals alemanys al dirigisme espanyol. Acabe de llegir en les (segones) memòries de José María Aznar un fragment esgarrifós: «Valencia tenía para nosotros un significado especial. El vínculo entre Valencia y Madrid generaría por razones de cercanía geográfica unas sinergias muy importantes [...] que contribuirían a fortalecer en ésta una posición propia frente al acoso del expansionismo nacionalista radical desde Cataluña. [...] Se diseñó una política específica para todo el Levante español.»”

Josep Vicent Boira (2014) “Un corredor alemany” *La Vanguardia*²

“Sembla que alguns alts funcionaris de l'Estat espanyol prefereixin una Espanya pobra a una Espanya pròspera, si la prosperitat ha d'entrar pels ports catalans.”

Ramon Tremosa (2020) *Catalunya, potència logística natural: l'Estat contra el mercat*³

¹ El paràgraf, publicat per primer cop l'any 2012 a l'assaig *Modesta España*, es pot trobar a Juliana (2014), p. 538.

² Boira (2014).

³ Tremosa (2020), p. 166.

SUMARI

INTRODUCCIÓ: EL CAS DEL CORREDOR MALEÏT	6
BREVÍSSIMA HISTÒRIA ECONÒMICA D'ESPANYA	11
LA GLOBALITZACIÓ I EL BUIT	17
EL MICROCOSMOS ESPANYOL	25
L'ASCENS I LA GRAN PROMESA DE L'EIX MEDITERRANI	31
LA CURSA TECNOLÒGICA	41
PRODUCTIVITAT, EFICIÈNCIA I COMPETITIVITAT	53
EL RIAD ESPANYOL: MADRID, VILLA Y CORTE	65
CONCLUSIÓ: CAVALLS CAP A LA FOSCA	77
BIBLIOGRAFIA	80

INTRODUCCIÓ: EL CAS DEL CORREDOR MALEÏT

Probablement no hi hagi avui a tota la península Ibèrica cap infraestructura de transport que mereixi un tractament més prioritari que el Corredor Mediterrani.⁴ El seu traçat al sud del Pirineu –entre la Jonquera i Algesires– connectaria amb Europa, per mitjà d'un ferrocarril de mercaderies d'ample europeu, regions que representen al voltant del 45 % del PIB, la meitat de les exportacions i dos terços del tràfic portuari de mercaderies de l'Estat espanyol. Difícilment trobaríem, tanmateix, cap gran infraestructura que hagi estat més sistemàticament negligida, quan no directament soscavada, per l'Estat que, lògicament, més l'hauria de defensar.

Des de la presentació de la primera proposta espanyola de corredors ferroviaris prioritaris per a la xarxa europea, l'abril de 2004, fins a la selecció final dels corredors pel Parlament Europeu l'octubre de 2013, els governs espanyols de tots dos partits majoritaris van maldar per imposar com a prioritari un Corredor Central que havia d'enllaçar amb França a través d'un llarguíssim túnel per Canfranc, al Pirineu Central, i així fer passar –a un cost exorbitant– el tràfic de mercaderies pel mig de les regions més despoblades de França i Espanya. Ni tan sols el rebuig pel Parlament Europeu d'aquest traçat alternatiu va aconseguir enterrar el projecte. Ben al contrari, la pressió espanyola va persuadir la Comissió Europea d'afegir a posteriori un segon ramal al Corredor Mediterrani que, separant-se del primer a l'altura de Tarragona, passaria per Saragossa, Madrid i continuaria per l'interior fins a Algesires –reproduint així el traçat del Corredor Central excepte pel tram que requeria perforar el Pirineu... I hi ha hagut prou excusa amb aquest afegit perquè la part més grossa del pastís (el 80% de la despesa

4 Per més detall podeu consultar Boira (2021) i, per un resum ràpid de la qüestió, Gracia i Reyner (2021).

segons dades de 2017)⁵ hagi anat a parar al traçat que passa per Madrid en comptes del traçat litoral que originàriament s'entenia com a Corredor *Mediterrani*.

Hi ha conflictes comparativament petits que en posen de manifest altres de molt més grans –com un acte públic d'agressió verbal per part d'un directiu abusiu palesa un problema molt més greu a l'entorn laboral–, i el del Corredor Mediterrani n'és un. Des d'un punt de vista tècnic i objectiu no s'entén que es prioritzin obres més cares i de més baixa productivitat (com ara el Corredor Central) per sobre del Corredor Mediterrani si l'objectiu és maximitzar l'impacte positiu d'aquestes despeses sobre el benestar dels espanyols. Des d'un punt de vista polític i partidista, tampoc no s'entén que governs presidits pels partits majoritaris espanyols maldin sistemàticament per isolar el País Valencià i negar-li una connexió eficient de mercaderies amb els mercats europeus quan són –i durant dècades han estat– els mateixos partits majoritaris espanyols (PP i PSOE) els que han governat aquesta autonomia. Aquest biaix sistemàtic és, tanmateix, un fet objectiu que han fet notar molts dels qui millor coneixen la política espanyola –n'he citat només tres a l'inici d'aquest treball.

Ens cal copsar què hi ha al darrere, sobretot perquè aquesta història d'obstruccions és repeteix, quasi invariablement, sempre que es planteja la necessitat o l'oportunitat de fer inversions de futur en aquesta regió... A llarg termini aquesta política és potser encara més perjudicial que l'espòli fiscal perquè, com assenyala un estudi recent de la Cambra de Comerç de Barcelona,⁶ si s'eliminés el dèficit fiscal augmentaria de cop la renda per càpita de les regions afectades, però per assolir un

5 González (2017).

6 Rovira (2020).

ENS CAL ENTENDRE
QUÈ TEM TANT L'ESTAT
COM PER A ENTESTAR-SE
UN COP DARRERE
L'ALTRE A TALLAR LES
ALES, ECONÒMICAMENT
PARLANT, ALS SEUS
TERRITORIS MEDITERRANIS.

creixement sostingut caldria que els recursos s'invertissin apropiadament –per exemple a infraestructures com el Corredor Mediterrani. Ens cal, doncs, entendre què tem tant l'Estat com per entestar-se un cop darrere l'altre a tallar les ales, econòmicament parlant, als seus territoris mediterranis amb polítiques que Ramon Tremosa, l'economista i diputat català, descriu molt eloqüentment com "l'Estat contra el Mercat"⁷.

El que descobrirem –avancem-ho ara– és que la creixent integració econòmica europea (i global) té a Espanya un efecte profundament disruptiu, perquè afebleix els lligams i els rols econòmics tradicionals de les regions sota administració espanyola alhora que reforça la integració entre territoris europeus –espanyols o no– seguint els imperatius del mercat.

7 Tremosa (2020).

A Espanya, els vents del mercat global acceleren el desplaçament secular de l'activitat i el potencial econòmic des del centre (que és també el nucli polític tradicional de l'Estat) cap a la perifèria i, molt particularment, cap a la regió que a les estadístiques europees es coneix com a ES5 i en un context ibèric com a Regió Est⁸, Llevant, Eix Mediterrani, Euroregió Mediterrània⁹, Euroregió de l'Arc Mediterrani (EURAM)¹⁰ o fins i tot Commonwealth catalano-valenciana:¹¹ en definitiva, la regió que formen el Principat, el País Valencià i les Illes Balears.¹² Com que, a llarg termini, és difícilment sostenible que l'activitat econòmica i el poder polític vagin en direccions diametralment oposades, és fins a cert punt natural (tot i que no per això menys pervers) que aquest procés es percebi com una amenaça a l'estructura de poder de l'Estat.

No s'observa res similar a cap dels països europeus comparables. Ben al contrari: a Itàlia, França, Portugal i Grècia, per exemple, els vents del mercat acceleren la concentració de l'activitat precisament a regions que ja són, i han estat històricament, nuclis econòmics i polítics de l'Estat: el nord d'Itàlia (sobretot Milà) i, en menor grau, el centre fins a Roma; les valls franceses dels rius Sena (de París al mar) i

8 Regió ES5 o Espanya Est és la denominació que rep aquest territori a Eurostat en qualitat de regió nivell NUTS 1 (NUTS és l'acrònim francès de la *Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques*).

9 Per exemple a Reyner (2020).

10 Aquesta denominació ha estat popularitzada per l'Institut Ignasi Villalonga d'Economia i Empresa.

11 Boira (2010).

12 Naturalment també se'n pot dir Països Catalans, però aquest és probablement un terme més apropiat per a un context lingüístic i cultural que, a més, inclouria comarques com el Rosselló, Andorra, la Ribagorça o el Matarranya i n'exclouria d'altres com la Vall d'Aran, el Racó d'Ademús o Requena-Utiel.

EL MERCAT GLOBAL ACCELERA A ESPANYA EL DESPLAÇAMENT SECULAR DEL POTENCIAL ECONÒMIC DES DEL CENTRE (NUCLI DUR DE L'ESTAT) CAP A LA REGIÓ QUE FORMEN CATALUNYA, EL PAÍS VALENCIÀ I LES ILLES BALEARS.

Roine (Lió, Marsella); la costa oest de Portugal (Lisboa i, potser en menor grau, Porto); la regió grega de l'Àtica (és a dir, Atenes)... En reforçar aquests territoris, que han estat els centres econòmics i polítics d'aquests països com a mínim des dels dies de l'Imperi romà, la força del mercat més aviat hi reafirma avui l'estructura institucional preexistent –al contrari que a Espanya.

Només hi ha un altre cas d'un país mediterrani de mida i orografia similars a les d'Espanya que hagi experimentat un procés anàleg durant les últimes dècades: Iugoslàvia, on als anys vuitanta del segle passat els vents del mercat afavorien les economies d'Eslovènia i Croàcia (més industrialitzades que la resta del país i, en el cas de Croàcia, amb una costa molt turística) en detriment de Sèrbia, nucli del poder polític i llar de la identitat cultural que feia a Iugoslàvia el paper aglutinador

que la cultura castellana fa a Espanya... Tots sabem com va acabar aquest conflicte.

És clar que Iugoslàvia era un país comunista (malgrat que notablement obert) les ineficiències del qual, combinades amb una greu manca de crèdit internacional, el van enfonsar durant aquells anys en una crisi econòmica molt profunda agreujada per una inflació galopant. La urgència d'independitzar-se'n era, doncs, tan gran per les regions productives com la de reforçar-ne la unitat per la capital i les regions més endarrerides. La crisi econòmica va injectar al conflicte iugoslau una intensitat que avui dia sembla difícil d'imaginar a un país com Espanya, més ric, econòmicament integrat a Europa i que sembla gaudir d'una línia de crèdit aparentment il·limitat de la Unió Europea... Tanmateix, si les circumstàncies eren sens dubte diferents, no és menys cert que les arrels de la tensió són molt similars.

A Espanya, els fantasmes balcànics s'invoquen amb ominosa facilitat. Ja als anys noranta la identificació dels catalans amb els croats i musulmans bosnians víctimes de les atrocitats sèrbies era tan omnipresent als mitjans espanyols que el 21 de juliol de 1995, quan tot just havia esclatat la notícia de la matança de Srebrenica, vint mil persones es van manifestar als carrers de Barcelona –però ningú a cap altra ciutat espanyola– per exigir una intervenció internacional que aturés aquells horrors¹³. Deu anys després n'hi va haver prou amb l'inici de les negociacions per al nou Estatut, l'any 2005, perquè José Maria Aznar advertís solemnement del "riesgo de balcanización de España"¹⁴ i Enric Juliana, aleshores subdirector de *La Vanguardia* a

13 Rusiñol (1995); per cert, puc donar fe que aquesta manifestació es va produir, perquè vaig ser-hi.

14 Europa Press (2005).

CONTRA UN MERCAT QUE L'ARROSSEGA EN UNA DIRECCIÓ QUE NO L'AFAVOREIX, L'ESTAT ESPANYOL ESTARIA FENT SERVIR EL SEU PODER PER A REDIRIGIR ELS FLUXOS ECONÒMICS CAP A REGIONS, ACTIVITATS I BUTXAQUES MÉS AL SEU GUST.

Madrid, publicà el mateix any un llibre (*La España de los pingüinos*)¹⁵ amb un subtítol inquietant: *Una visión antibalcánica del porvenir español: la concordia es posible*. Cal preguntar-se si quan, l'octubre de 2017, milers de policies arribats d'arreu d'Espanya, d'on havien sortit tot cantant "a por ellos", carregaren ferotgement contra manifestants pacífics als col·legis electorals catalans, els líders europeus que s'ho miraven de lluny no hi haurien vist el risc d'un escenari iugoslau... I s'haurien esgarriat només de pensar-hi.

La hipòtesi és doncs que, com a resposta a un mercat que l'arrossega en una direcció que no l'afavoreix, la maquinària de l'Estat espanyol estaria fent servir el seu poder

15 Aquest llibre es va tornar a publicar com a part del recull a Juliana (2014).

coercitiu per redirigir els fluxos econòmics cap a regions, activitats i butxaques més al seu gust –al preu, naturalment, d’allunyar els recursos d’allà on serien més productius i reduir així el benestar dels ciutadans. És una hipòtesi amb implicacions de tot tipus. Si és plausible o no depèn, però, de cap a on empeni realment el vent del mercat europeu aquesta regió a la vora del Mediterrani a la qual l’Estat espanyol s’entesta a negar tot un seguit d’infraestructures imprescindibles –com el Corredor Mediterrani, els pressupostos del qual sempre acaben desviant-se a un altre lloc. Proporcionar elements que ajudin a esbrinar això és l’objectiu d’aquest treball.

BREVÍSSIMA HISTÒRIA ECONÒMICA D’ESPANYA

Cap a l'any 1530 el Principat de Catalunya tenia probablement al voltant d'un quart de milió d'habitants¹⁶. Per les mateixes dates, al Regne de València (malgrat ser un terç més petit en extensió territorial) n'hi hauria pocs més –potser entorn de 275.000. En total, sumant-hi la població del Regne de Mallorca, tots tres territoris junts possiblement tindrien entre 600.000 i 650.000 habitants... Pels mateixos anys, en canvi, la població total del que avui es coneix com a Espanya s'estima en uns 7,2 milions de persones amb una renda per càpita similar a la catalana d'aleshores¹⁷.

No és pas estrany: en aquell temps l'economia d'Europa era eminentment agropecuària, de manera que el gruix de la població espanyola es trobava on hi havia més terra o era més fèrtil, és a dir, al Regne de Castella –sobretot a les comarques cerealistes de l'altiplà i a la fèrtil plana del Guadalquivir– a més, naturalment, de l'extraordinàriament productiva (però comparativament petita) horta de València. En canvi, Catalunya no tenia (ni té) grans planes conreables o particularment fèrtils, ni gaires recursos minerals, ni tan sols bons

16 Faig servir les dades ja clàssiques de Nadal (1984), p. 74, per les poblacions del Principat (251.000) i el Regne de València (273.000) l'any 1530, basades principalment en els fogatges de les dues corones. Nadal és encara la referència més citada en aquesta qüestió –vegeu per exemple Simon (2011), p. 492, o Fontana (2014), p. 128. Val a dir, tanmateix, que treballs més recents com Simon (2021), p. 26, proposen xifres més altes basant-se en l'observació que hi havia cert grau d'ocultació en els fogatges. Per al Regne de Mallorca he trobat estimacions parcials, però cap no suggereix que la població el 1530 pogués passar gaire dels cent mil habitants. Afegint-hi l'estimació de Nadal (1984), p. 74, de 255.000 habitants per Aragó l'any 1530, i la que cita Fontana (2014), p. 133, de 6,3 milions per la Corona de Castella l'any 1541, obtenim un total per Espanya de 7,2 milions que, per cert, és prou consistent amb les estimacions de la Maddison Project Database.

17 Obtinc l'estimació de la renda per càpita catalana al segle XVI en relació amb la mitjana espanyola de Carreras (2021).

AL LLARG DELS SEGLES XIX I XX EL CENTRE DE LA PENÍNSULA ES VA ANAR BUIDANT EN FAVOR DE LA PERIFÈRIA... I DE LA CIUTAT DE MADRID.

ports naturals. No ha de sorprendre doncs que, sumant el Principat i els regnes de València i Mallorca, tots plegats no passessin gaire del 8-9 % de la població del que avui coneixem com a Estat espanyol, ni d'una proporció similar del seu PIB... Avui, per contra, la suma de Principat, País Valencià i Balears en representa el 29,4 % de la població (16,2 % Catalunya, 10,6 % País Valencià i 2,6 % Balears) i el 31 % del PIB (19 % Catalunya, 9,3 % País Valencià i 2,7 % Balears)¹⁸.

És clar, ha plogut molt des d'aleshores. Primer a poc a poc, però cada cop més ràpid –a partir de l'inici de la industrialització de Catalunya (incipient ja a finals del segle XVIII) seguida, durant els segles XIX i XX, per la d'Euskadi i, a un nivell força més modest, la d'indrets com Alcoi, Sagunt o Santander– el centre de la península es va anar buidant en favor de la perifèria... I de la ciutat de Madrid.

18 Dades de l'INE (Espanya), any 2019.

La raó és prou coneguda: a mesura que l'economia es desenvolupa, la tecnologia es sofisticada i el mercat s'amplia, les activitats d'un valor afegit més alt (que són també aquelles que més productives esdevenen com més creixen i s'integren amb d'altres) tendeixen a concentrar-se en certs nuclis geogràfics i, naturalment, la població que hi ha de treballar també s'hi concentra. Amb el creixement i la globalització, les grans ciutats esdevenen, doncs, encara més grans i els indrets privilegiats per la natura guanyen encara més atractiu, mentre que les regions interiors amb difícil accés a vies de comunicació, si no ofereixen cap esquer especial per a l'economia moderna, tendeixen a despoblar-se.

La concentració al nucli econòmic d'activitats amb un alt valor afegit per hora treballada comporta una productivitat més gran i com a conseqüència –si no immediatament sí amb el temps– també salaris superiors. Alhora, a mesura que la concentració incrementa els salaris, els preus del sòl i, amb ells, molts altres preus, les activitats més sensibles a aquests costos i menys als beneficis de la integració (com l'agricultura o les manufactures de baix valor afegit), van desplaçant-se cap a la perifèria, formant així cercles més o menys concèntrics al voltant del nucli central. El fenomen no és, doncs, espanyol: és europeu, mundial i, de fet, un tret bàsic de qualsevol economia competitiva.

La peculiaritat d'Espanya és que l'altiplà que ocupa el centre de la península Ibèrica, a centenars de metres per sobre del nivell del mar, allunyat dels ports i sense cap riu navegable, privat de recursos naturals agropecuaris o miners que puguin competir amb els d'altres països, lluny dels avantatges naturals del litoral mediterrani i fins i tot de l'atlàntic, constitueix un territori particularment desavantatjat des del punt de vista de l'economia moderna. Així, durant els

segles XIX i XX, a mesura que l'economia es va anar desenvolupant, l'activitat es va anar desplaçant cap a la perifèria. El PIB combinat del Principat, el País Valencià i les Illes, que cap a l'any 1800 representava el 16,6 % del que avui és l'Estat espanyol¹⁹ (8,3 % a Catalunya, 5,7 % al País Valencià i 2,6 % a les Balears), cosa que possiblement doblava ja el seu pes de la primera meitat del segle XVI, va seguir creixent fins a assolir el 32,6 % l'any 1930 –del qual el 21,4 % corresponia al Principat (sí, més que avui), el 9,7 % al País Valencià (també més que avui) i el 1,5 % a les Illes.

Mentre l'any 1800 la renda per càpita de Catalunya era tot just un 2 % superior a l'espanyola i al País Valencià un 30 % inferior (a les Balears s'estima, en canvi, que era un 44 % superior), l'any 1930 la renda per càpita de tots tres territoris superava clarament l'espanyola: un 60 % al Principat, un 38 % a les Illes i un 8 % al País Valencià.²⁰ Penseu que avui la renda per càpita és només un 18 % superior a la mitjana a Catalunya i un 8 % a les Balears, mentre que al País Valencià queda un 12 % per sota de la mitjana espanyola²¹. Aquell mateix any 1930, per cert, el PIB del que ara és la Comunitat de Madrid era només el 7 % del total d'Espanya i la seva renda per càpita un 46 % per sobre de la mitjana –avui seria un 36 %.

El poder atrau el poder. Tota alteració del balanç econòmic planteja la possibilitat d'un canvi paral·lel del poder polític i, per tant, genera naturalment rebuig entre les elits que gaudeixen del favor de l'Estat. No és, doncs, estrany que el resultat d'aquest procés fos un corrent creixent de catalanofòbia que arribaria al paroxisme amb la política franquista de "dislocació" (avui en diríem deslocalització)

19 Carreras i Tafunell (2005), p. 1365.

20 Carreras i Tafunell (2005), p. 1372.

21 Dades de l'INE (Espanya), any 2019.

de la indústria catalana cap a altres indrets d'Espanya, que es justificava obertament amb frases com la que Florencio Sánchez, secretari tècnic del Ministeri de Comerç, pronuncià l'any 1952: "a estos catalanes hay que ahogarlos económicamente"²². És amb el franquisme que Madrid esdevé finalment la "capital total"²³ que és avui: no només política i administrativa sinó també econòmica i financera.

El cost de les polítiques econòmiques del primer franquisme –megalòmanes, arcaïtzants, incompetents i profundament corruptes– fou esgarrifós en termes de prosperitat i benestar humà. Penseu que Polònia, un país que l'any 1935 tenia al voltant del 60 % de la renda per càpita d'Espanya²⁴, va igualar-la i fins i tot superar-la lleugerament entre 1952 i 1958 malgrat haver patit primer l'espantosa devastació de la Segona Guerra Mundial (molt pitjor que la de la Guerra Civil Espanyola) i després l'establiment forçós d'un règim comunista, un dels sistemes econòmics més nefastos mai concebuts però, òbviament, no tant com el del franquisme als mateixos anys. Palesat pel contrast amb una Europa que havia superat ja la seva postguerra i on el benestar creixia cada cop més ràpidament, era qüestió de temps que l'espectacular fracàs econòmic del franquisme autàrquic acabés forçant un canvi.

Es diu que l'any 1959 el general Franco va demanar al seu ministre de comerç, Alberto Ullastres, que li expliqués per què creia que era tan urgent aplicar el pla de reformes que el Fons Monetari Internacional exigia d'Espanya com a condició per al seu suport financer.

²² Cabana (2012), p. 100.

²³ L'expressió és de Germà Bel (2010).

²⁴ Dades de la Maddison Project Database, sempre en termes de paritat de poder adquisitiu (PPP = Purchasing Power Parity).

**TOTA ALTERACIÓ DEL
BALANÇ ECONÒMIC
PLANTEJA LA POSSIBILITAT
D'UN CANVI DEL
PODER POLÍTC. NO
ÉS, DONCS, ESTRANY
QUE AQUEST PROCÉS
GENERÉS UN CORRENT
DE CATALANOFÒBIA QUE
ARRIBARIA AL PAROXISME
AMB EL FRANQUISME.**

"Excelencia," respongué el ministre, "sin este plan, en dos meses nos quedamos sin divisas para enviar embajadores y para comprar gasolina"²⁵. No exagerava: l'intervencionisme franquista havia estat tan catastròfic que, malgrat els salaris de misèria, la taronja era pràcticament l'únic producte espanyol prou competitiu per exportar i, com que l'any anterior una forta gelada n'havia destruït la collita al País Valencià²⁶, les reserves del Banc d'Espanya s'estaven exhaurint ràpidament. N'hi va haver prou amb això: la por de quedar-se sense gasolina va posar de genolls un règim que pretenia ser la "reserva espiritual de Occidente". Així s'aprovà el Pla d'estabilització: es van nomenar nous ministres tecnòcrates –o de coll blanc– en detriment dels del nucli

²⁵ L'anèctota és ben coneguda: reproduïxo les paraules del ministre tal com es citen a Salas (2013).

²⁶ Cabana (2012), p. 115.

dur del règim –els de camisa blava o casaca militar–, es van liberalitzar certs aspectes de l'economia, es van limitar algunes vies particularment flagrants d'arbitrarietat i favoritisme econòmic, i el país va sortir del fosc túnel de la postguerra per encetar el creixement accelerat dels anys seixanta –el “desarrollismo”.

La liberalització econòmica va ser com una alenada d'aire fresc per a tota Espanya, però sobretot per a les regions més desenvolupades –n'és prou testimoni l'allau d'immigrants que Catalunya va rebre d'altres regions. Això no vol dir que la idea de la “dislocación” caigués en l'oblit: el franquisme tardà també va estar farcit de projectes en aquesta línia (recordeu per exemple els “polos de desarrollo” a Burgos, Valladolid, Huelva...), però la força coercitiva que s'hi dedicava era menor que durant l'autarquia, i els recursos econòmics de l'Estat eren limitats en comparació amb els que controla avui.

A aquesta primera reforma la van seguir d'altres: la transició democràtica entre 1976 i 1978 (que, amb tots els seus defectes, va limitar bastant el poder arbitrari de l'Estat), l'entrada a la CEE²⁷ –avui Unió Europea– l'any 1986, la incorporació a l'Eurozona l'any 1999 i, entremig, tot un seguit de mesures menys espectaculars, però força rellevants. El resultat de les reformes va ser una onada de prosperitat com mai no s'havia vist abans a la península Ibèrica... al preu, això sí, d'integrar-se a un mercat europeu el nucli econòmic del qual és més enllà de les fronteres de l'Estat.

ERA QÜESTIÓ DE TEMPS
QUE L'ESPECTACULAR
FRACÀS ECONÒMIC DEL
FRANQUISME AUTÀRQUIC
FORCÉS UN CANVI. LES
REFORMES, A PARTIR DE
1959, VAN PORTAR UNA
GRAN PROSPERITAT TOT
INTEGRANT ESPANYA
CADA COP MÉS AL MERCAT
EUROPEU I GLOBAL.

LA GLOBALITZACIÓ I EL BUIT

²⁷ Recordeu que CEE era l'acrònim de la Comunitat Econòmica Europea, que esdevindria la Unió Europea amb l'aplicació del Tractat de Maastricht l'any 1993.

Fem una ullada al mapa de la població europea (figura 1, pàgina següent). Hi destaca sobretot una franja d'alta densitat demogràfica (en blau i verd) que puja del nord d'Itàlia, passant pels Alps i la vall del Rin –que uneix l'Alemanya occidental amb Suïssa al sud, França a l'est i Bèlgica, Països Baixos i Luxemburg al nord– i continua creuant el canal de la Mànega fins al centre-sud d'Anglaterra. És el que es coneix generalment com l'Eix Manchester-Milà (o, de vegades, Liverpool-Milà), la Megalòpoli Europea, l'Espinada Europea (*European Backbone*), el Pentàgon Europeu (referint-se al pentàgon que formen Londres, París, Milà, Munic i Hamburg)²⁸ o, fins i tot, el Plàtan Blau (*the Blue Banana*)²⁹. Aquest és –i ha estat des de l'alta edat mitjana– el nucli econòmic d'Europa... I, dins seu, el “centre del centre” és avui a la conca de Rin, que connecta l'Alemanya occidental amb Suïssa, França oriental, Bèlgica i els Països Baixos.

Això no vol dir que totes les activitats d'alt valor afegit es localitzin necessàriament sobre aquest eix: un entorn econòmicament liberal, per exemple, pot arribar a ser tan atractiu per a les activitats d'alta productivitat que compensi el fet de trobar-se físicament lluny del nucli –com passa, posem per cas, a Irlanda, Finlàndia o Estònia. Per això cal superposar a aquest mapa un índex que reflecteixi la llibertat econòmica com el de dalt de la figura 2 (pàgina 21). Podríem dir, doncs, que (deixant de banda recursos naturals) avui a Europa tres factors fonamentals determinen la competitivitat d'un país: un entorn econòmicament liberal atractiu per a inversors i emprenedors, la disponibilitat de mà d'obra comparativament barata (que és encara el gran avantatge d'alguns països excomunistes) i, és clar, la proximitat al nucli econòmic

28 ESPON (2004).

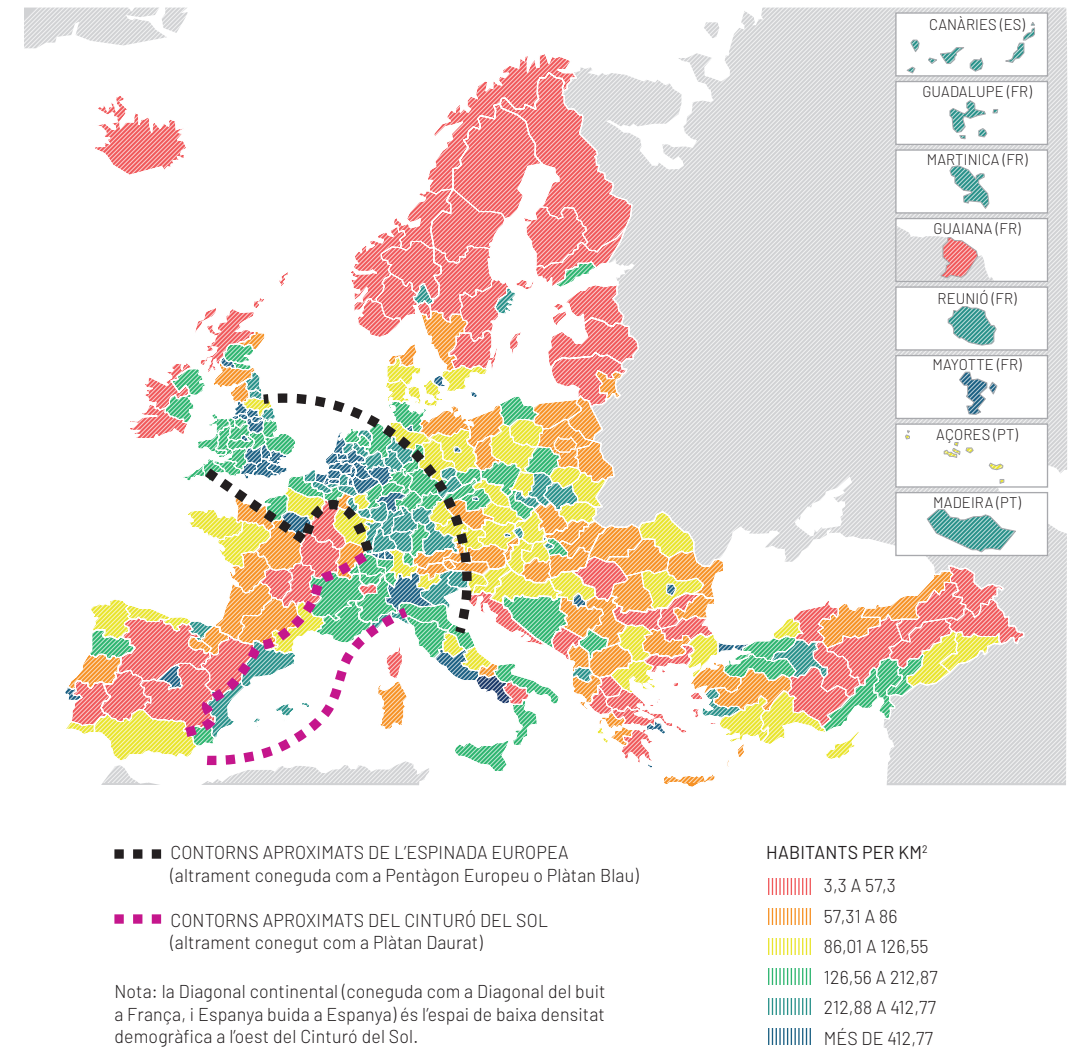
29 Brunet (1989).

AVUI A EUROPA TRES FACTORS FONAMENTALS DETERMINEN LA COMPETITIVITAT D'UN PAÍS: UN ENTORN ECONÒMIC LIBERAL, LA DISPONIBILITAT DE MÀ D'OBRA COMPARATIVAMENT BARATA I LA PROXIMITAT AL NUCLI ECONÒMIC EUROPEU.

europeu, que atorga prosperitat fins i tot quan l'entorn no és sempre prou liberal (com és el cas de França o Bèlgica). Alemanya, Suïssa o els Països Baixos representen, en aquest marc, exemples que combinen la centralitat geogràfica amb un entorn econòmic liberal.

La proximitat al nucli econòmic la dicta la geografia i la competitivitat dels salaris baixos lògicament desapareix amb la prosperitat però, superficialment, la idea de crear un entorn econòmicament prou liberal i atractiu podria semblar senzilla. La realitat, tanmateix, és molt diferent. Tots els estats són institucions que fan servir el seu poder coercitiu (el “monopoli de la violència”, en la coneguda expressió de Max Weber) per extraure rendes dels qui produeixen riquesa i redirigir-les a altres grups que vol afavorir:

FIGURA 1: DENSITAT DE POBLACIÓ A EUROPA (NIVELL REGIONAL NUTS 2), ANY 2018

Font: Eurostat. Gràfic: elaboració pròpia a partir de gràfic d'Eurostat.

l'Estat és en definitiva, com el definí Frédéric Bastiat ja l'any 1848, "aquella ficció a través de la qual tothom intenta viure a costa de tothom".³⁰ La redistribució fa possible l'estat del benestar però, també, la corrupció política i les xarxes clientelistes. Liberalitzar implica per l'Estat renunciar a redistribuir arbitràriament les rendes: per això, els països amb institucions de més baixa qualitat (per entendre'ns, més subjectes a la influència de col·lectius que les utilitzen –les corrompen– per extreure rendes de la resta de la societat) són els que més s'hi resisteixen. És, per tant, prou lògic que els índexs de llibertat econòmica i de (manca de) corrupció siguin tan similars –a la figura 2 (pàgina següent) n'hi ha un de cada. L'afirmació que tota liberalització econòmica implica renunciar a l'estat del benestar representa, doncs, una objecció molt pobra a la reforma: molts dels països econòmicament més liberals d'Europa (Alemanya, Països Baixos, els nòrdics) tenen també els estats del benestar més generosos.

Al mercat –a qualsevol mercat– la clau és sempre l'avantatge comparatiu: cada activitat econòmica tendeix a situar-se allà on la combinació de factors li resulta comparativament més favorable. Per això la globalització es percep sovint com un procés injust i desprietat, car, en ampliar cada cop més el ventall d'ubicacions possibles, fa que el que ahir era prou bo ja no ho sigui avui: uns hi guanyen i altres hi perden... Per això també els països del sud d'Europa que comparteixen el poc afalagador acrònim anglès de PIGS (*Portugal, Italy, Greece, Spain*), massa desenvolupats per poder competir amb mà d'obra barata com els seus altres veïns de l'Est i alhora sotmesos a institucions de massa

³⁰ "L'État, c'est la grande fiction à travers de laquelle tout le monde s'efforce de vivre aux dépens de tout le monde." Bastiat (1848).

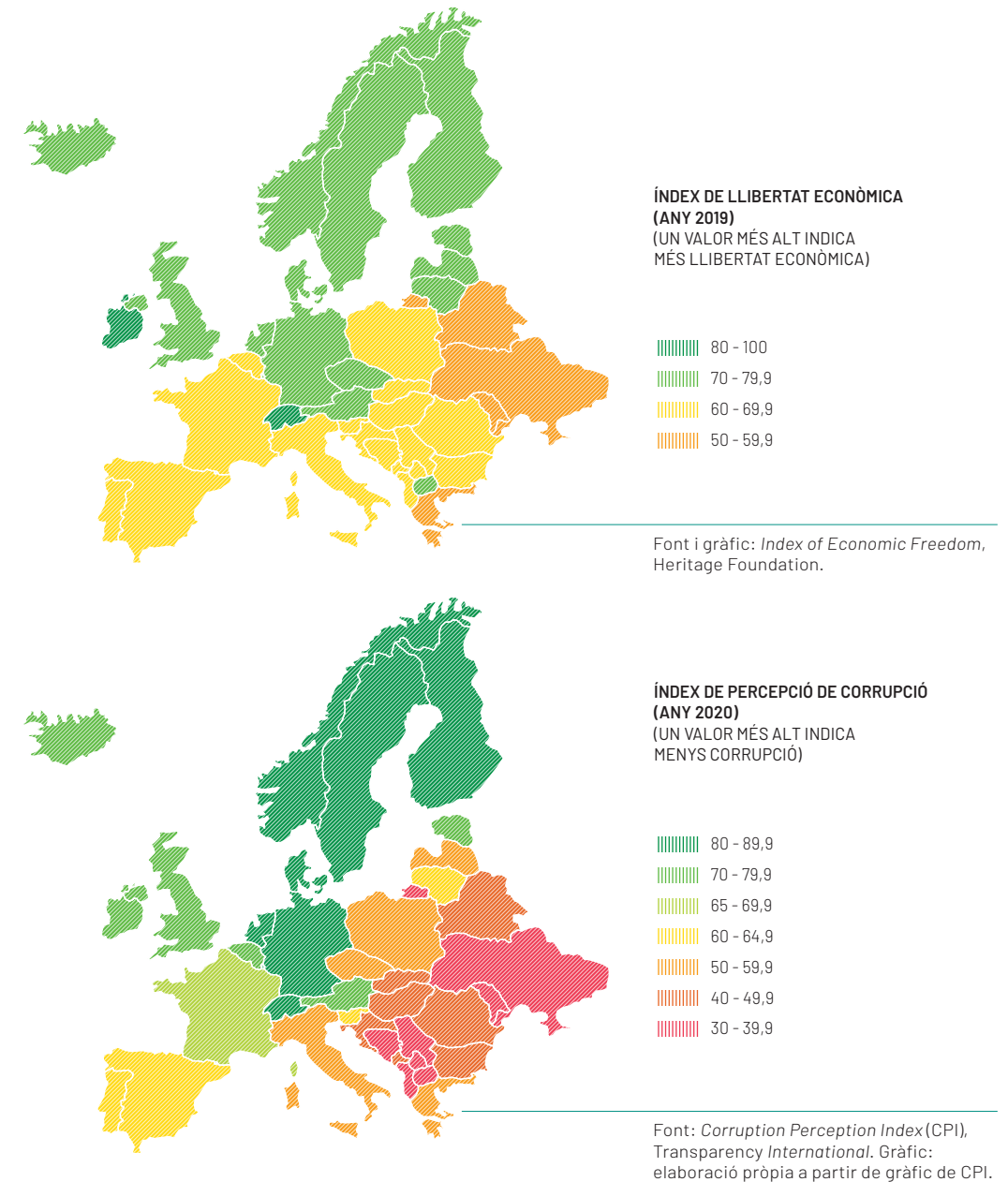
LIBERALITZAR IMPLICA PER L'ESTAT RENUNCIAR A REDISTRIBUIR ARBITRÀRIAMENT LES RENDES: PER AIXÒ, ELS PAÏSOS AMB INSTITUCIONS DE MÉS BAIXA QUALITAT SÓN ELS QUE MÉS S'HI RESISTEIXEN.

baixa qualitat per poder liberalitzar-se com els seus veïns del Nord, es troben cada cop amb més freqüència entre els perdedors de la globalització... I, com el mal alumne que en comptes d'estudiar més es queixa que la prova és sempre massa difícil, sovint no responen fent les reformes necessàries sinó amb encara més intervencionisme i burocràcia.

La integració europea i la globalització han impactat tothom de maneres molt diverses però, des d'un punt de vista geogràfic, han tingut també una víctima evident: l'enorme espai buit, conegut a l'àmbit europeu com la Diagonal continental³¹, que surt de Lieja, al sud de Bèlgica, travessa França en diagonal –on es coneix com la *Diagonale du vide*, la Diagonal del buit–, s'eixampla fins a ocupar gairebé

³¹ La denominació es pot trobar ja a l'informe *Europa 2000+* (Comissió Europea, 1994).

FIGURA 2: ÍNDEXS INTERNACIONALS DE LLIBERTAT ECONÒMICA I PERCEPCIÓ DE CORRUPCIÓ

tota l'Espanya interior (el que coneixem com l'*España vacía* o, de vegades, *España vaciada*) i mor finalment a la costa de l'Alentejo, al sud de Lisboa. La figura 1 no fa, malauradament, prou justícia al despoblament extrem de bona part d'aquest territori, sobretot en el seu recorregut per Espanya. Penseu que a la regió coneguda com la serralada celtibèrica, que ocupa aproximadament l'espai entre el riu Ebre i Madrid (és a dir, principalment les províncies de Sòria, Terol, Conca, Guadalajara i gran part de Burgos, Saragossa, La Rioja i altres adjacents), la densitat de la població rural és tan baixa –arriba a menys de vuit habitants per km²–, que ha estat descrita com la Lapònia del sud o la Lapònia espanyola³² perquè caldria anar a l'Escandinàvia àrtica per trobar territoris alhora tan extensos i despoblats dins del continent europeu.

Aquesta Diagonal continental no només és un territori molt extens amb una població extraordinàriament baixa, sinó que cada cop ho és més i, en la mesura que els joves són els més disposats a marxar allà on puguin trobar una feina millor, l'edat mitjana de la població és també cada cop més alta. És de llibre: aquesta regió no té accés a la costa, ni a grans rius navegables –amb l'excepció molt parcial del Garona, a França–, ni a cap recurs natural especialment valuós... No ofereix, en definitiva, cap mena d'atractiu especial per a l'economia moderna. A mesura que les activitats agropecuàries de les quals vivien aquests territoris van perdent pes no és, doncs, estrany que l'activitat es desplaci cap als litorals. Hi ha, però, una excepció notabilíssima: Madrid, la tercera regió metropolitana més gran de la UE (després de París i de la regió metropolitana del Rin i el Ruhr), desafia orgullosament les forces del mercat des del bell mig de l'espai més despoblat de l'Europa occidental.

MADRID, LA TERCERA REGIÓ METRÒPOLITANA MÉS GRAN DE LA UE, DESAFIA ORGULLOSAMENT LES FORCES DEL MERCAT DES DEL BELL MIG DE L'ESPAI MÉS DESPOBLAT DE L'EUROPA OCCIDENTAL.

A França, la despoblació rural planteja una qüestió política de primera magnitud –penseu en el suport que tenen a zones rurals els Armilles Grogues i el Rassemblement National, el partit liderat per Marine Le Pen–, però el desplaçament afavoreix les regions tradicionalment dominants i més populoses –la conca del riu Sena fins a la costa de Normandia (de París a Le Havre) i la del Roine fins al litoral mediterrani (de Ginebra a Lió i d'aquí a Marsella), que ho han estat literalment des dels dies de l'Imperi romà... El canvi, a llarg termini, més aviat reforça, doncs, les institucions existents. A Itàlia, no hi ha cap espai buit similar però, sobretot, la globalització hi empena l'activitat econòmica cap al centre-nord, que també ha estat el cor polític i econòmic del país des de fa dos mil anys –de manera que la jerarquia institucional, en tot cas, s'hi veu també reforçada. El mateix podríem

³² Carretero (2017).

dir de Portugal, on l'activitat es desplaça sobretot cap a Lisboa i Porto, o Grècia, on el desplaçament és principalment cap a Atenes, llar de prop del 30 % dels grecs, o Bulgària i Romania, on hi ha moviments migratoris molt intensos cap a l'Europa occidental però, dintre del país, el moviment de població va també cap a les capitals. Com que les capitals d'aquests països es caracteritzen per les seves localitzacions comparativament privilegiades a la vora del mar (Atenes, Lisboa) o al costat de rius navegables com el Danubi i els seus afluents (Budapest, Bucarest, Sofia), l'atracció econòmica i la política hi van de la mà.

Ara torneu a fer una ullada a la figura 1 (pàgina 19) i resseguiu el Plàtan Blau de nord a sud. Si us hi fixeu, en arribar aproximadament a Suïssa, l'Espinada d'Europa es bifurca i, mentre una punta baixa cap a Milà i la vall de Po, l'altre segueix la vall del Roine per Ginebra, Lió i Marsella fins al mar i, des d'allà, ressegueix la costa cap a Barcelona, València i Alacant. Aquest eix aproximadament d'Alacant a Gènova, conegut també com a Cinturó del Sol (*Sun Belt*) o Plàtan Daurat (*Golden Banana*), combina un fort atractiu turístic i de qualitat de vida amb una ubicació logísticament privilegiada com a connexió del Mediterrani amb Europa occidental. Aquest és, precisament, el traçat central del Corredor Mediterrani, que es perllonga després cap al sud fins a Algesires i cap a l'est fins a la frontera hongaresa amb Ucraïna. De la seva rellevància econòmica en dona fe la presència de grans regions metropolitanas, sobretot la de Barcelona (5,6 milions d'habitants)³³ però també, a menor escala, les de Marsella (3,1 milions) i València (2,6 milions). De la seva centralitat logística n'és prova el seu tràfic portuari, només per darrere del mar

³³ Població de la zona metropolitana corresponent a l'any 2020 d'acord amb Eurostat.

L'EIX D'ALACANT A GÈNOVA COMBINA UN FORT ATRACTIU TURÍSTIC I DE QUALITAT DE VIDA AMB UNA UBICACIÓ LOGÍSTICAMENT PRIVILEGIADA COM A CONNEXIÓ DEL MEDITERRANI AMB EUROPA OCCIDENTAL.

del Nord: no debades els ports de València, Barcelona i Gènova són respectivament el primer, quart i cinquè del Mediterrani en tràfic de contenidors, mentre que el de Marsella és el primer en tonatge³⁴. Del seu atractiu turístic n'és prou evidència la popularitat del litoral que va de Múrcia i Alacant a la *Costa d'Atzur* i la *Riviera* passant molt a la vora dels Pirineus i els Alps. La combinació planteja, doncs, la perspectiva, i potser l'oportunitat, de desenvolupar-hi un model econòmic que combini el turisme amb activitats logístiques, industrials i d'alta tecnologia que aprofitarien el reclam d'una qualitat de vida "californiana" per atraure-hi talent.

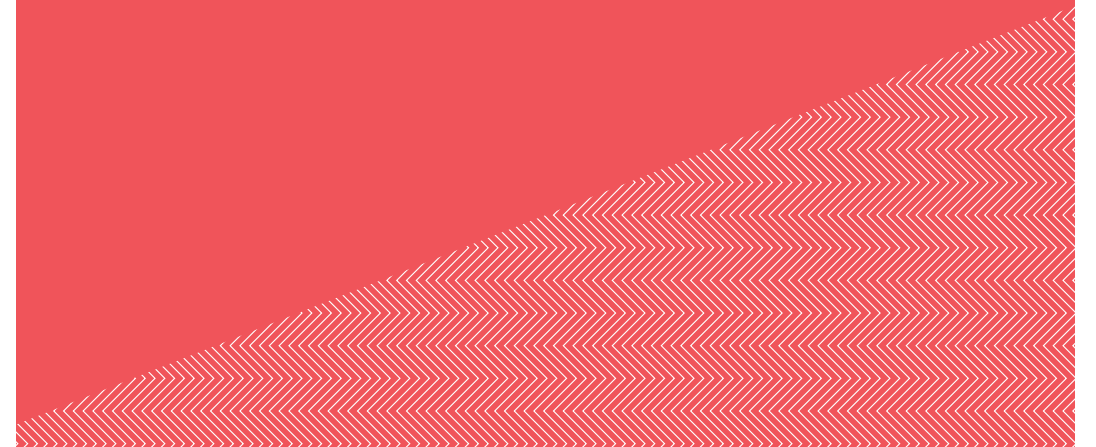
Econòmicament, tanmateix, el Plàtan Daurat es trenca avui aproximadament a l'altura dels

³⁴ Segons dades d'Eurostat, any 2018.

Pirineus. Al nord i a l'est dels Pirineus, les regions al llarg del litoral són logísticament importants, però econòmicament perifèriques respecte dels principals nuclis econòmics de l'Espinada Europea –per això no hi ha cap regió metropolitana de més de, diguem, 3,5 milions d'habitants: les més properes són Barcelona a l'oest, Milà a l'est, la conca del Rin al nord i, una mica més lluny, París. Al sud dels Pirineus, per contra, trobem un territori fortament integrat i bastant més densament poblat que, a més, inclou la metròpoli més gran de l'Europa mediterrània: Barcelona... Aquest és precisament el territori que l'Estat espanyol malda per marginar logísticament amb el Corredor Central. Per què?

AL LLARG DE LA COSTA
MEDITERRÀNIA AL
SUD DELS PIRINEUS
TROBEM UN TERRITORI
DENSAMENT POBLAT QUE
INCLOU LA METRÒPOLI
MÉS GRAN DE L'EUROPA
MEDITERRÀNIA:
BARCELONA.

EL MICROCOSMOS ESPANYOL

Anton Sieberer, l'autor que Jaume Vicens i Vives considerava l'any 1959 que havia fet "la millor interpretació del moviment catalanista"³⁵ fins aquell moment, observà l'any 1936 que Espanya té forma de roda de carro, amb Madrid al lloc de l'eix, la major part de la població a la perifèria de la roda i el centre, gairebé buit, creuat per una xarxa radial de carreteres i ferrocarrils³⁶. Avui, 85 anys després, l'observació és encara molt més encertada que llavors: la regió metropolitana de Madrid és cinc o sis cops més gran, s'han construït moltes més vies de comunicació radials i l'Espanya buida està encara més buida. La gran diferència la trobem en tot cas a la perifèria: a partir dels anys setanta i vuitanta, la integració europea ha anat alhora relegant les velles regions industrials del nord i potenciant les de la vessant mediterrània. Una bona il·lustració és un treball cartogràfic recent d'Abel Gil Lobo realitzat per la pàgina web d'*El Orden Mundial* (figura 3, pàgina següent).

Aquest mapa, fruit d'una anàlisi evidentment força exhaustiva, proporciona una visió sintètica de la distribució territorial de l'activitat econòmica a l'Estat espanyol. Val a dir, tanmateix, que presenta també un parell d'aspectes discutibles que cal destacar aquí, perquè són gairebé tan reveladors com els seus nombrosos encerts.

El primer és que els criteris de classificació econòmica dels territoris no sempre semblen mesurar-los tots amb el mateix patró. Per exemple, s'etiqueta una àrea metropolitana d'una mica més d'un milió d'habitants com és la de Bilbao -que, per cert, ha anat perdent població gradualment des de primers dels anys vuitanta- com a "àrea dinàmica consolidada",

³⁵ Vicens i Vives, Jaume (2012 [primera edició de 1959]), p. 123.

³⁶ Sieberer (2019 [primera edició de 1936]), p. 96.

ANTON SIEBERER OBSERVÀ L'ANY 1936 QUE ESPANYA TÉ FORMA DE RODA DE CARRO, AMB MADRID AL LLOC DE L'EIX, LA MAJOR PART DE LA POBLACIÓ A LA PERIFÈRIA DE LA RODA I EL CENTRE, GAIREBÉ BUIT, CREUAT PER UNA XARXA RADIAL DE CARRETERES I FERROCARRILS.

mentre que la regió metropolitana de València (malgrat tenir 2,6 milions d'habitants, portar dècades creixent, comptar amb el port amb més volum de tràfic de contenidors del Mediterrani i trobar-se al mig del que el mapa descriu com un "eix de desenvolupament"), no entra a la mateixa categoria. Amb les dades d'avui, excloure València de les "àrees dinàmiques consolidades" i, en canvi, incloure-hi Bilbao no té sentit -no perquè Bilbao no tingui rellevància, que en té, sinó perquè li manquen tant la mida com la trajectòria de creixement de València.

Val la pena fer també una puntualització sobre l'eix de desenvolupament de la vall de l'Ebre. L'eix és econòmicament molt real, però la seva mida és comparativament petita: penseu que les poblacions dels seus principals territoris a l'est del Principat -les províncies de Navarra (658.000 habitants), Saragossa (976.000) i Osca (221.000)- no arriben juntes ni a la població

FIGURA 3: UN EXEMPLE D'INTERPRETACIÓ DE LES REGIONS PRODUCTIVES D'ESPANYA

Font i gràfic: Gil Lobo (2019): "El mapa de las regiones productivas de España", web *El Orden Mundial*. Nota: hem traduït els topònims i llegendes al català.

de la província d'Alacant (1.895.000)³⁷. Des d'una perspectiva europea, la vall de l'Ebre és al mig del territori despoblat de la Diagonal continental, just al límit de l'anomenada Lapònia del sud: per pur sentit comú cal, doncs, no exagerar-ne la importància ni molt menys presentar aquest eix com "alternatiu" al mediterrani.

Similarment confusa és l'etiqueta d'espais agrícoles "ultraproductius" que s'aplica al litoral de Múrcia i Almeria: en termes de productivitat per treballador, el sector agropecuari de Múrcia està un 32 % per sota del de Lleida, un 56 % per sota del de València (província) i un 64 % per sota del de Girona, mentre que el d'Almeria queda, respectivament, un 12 %, un 44 % i un 54 % per sota d'aquestes províncies³⁸. No es tracta, doncs, de sectors agrícoles "ultraproductius" sinó, en tot cas, ultraintensius en mà d'obra. Lògic: el desenvolupament agrari de Múrcia i Almeria durant les darreres dècades reflecteix el de l'Euroregió Mediterrània –induït en gran part per la demanda europea–, que desplaça les activitats més intensives en mà d'obra cap a la seva perifèria –i això, per molts conreus mediterranis, vol dir lògicament cap al sud. Cal, per tant, interpretar aquests espais agraris –com també el de Lleida, per exemple, que al mapa surt d'un color gris difícil d'interpretar– no com a separats sinó com a extensions de l'ecosistema d'un Eix Mediterrani integrat.

Aquests detalls són importants perquè fan el contrast de la figura 3 encara més fort: si la tercera "àrea dinàmica consolidada" d'Espanya és València en comptes de Bilbao i si els eixos de la vall de l'Ebre (industrial) i de Múrcia i Almeria (agrícola) són quantitativament menors i perifèrics respecte del mediterrani,

37 Dades de l'INE (Espanya), 1 de gener de l'any 2021.

38 Dades de l'INE (Espanya), any 2018.

EL MAPA MOSTRA UNA OPOSICIÓ FRONTAL ENTRE UN POTENT EIX MEDITERRANI PER UN COSTAT I LA METRÒPOLI DE MADRID PER L'ALTRE.

llavors el mapa mostra senzillament una oposició frontal entre un potent Eix Mediterrani per un costat i la metròpoli de Madrid per l'altre.

És aquí on entra en joc i es palesa la rellevància del segon aspecte discutible: el cercle que assenyala "l'àrea afectada per la macrocefàlia de Madrid". La idea és naturalment que l'atracció del nucli econòmic de Madrid buida la resta de Castella d'activitat i, amb ella, també de població. Tanmateix, des d'una perspectiva europea la interpretació més natural és, com ja hem vist, a la inversa: el buit al centre de la península és part de la Diagonal continental, un macro-fenomen europeu al si del qual és el creixement de Madrid el que constitueix una anomalia. Fixeu-vos com això no passa a Barcelona, que, ben al contrari, hi apareix com el nucli d'una regió econòmica integrada que s'estén per dues rutes d'expansió

naturals: seguint la costa mediterrània, dels Pirineus fins a Múrcia, i pujant per la vall de l'Ebre fins a Navarra. Aquests dos "eixos" no són pas independents: ben al contrari, el desenvolupament econòmic d'Aragó és en gran part un reflex de l'expansió de la costa mediterrània. Penseu, per exemple, que avui dia el 34 % de totes les mercaderies que importa Aragó de dins o fora d'Espanya vénen de Catalunya (30 %) o el País Valencià (4 %), i el 26 % de totes les que exporta van en la mateixa direcció (18 % a Catalunya i 7 % al País Valencià)³⁹. En el cas de Navarra els percentatges són lògicament menors –i hi ha també una forta relació amb Euskadi–, però les exportacions de mercaderies de Navarra a Aragó, Catalunya i el País Valencià representen el 19 % del que exporta, mentre que les seves importacions d'aquestes regions són el 22 % del total (el 13 % només de Catalunya)⁴⁰.

Aquesta pauta de creixement, expansiva des d'un nucli (Barcelona i, en menor escala, València) en comptes de contractiva cap a ell (com passa a Madrid), és, si us hi fixeu, el que s'observa normalment a les grans urbs dels països desenvolupats. Per exemple, la regió al voltant del Gran Londres és la més densament poblada del Regne Unit, com ho és també la vall del Po al voltant de Milà. Hi ha un cert buit a l'est de París, però la capital de França forma part d'una regió d'alta densitat que ressegueix el riu Sena fins al mar i, a més, es troba al llindar del gran nucli econòmic europeu –la Megalòpoli Europea que ressegueix el Rin tot connectant França, Suïssa, Alemanya, Bèlgica i els Països Baixos. Si creueu l'Atlàntic trobareu el mateix fenomen en la que es coneix com la Megalòpoli Americana –aquella

39 Dades de C-Intereg i Expansión Datosmacro, any 2017.

40 C-Intereg proporciona dades d'exportacions i importacions de mercaderies, però malauradament no de serveis.

LA PAUTA DE CREIXEMENT EXPANSIVA DES D'UN NUCLI (COM BARCELONA I, EN MENOR ESCALA, VALÈNCIA) ÉS LA TÍPICA DE LES GRANS URBS DE PAÏSOS DESENVOLUPATS: MADRID ÉS EL CAS ANÒMAL.

que, centrada a Nova York, s'estén al llarg de la costa est dels Estats Units entre Boston i Washington DC. La raó ja l'hem vist: en la mesura que una gran urbs atrau activitats de cada cop més alt valor afegit, l'increment del cost del sòl i la mà d'obra n'expulsa les activitats més sensibles a aquests costos, que per tant es van esglaonant en cercles més o menys concèntrics al voltant del nucli central. De sempre, a Sabadell o Terrassa han tingut lloc activitats que no tenia sentit portar a terme a Barcelona, i a Saragossa o Monsó activitats que no tenia sentit realitzar a Sabadell o Terrassa.

En definitiva, tant el mapa europeu com l'espanyol plantegen una forta tensió entre dos extrems dins de la península Ibèrica: d'un costat Barcelona, nucli econòmic natural (si més no per ser l'àrea metropolitana més gran) d'una regió europea de gran potencial, i de

l'altre Madrid, una metròpoli enorme al bell mig de l'espai més buit de l'Europa occidental però, ahora, centre de comandament polític de la quarta potència econòmica de la UE. Un nucli és expansiu mentre que l'altre és aparentment contractiu... I no, no ho és només perquè Madrid s'especialitzi en serveis: també Londres és una ciutat de serveis d'alt valor afegit però, precisament per això, crea un espai econòmic al seu voltant, una perifèria on s'estableixen moltes activitats que es beneficien d'aquesta ubicació, però no necessàriament de tenir oficines a la City. Madrid, un cop més, és diferent. Per què?

Per a trobar casos de grans ciutats al mig de territoris tan o més despoblats que el que envolta Madrid hem d'anar a buscar-los fora d'Europa: potser el més extrem seria Riad, a l'Àrabia Saudita (una metròpoli de prop de vuit milions d'habitants a 600 metres d'altura al mig del desert d'Àrabia), però l'anomenat Tercer Món està ple de capitals mastodòntiques que gairebé no produeixen més que serveis envoltades de territoris més aviat despoblats: penseu, per exemple, en les grans metròpolis que envolten El Caire, Lagos, Kinshasa, Nairobi, Luanda, Alger⁴¹... En aquestes capitals es concentren les administracions públiques i les seus de les grans empreses que operen en aquests països: les públiques, perquè hi han de ser, i les privades, enllaminades per la proximitat del poder o la conveniència de les infraestructures i serveis que l'Estat proporciona molt més generosament a la capital que a la resta del país. Aquestes activitats atrauen moltes persones que hi volen treballar i, per tant, generen una forta demanda derivada de tot tipus de béns i serveis, que naturalment hi atrauen encara més treballadors. Són, en definitiva, urbs que troben la principal raó de ser en l'extracció

de les rendes que obtenen gràcies al favor del poder públic: ciutats que s'anomenen "de serveis" principalment pels serveis que es proporcionen a si mateixes i pels altres serveis que exporten a preus privilegiats emparant-se en el poder coercitiu de l'Estat o dels quarters generals dels grups empresarials que hi tenen seu sobre les seves filials.

Com més grans siguin les rendes que extrau, naturalment, més gran pot arribar a ser la metròpoli... Tanmateix, en la mesura que la seva perifèria no sigui prou atractiva per a activitats no afavorides per l'Estat (ja sigui per limitacions geogràfiques, com a Riad, o de baixa qualitat institucional, com a la major part d'Àfrica), a l'entorn més proper s'ubicarà essencialment la producció de serveis per la pròpia població urbana... I aquests serveis naturalment atrauran treballadors que, en traslladar-s'hi, despoblaran encara més l'entorn a mitja distància. El missatge és, doncs, senzill: quan veieu una capital especialitzada en serveis que creix tot deixant buida la seva perifèria a mitja distància, és bastant probable que el seu principal avantatge competitiu sigui, senzillament, el seguit de privilegis que li atorga la capitalitat.

Per a entendre el conflicte econòmic a Espanya ens cal, doncs, considerar els seus dos grans pols econòmics des d'una perspectiva global i preguntar-nos: ¿quins són els béns i serveis pels quals cadascun d'aquests nuclis seria prou competitiu a un mercat obert europeu on l'Estat no estigués en condicions d'afavorir-lo?

L'ASCENS I LA GRAN PROMESA DE L'EIX MEDITERRANI

⁴¹ Segons dades de les Nacions Unides.

L'any 1992 no va ser només l'any de la presentació formal d'Espanya com a nou membre del club dels països avançats, celebrada amb quatre –sí, quatre!– fastuosos esdeveniments simultanis: els Jocs Olímpics de Barcelona, l'Exposició Universal de Sevilla, la inauguració de l'AVE Madrid-Sevilla i la celebració de Madrid com a Capital Europea de la Cultura. També va ser l'any de la resurrecció econòmica de l'Euroregió Mediterrània.

Deixant de banda el turisme de sol i platja –important ja des dels anys seixanta–, a un mapa com el de la figura 3 (pàgina 27), però fet per a l'any 1980, Catalunya segurament apareixeria com una regió industrial tan en declivi com el País Basc, mentre que el País Valencià alternaria àrees industrials en declivi (recordeu els Alts Forns de Sagunt?) amb espais agrícoles d'alt rendiment (per exemple, l'horta valenciana, que llavors era en termes relatius més rellevant que avui). L'abolició de les barreres aranzelàries i l'estabilització del tipus de canvi, assolida al preu de suportar tipus d'interès de fins al 16 % anual, va forçar durant els anys vuitanta a superar un procés duríssim d'allò que a molts economistes els agrada anomenar “destrucció creativa”, a molts polítics “reconversió industrial” i al comú dels mortals simplement “temps difícils”... agreujats, en aquest cas, per la poca atenció que els governs espanyols donaven a la indústria lleugera, dominant a la Mediterrània, respecte de la pesada, que és la que se sol emportar els grans titulars. L'ajust va ser dur: l'any 1985 el pes del PIB de Catalunya sobre el total d'Espanya arribà a 17,8 %, el seu mínim històric des de principis del segle XX⁴².

N'hi va haver més. A partir, sobretot, de la victòria electoral socialista l'any 1982, el

DEIXANT DE BANDA EL TURISME, CAP AL 1980 CATALUNYA APAREIXIA COM UNA REGIÓ INDUSTRIAL EN DECLIVI, MENTRE QUE EL PAÍS VALENCIÀ ALTERNAVA ÀREES INDUSTRIALS EN DECLIVI AMB ESPAIS AGRÍCOLES D'ALT RENDIMENT.

bastiment d'un estat del benestar modern va comportar un increment espectacular de la despesa pública –que passà d'oscil·lar entre el 10 % i el 20 % del PIB⁴³, com va ser el cas fins a finals dels anys setanta, a estabilitzar-se al voltant del 45 % del PIB a principis dels anys noranta. Per això és també a partir dels anys vuitanta que el dèficit fiscal català s'enfila al voltant del 8-9 % del PIB del Principat, un nivell del que no ha baixat mai des d'aleshores⁴⁴. Catalunya ha pagat sempre molts més impostos que no ha rebut (la qüestió no és pas nova: ja la va denunciar l'any 1902 un estudi de Guillem Graell, llavors secretari de Foment del

43 Faig servir les estimacions de Mauro, Romeu, Binder i Zaman (2015), extretes de la base de dades del Fons Monetari Internacional per *Our World in Data*.

44 Reyner (2020), p. 49.

42 Carreras i Tafunell (2005), p. 1366, percentatge sobre els valors a preus corrents.

Treball Nacional)⁴⁵, però fins als anys vuitanta el pes d'aquest dèficit sobre el PIB va ser menys feixuc que avui, perquè l'Estat espanyol era llavors també més petit. Una tal sagnia fiscal, precisament mentre tenia lloc aquell procés tan dolorós de “destrucció creativa”, no podia fer cap bé: per això ja l'any 1985 Ramon Trias i Fargas, que coneixia el tema prou bé, va descriure la sistemàtica gasiveria dels governs espanyols vers Catalunya com una “asfíxia premeditada”⁴⁶.

Val a dir que, malauradament, per al País Valencià i les Balears les dades disponibles no són tan completes ni es remunten tan enrere però, per exemple, per l'any 2005 s'ha estimat un 6,3 % de dèficit fiscal per al País Valencià (malgrat tenir una renda per càpita inferior a la mitjana espanyola), un 8,7 % per al Principat i un exorbitant 14,2 % per a les Illes Balears⁴⁷.

Cal recordar com era aquest país, posem per cas, a principis dels anys vuitanta. A Barcelona, per exemple, al visitant que agafava un taxi després d'aterrar a l'aeroport (un aeroport molt petit, per cert: la terminal de passatgers era una tercera part de l'actual Terminal T2) el rebia immediatament la flaira intensa, com de fems, dels gasos tòxics que emetia una planta química de l'empresa La España Industrial. Després, en arribar a destí, es trobava una ciutat bruta i deixada (recordeu les façanes modernistes que queien a trossos, o les voreres cobertes de burilles i xiclets), perillosa (font d'inspiració del cinema *quinqui*), esquitxada de barraquisme (al Camp de la Bota, Can Baró, el Carmel, Montjuïc...) i on cada dia hom obria el diari per descobrir que una altra empresa emblemàtica havia hagut de tancar per sempre.

45 Cabana (2012), p. 65-66.

46 Trias i Fargas, Ramon (2011 [primera edició de 1985]).

47 Instituto de Estudios Fiscales (2008), dades calculades en base al mètode del flux monetari.

CAP AL 1992 L'ECONOMIA DE LA VELLA “FÀBRICA D'ESPANYA” RESSUSCITAVA TRANSFORMADA, MÉS MODERNA I ATRACTIVA, I BARCELONA ES CONVERTIA EN UNA CAPITAL DE L'ESTIL, DEL DISSENY, UNA MARCA INTERNACIONAL QUE TOTHOM VOLIA COMPRAR.

Tanmateix deu anys després, contra tot pronòstic, l'economia de la vella “fàbrica d'Espanya”⁴⁸ ressuscitava transformada, més moderna i atractiva, i Barcelona es convertia en una capital de l'estil, del disseny, una marca internacional que tothom volia comprar. L'any 1992 molta gent d'arreu del món va, literalment, descobrir que Barcelona existia. Si la imitació és la forma més sincera d'afalac, són molts els elogis que va rebre Barcelona durant els anys següents –incloent-ne uns quants de València, Madrid, Lisboa... Aquesta metamorfosi defineix les bases de la competitivitat actual de tota l'Euroregió Mediterrània, que podríem articular al voltant de quatre factors, o pilars.

48 Manlleu aquí l'encertada expressió amb la qual Jordi Nadal va descriure la Catalunya del segle XIX i bona part del XX.

En primer lloc, naturalment, el turisme i la qualitat de vida. S'estima⁴⁹ que l'any 2019 el turisme, incloent-hi la demanda induïda sobre altres sectors (alimentació, construcció, energia...), representava a Catalunya al voltant del 12 % del PIB, al País Valencià del 15,5 % i a les Illes Balears del 44,8 %. Les Balears són un excel·lent exemple d'especialització exitosa aprofitant un entorn natural privilegiat: l'ESPON (European Spatial Planning Observatory Network), una institució de recerca de la Comissió Europea, fins i tot considera Mallorca l'única àrea funcional urbana a Espanya que és "globalment significativa" al mercat turístic⁵⁰. Les Illes exporten, doncs, serveis, especialment turisme, i importen béns, sobretot de Catalunya (31 % del total) i el País Valencià (22 %)⁵¹. Al Principat i al País Valencià, naturalment, el turisme té un paper substancial, però molt inferior al de les Illes –de fet, el seu pes dins l'economia catalanovalenciana no és gaire diferent del que té el turisme per al conjunt de l'Estat espanyol, que s'estima en un 12,4 % del PIB⁵².

49 Les dades procedeixen d'IMPACTUR (2020), p. 9, excepte pel cas de Catalunya, que malauradament aquesta font no proporciona. Les dades pel Principat deriven de les anunciades per la Generalitat de Catalunya al gener de 2020 a Europa Press (2020). He fet servir complementàriament dades de l'informe TEC de la Generalitat de Catalunya (Departament de la Vicepresidència i d'Economia i Hisenda, 2020) per confirmar que l'estimació del 12 % del PIB per a Catalunya és prou consistent amb la metodologia que IMPACTUR fa servir per estimar el 15,5 % per al País Valencià i 44,8 % per a les Illes Balears.

50 ESPON (2004), p. 94: "Tourism enhances polycentricity in Spain. It has one FUA (Mallorca) that has global significance and nine FUAs with European significance." (FUA = *Functional Urban Area*).

51 Dades de C-Intereg, any 2017.

52 IMPACTUR (2020), p. 9, que per cert és consistent amb el 12,2 % que la base de dades de l'OCDE estima per a l'any 2018.

S'ESTIMA QUE EL TURISME REPRESENTA EL 44,8% DEL PIB DE LES ILLES BALEARS: UN EXCEL·LENT EXEMPLE D'ESPECIALITZACIÓ EXITOSA APROFITANT UN ENTORN NATURAL PRIVILEGIAT.

Cal recordar, tanmateix, que d'indrets turístics similars, raonablement segurs i fàcilment accessibles des de tota Europa n'hi ha uns quants, començant per l'Algarve a Portugal i seguint pels litorals mediterranis d'Espanya, França, Itàlia, Malta, Croàcia, Grècia, Xipre i Turquia –per no parlar dels d'Orient Mitjà (Líban, Israel) i el nord d'Àfrica. Tractant-se d'una activitat intensiva en mà d'obra de baixa qualificació i que augmenta la productivitat molt a poc a poc (penseu que el nombre de taules que pot servir avui un cambrer en una hora de treball no és gaire superior al que podia servir fa un segle), els salaris reduïts representen inevitablement un element clau de competitivitat. La demanda turística, sumada a la del sector de la construcció que se'n va derivar durant els primers anys del segle XXI, explica, doncs, en bona mesura que entre 1997 i 2012 la immigració fes créixer la població de Catalunya de 6,2 a 7,5 milions d'habitants, la del País

Valencià de 4 a 5 milions i la de les Illes Balears de 0,8 a 1,1 milions⁵³.

En segon lloc, tenim la logística: ja hem vist que aquest triangle entre els Pirineus i la Mediterrània gaudeix d'un avantatge geogràfic natural. Al Principat, l'*Observatori de la Logística 2021* estima que aquesta activitat representa el 14,4 % del PIB⁵⁴ (només darrere dels Països Baixos) mentre que, al País Valencià, Valenciaport calcula que els ports de València, Sagunt i Gandia generen junts al voltant del 2,4 % del PIB de la Comunitat⁵⁵. En el cas de Catalunya, Ramon Tremosa resumeix suggestivament la perspectiva que s'hi planteja al títol del seu llibre més recent: *Catalunya, potència logística natural*⁵⁶. Precisament per això és tan nefasta la consistent gasiveria dels governs espanyols de qualsevol signe amb les despeses logístiques necessàries per a l'Eix Mediterrani –no només al Corredor Mediterrani sinó a tota la xarxa de ferrocarrils, ports, aeroports, autopistes... Amb aquesta política els governs espanyols escanyen lentament l'economia de Catalunya i el País Valencià en minar un dels pilars clau del seu potencial competitiu, car la logística és crucial no només per si mateixa sinó per les oportunitats que obre a altres activitats: penseu que un nus logístic és també un bon lloc on establir qualsevol indústria que calgui integrar a una cadena de valor europea o global.

En tercer lloc, per tant, la indústria. Aquí les tradicions industrials de Catalunya i del País Valencià fan un paper molt important i, de fet, hi ha avui tot un seguit d'activitats similars a tots dos territoris, com ara la producció

53 Dades de l'INE (Espanya), d'1 de gener de 1997 a 1 de gener de 2012.

54 Civil i Torre (2021).

55 VALENCIAPORT (2018).

56 Tremosa (2020).

d'aliments processats (càrnics, dolços...), la fabricació de vehicles automòbils (Ford al País Valencià, Volkswagen-SEAT al Principat) o el refinat del petroli i la petroquímica (a les refineries de Tarragona i Castelló). Fins i tot el pes que té la indústria sobre el PIB és prou similar: a Catalunya l'any 2019, just abans de la pandèmia, les manufactures representaven el 16,2 % del valor afegit⁵⁷ i la indústria en total el 19,2 %, mentre que al País Valencià les manufactures eren el 15,1 % i el total de la indústria el 18,9 %. Són xifres importants, sobretot perquè al darrere hi ha un fort efecte multiplicador –Carme Poveda, per exemple, estima que aquest 19,2 % de contribució directa al PIB del Principat es tradueix en gairebé un 50 % si hi incloem la demanda de tot tipus de serveis que se'n deriva⁵⁸. Val a dir que, estadísticament, el pes de la indústria ha anat caient al llarg dels anys –l'any 2000 la indústria representava el 27,1 % del valor afegit a Catalunya i el 23,1 % al País Valencià–, però no està clar fins a quin punt això reflecteix una veritable desindustrialització i no simplement el fet que les empreses subcontracten avui més serveis externs que abans, amb la qual cosa les mateixes activitats es classifiquen ara com a "serveis" mentre que abans haurien estat catalogades com a part del procés "industrial".

De fet, no n'hi ha prou en assenyalar que aquests territoris s'estan "desindustrialitzant" (al cap i a la fi la desindustrialització ha estat un fenomen comú a les societats desenvolupades com a mínim des dels anys seixanta): cal que entenguem no només d'on vénen sinó també cap a on van... I el que s'aprecia és una certa

57 Dades de l'INE (Espanya). Recordeu que el producte interior brut (PIB) és per definició igual al valor afegit brut (VAB) més els impostos nets sobre el valor dels productes, és a dir, fonamentalment l'IVA.

58 Poveda (2015).

divisió del treball a l'espai integrat que per un costat baixa resseguint la costa de Catalunya al País Valencià (car les Illes presenten una especialització turística molt particular) i per l'altre puja per la vall de l'Ebre cap a Aragó i Navarra.

En concret (figura 4, pàgina següent)⁵⁹, és notable la concentració al Principat d'indústries de nivell tecnològic alt, sobretot farmacèutica, i mitjà-alt, com ara vehicles i altra maquinària, que representen més de la meitat de la producció manufacturera catalana i un terç de la producció de manufactures de tecnologia alta i mitjana-alta a l'Estat espanyol. El més significatiu, però, és que vora d'un 15 % d'aquesta producció a Catalunya és d'alta tecnologia, mentre que enlloc més a Espanya passa del 7 % (per més detall sobre les manufactures d'alta tecnologia vegeu la figura 7, a la pàgina 44).

Com a resultat de la integració, la producció d'un cert nombre de béns industrials de nivell tecnològic mitjà-alt es distribueix al llarg de la vall de l'Ebre. Ja hem vist fins a quin punt l'economia d'Aragó està lligada a la de l'Eix Mediterrani. Al cas de Navarra s'afegeixen, també, consideracions fiscals que porten algunes indústries a enviar-hi béns semiacabats, per exemple, des de Catalunya, per a finalitzar-los a Navarra i aprofitar així que l'impost sobre societats és allà més favorable que a la resta de l'Estat⁶⁰. El resultat és que

59 Els percentatges regionals procedeixen d'Escribá, Salamanca, Albert i Aragón (2020), p. 15; els totals de manufactures a l'àmbit de l'Estat, de la base de dades de l'INE (Espanya). Val la pena esmentar que el que aquest informe anomena "indústria" correspon al que l'INE defineix més específicament com a indústria manufacturera.

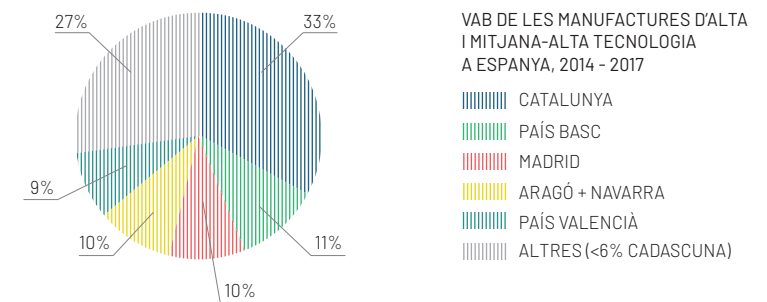
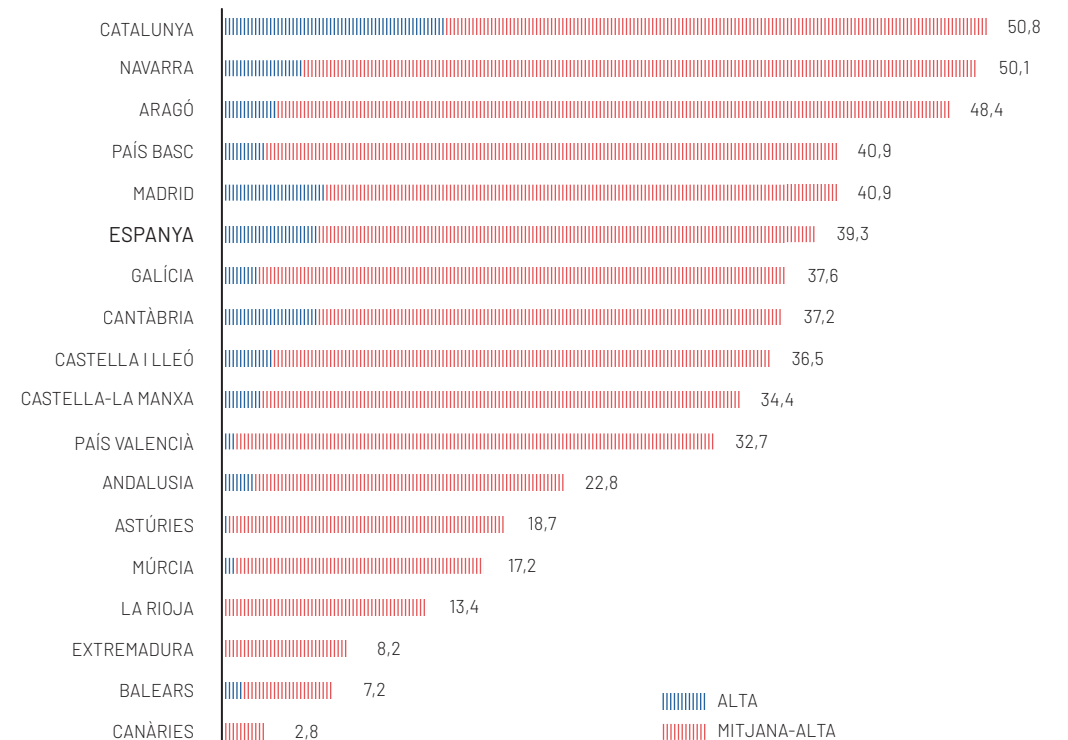
60 Observació obtinguda d'entrevistes amb professionals familiaritzats amb el sector de fabricació de vehicles i altra maquinària.

ÉS NOTABLE LA CONCENTRACIÓ A CATALUNYA D'INDÚSTRIES DE NIVELL TECNOLÒGIC ALT, SOBRETOT FARMACÈUTICA, I MITJÀ-ALT, COM ARA VEHICLES I ALTRA MAQUINÀRIA, QUE REPRESENTEN MÉS DE LA MEITAT DE LA PRODUCCIÓ MANUFACTURERA CATALANA I UN TERÇ DE LA DE TECNOLOGIA ALTA I MITJANA-ALTA A L'ESTAT ESPANYOL.

el pes de la indústria a la conca de l'Ebre és localment bastant gran (les manufactures representen el 17,8 % del valor afegit a Aragó i el 26,7 % a Navarra) i gairebé la meitat és de nivell tecnològic mitjà-alt, tot i que són regions petites i el seu pes sobre el total és, doncs, també modest.

El País Valencià, per contra, ha adoptat un perfil productiu tecnològicament menys intensiu, malgrat que la seva producció de manufactures de tecnologia alta i mitjana-alta és gairebé tan gran, en termes absoluts, com la combinada d'Aragó i Navarra. Això no vol dir pas -com de vegades es suggereix massa a la lleugera- que aquest perfil hagi de ser menys competitiu. De fet, bona part de les empreses més competitives d'Espanya

FIGURA 4: ALTA I MITJANA-ALTA TECNOLOGIA COM A PERCENTATGE DEL VALOR AFEGIT BRUT (VAB) MANUFACTURER DINS DE CADA REGIÓ, 2014-2017

Fonts: Escribá, Salamanca, Albert i Aragón (2020): *Competitividad empresarial: análisis geográfico y sectorial*. Informe GECE 05/2020, Observatorio GECE (Bankia i Ivie), p. 15; base de dades de l'INE (Espanya). Gràfics: elaboració pròpia.

pertanyen a sectors de baixa intensitat tecnològica del País Valencià, començant per la rajola, que representa el 14,4 % del PIB industrial valencià⁶¹, però també negocis d'aliments processats, cuir i calçat, mobiliari, joguines, etc.⁶²

Una de les claus de l'èxit competitiu per a molts d'aquests productes destinats al consumidor final és la creació de marques i dissenys nous i atractius: per tant, una manera de fer visible el dinamisme d'aquesta posició competitiva és a través de l'enregistrament de marques comercials i dissenys a l'EUIPO, l'Oficina de Propietat Intel·lectual de la Unió Europea⁶³. Aquests indicadors no només posen el País Valencià al capdavant del rànquing ibèric (figura 5, pàgina següent)⁶⁴, sinó també a una posició altíssima dins l'europeu: com la sisena regió més dinàmica en creació de marques comercials i la dissetena en dissenys⁶⁵ d'entre totes les 241 regions de l'Espai Econòmic Europeu⁶⁶. Això és, per cert, encara més notable perquè el País Valencià –a diferència, per exemple, de La Rioja– té una economia gran i diversificada, on molts negocis que representen un pes important al PIB no necessiten registrar noves marques i dissenys gaire sovint: els que ho fan han de ser, doncs, molt actius perquè l'economia valenciana assoleixi aquest nivell al rànquing europeu.

61 Expansión (2020).

62 Vegeu per exemple UPV (2016).

63 L'EUIPO és l'European Union Intellectual Property Office.

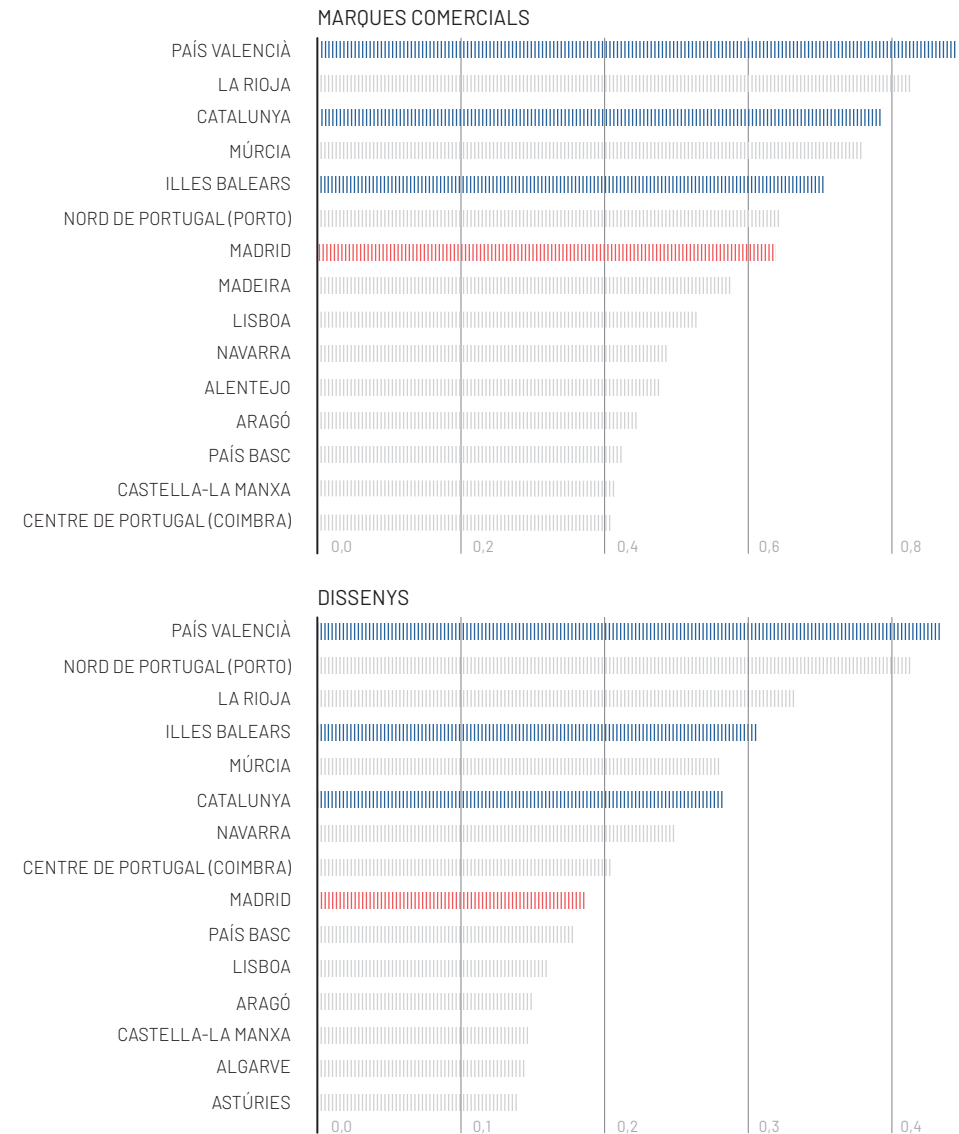
64 Hollanders (2021), annex 3.

65 Hollanders (2021), p. 70-73.

66 El *Regional Innovation Scoreboard* essencialment compara totes les regions nivell NUTS 2 dins de l'Espai Econòmic Europeu.

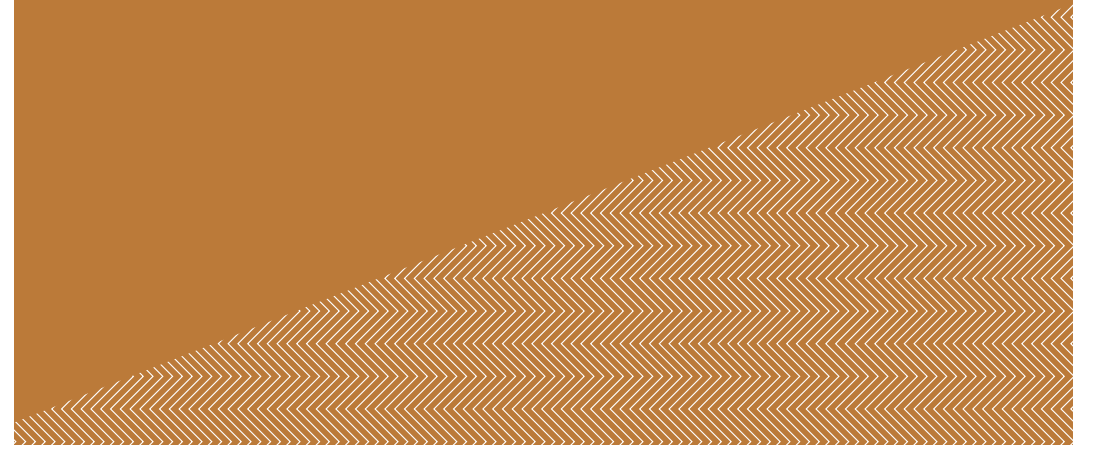
EL PAÍS VALENCIÀ TÉ UN PERFIL TECNOLÒGICAMENT MENYS INTENSIU, PERÒ NO NOMÉS LIDERA LA CREACIÓ DE MARQUES COMERCIALS I DISSENYES EN L'ÀMBIT IBÈRIC, SINÓ QUE FIGURA ALS PRIMERS LLOCS DEL RÀNQUING EUROPEU.

FIGURA 5: MARQUES COMERCIALS I DISSENYES REGISTRATS A NIVELL EUROPEU (EUIPO) PER MIL MILIONS DE PIB REGIONAL (RÀNQUING A LA PENÍNSULA IBÈRICA SEGONS EL RIS21 – 15 PRIMERES POSICIONS)

Font: Hollanders (2021): *Regional Innovation Scoreboard 2021 (RIS21)*. European Commission, annex 3. Gràfics: elaboració pròpia.

LA CURSA TECNOLÒGICA

Arribem així al quart pilar: la tecnologia. La idea de transformar l'Euroregió Mediterrània en una mena de "Califòrnia d'Europa" és tan antiga –quan es va fundar el Parc Tecnològic del Vallès l'any 1987 ja se'n deia informalment el Silicon Vallès– com difícil d'implementar. Les activitats d'alta tecnologia estan entre les que més es beneficien de la integració (entre experts, universitats, centres productius...), així que es concentren naturalment a uns pocs nuclis. Per això, per exemple, el centre de les tecnologies de la informació als Estats Units no és Califòrnia en general sinó, específicament, l'àrea al voltant de San Francisco i, en menor grau, les àrees de Boston, Nova York, Seattle, Austin i potser també Los Angeles. L'alta tecnologia es concentra, doncs, a uns pocs indrets: no admet cap "café para todos".

El mapa europeu d'ocupació en indústries i serveis d'alta tecnologia (figura 6, pàgina següent) és en aquest sentit útil i informatiu, però també una mica enganyós, i això per dues raons principals.

La primera és que totes les capitals d'Estat mostren nivells altíssims d'ocupació en sectors classificats com d'alta tecnologia –evidentment, perquè la majoria dels estats tenen a la capital les seus de les seves companyies telefòniques, emissores de televisió, cases discogràfiques, centres públics de recerca i centres de serveis tecnològics compartits pel govern central i les grans empreses que hi estan associades⁶⁷.

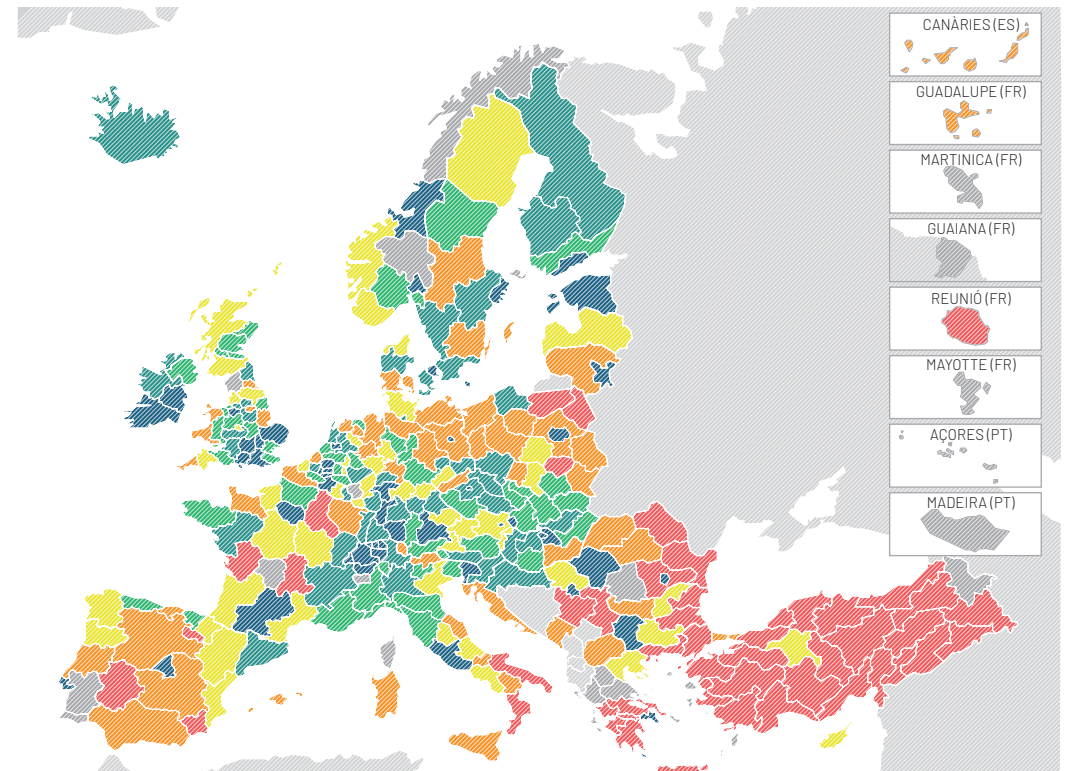
67 D'acord amb la definició d'Eurostat (NACE Rev. 2), les activitats manufactureres d'alta tecnologia són les farmacèutiques, d'aparells aeris i espacials, d'ordinadors i de productes electrònics i òptics, i serveis d'alta tecnologia els relatius a la producció i emissió de films, vídeos i programes de televisió, gravació i publicació de música, telecomunicacions, programació d'ordinadors, serveis informàtics, consultoria, serveis d'informació i, naturalment, recerca i desenvolupament (R+D).

TOTES LES CAPITALS D'ESTAT MOSTREN ALTS NIVELLS D'OCUPACIÓ EN SECTORS CLASSIFICATS COM D'ALTA TECNOLOGIA SENSE QUE AIXÒ FACI DE TOTES ELLES SILICON VALLEYS EUROPEUS.

Així veiem que no només Madrid, París o Roma, sinó també Lisboa, Atenes, Bucarest, Sofia, Belgrad, Ljubljana, Budapest o Varsòvia, per exemple, apareixen al nivell màxim d'alta tecnologia... Òbviament sense que això faci de totes elles *Silicon Valleys* europeus.

La segona és que, com els nuclis d'alta tecnologia són petits i concentrats, la mida de la regió administrativa a la qual s'inclouen els pot fer semblar més o menys rellevants. Al mapa, per exemple, l'antiga regió administrativa francesa de Migdia-Pirineus (capital Tolosa), amb menys de tres milions d'habitants, mostra un desenvolupament fort d'alta tecnologia lligat a la presència dels quaters generals d'Airbus i la farmacèutica Pierre Fabré, a més d'importants centres d'altres empreses tecnològiques. Tanmateix, si consideréssim la nova regió d'Occitània, que amb sis milions d'habitants combina les antigues de Migdia-Pirineus i Llenguadoc-Rosselló (on són Perpinyà i Montpeller), hi

FIGURA 6: PERCENTATGE D'OCUPACIÓ EN SECTORS D'ALTA TECNOLOGIA, ANY 2019

RÀNQUING A LA PENÍNSULA IBÈRICA

(5 primeres posicions, % d'ocupats en sectors d'alta tecnologia, any 2020)

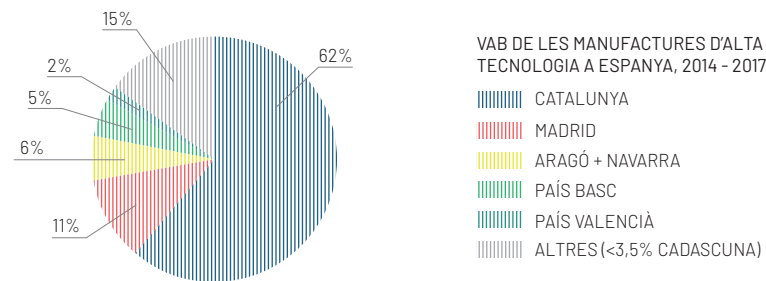
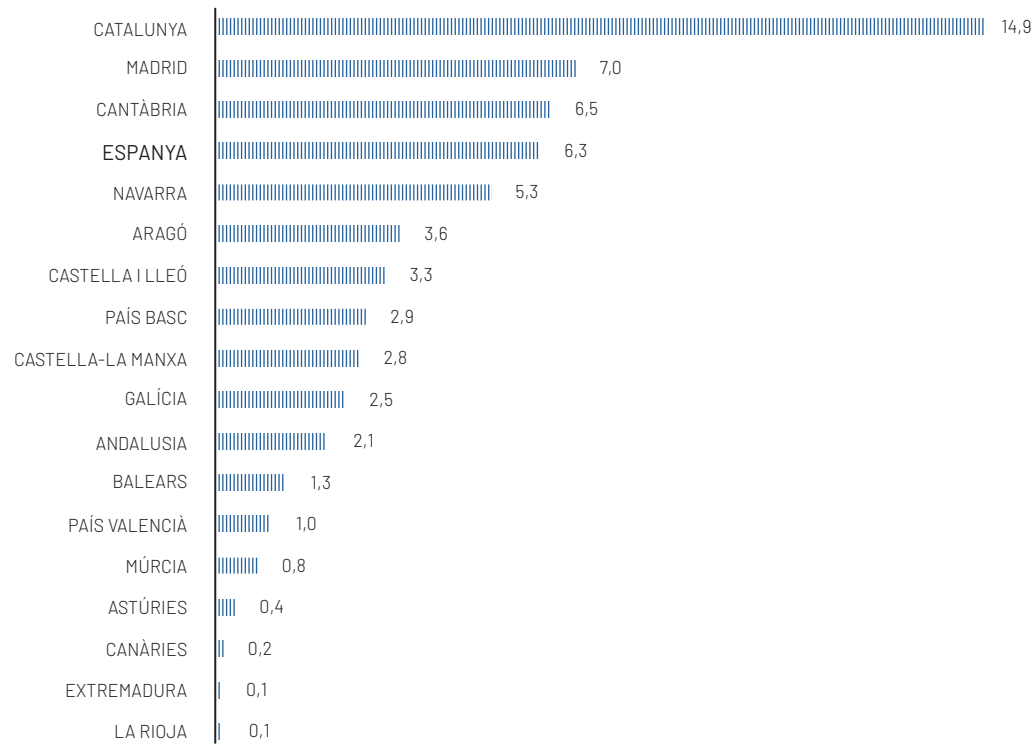
MADRID	8,1
LISBOA	5,9
CATALUNYA	5,3
PAÍS BASC	4,1
ASTÚRIES	3,5

% D'OCUPATS EN ALTA TECNOLOGIA

0,1 A 1,7
1,71 A 2,75
2,58 A 3,4
3,41 A 4,2
4,21 A 5,7
MÉS DE 5,7
DADES NO DISPONIBLES

Font: Eurostat. Gràfics: Eurostat (mapa) i elaboració pròpia (rànkning península ibèrica).
Nota: el mapa mostra les dades de l'any 2019 en comptes del 2020 per tal d'incloure-hi el Regne Unit.

FIGURA 7: ALTA TECNOLOGIA COM A PERCENTATGE DEL VALOR AFEGIT BRUT (VAB) MANUFACTURER DINS DE CADA REGIÓ, 2014-2017

Fonts: Escrivá, Salamanca, Albert i Aragón (2020): *Competitividad empresarial: análisis geográfico y sectorial*. Informe GECE 05/2020, Observatorio GECE (Bankia i Ivie), p. 15; base de dades de l'INE (Espanya). Gràfics: elaboració pròpia.

trobaríem una intensitat tecnològica similar o una mica inferior a la de Catalunya, on resideixen prop de 7,7 milions⁶⁸.

Vista així, la posició del Principat a la figura 6 (pàgina 43) és força destacable. A la Península Ibèrica figura naturalment darrere de Madrid i Lisboa, que són capitals d'Estat, però davant de qualsevol altra regió, mentre que a l'àmbit europeu quedaria a un nivell comparable, per exemple, al de la Llombardia (és a dir, Milà). És més, si fem una ullada als mapes d'anys anterior, apreciem canvis interessants: per exemple, fins a l'any 2012 Catalunya i el País Basc apareixen amb intensitats d'ocupació d'alta tecnologia molt similars, però a partir de 2013 el Principat passa a anar visiblement al davant.

El pes de l'alta tecnologia és especialment notable a la indústria catalana (figura 7, pàgina anterior),⁶⁹ atès que representa el 14,9% del VAB manufacturer de Catalunya –sobretot gràcies al sector farmacèutic– mentre que a Madrid és el 7%, al País Basc només el 2,9% i al conjunt d'Espanya el 6,3%. Com que el VAB manufacturer del Principat representa prop del 26% del de l'Estat espanyol, aquest biaix cap a l'alta tecnologia fa que el seu pes s'enfili cap al 62% de les manufactures d'alta tecnologia a Espanya.

No tot són manufactures, tanmateix: ens cal també esbrinar l'impacte real, en termes d'innovació tecnològica, d'aquests serveis classificats com d'alta tecnologia que, com hem vist, són particularment abundosos a les capitals. Una via prou temptadora de

EL 14,9 % DEL VAB MANUFACTURER DE CATALUNYA ÉS ALTA TECNOLOGIA, MENTRE QUE A MADRID ÉS EL 7 % I AL CONJUNT D'ESPANYA EL 6,3 %.

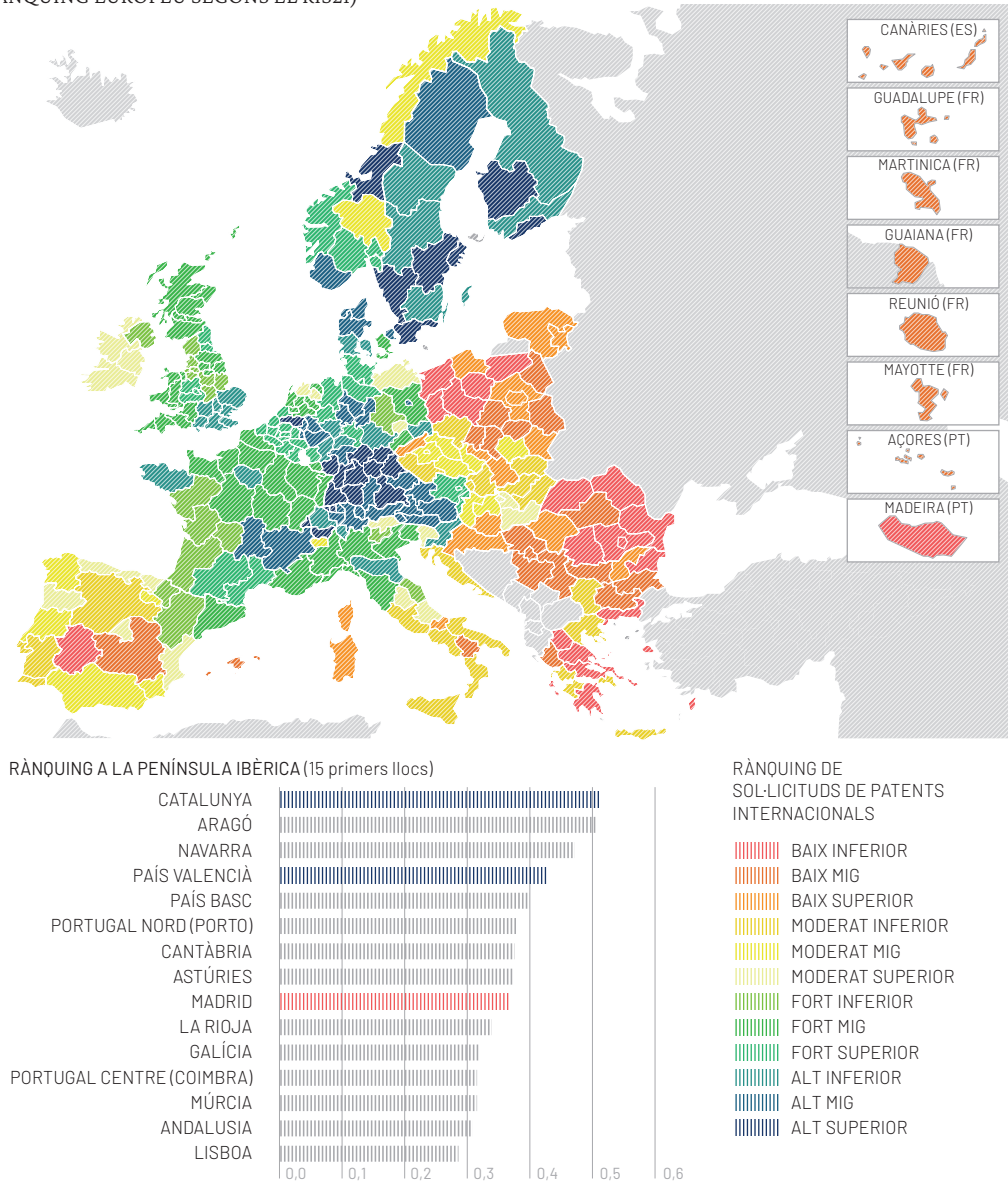
fer-ho és a través d'un índex sintètic com ara el *Regional Innovation Scoreboard (RIS)*, que publica anualment la Comissió Europea. El problema és que els índexs sintètics com aquest barregen un conjunt d'indicadors diferents i sovint divergents (21 en aquest cas), cosa que fa difícil interpretar-ne el resultat. Per exemple, aquest índex barreja dades referides als resultats (com és el nombre de patents registrades per habitant) amb altres que reflecteixen el potencial d'innovació (com ara el percentatge de persones amb educació superior), l'esforç d'innovació (per exemple la despesa en R+D) i fins i tot algunes variables la relació de les quals amb la innovació és com a mínim discutible, com ara el percentatge d'articles acadèmics amb un coautor d'un país diferent.

És com si, per decidir qui ha estat el millor futbolista d'aquest any, no només donéssim punts a qui ha marcat més gols o fet més passis a porta, sinó també a qui té

⁶⁸ Dades d'Eurostat, any 2020.

⁶⁹ Els percentatges regionals procedeixen d'Escrivá, Salamanca, Albert i Aragón (2020), p. 15; els totals de manufactures a l'àmbit de l'Estat, de la base de dades de l'INE (Espanya).

FIGURA 8: SOL·LICITUDS DE PATENTS INTERNACIONALS (PCT) PER MIL MILIONS DE PIB REGIONAL (RÀNQUING EUROPEU SEGONS EL RIS21)

Font: Hollanders (2021): *Regional Innovation Scoreboard 2021 (RIS21)*. European Commission, p. 68 i annex 3. Gràfics: RIS21 (mapa) i elaboració pròpia (rànkning península ibèrica).

CATALUNYA ÉS EL LÍDER IBÈRIC EN SOL·LICITUDS DE PATENTS INTERNACIONALS I EL PAÍS VALENCIÀ QUEDA EN QUART LLOC, MENTRE QUE MADRID QUEDA AL LLOC NOVÈ.

un sou més alt, qui entrena més hores o qui té les cames més llargues. Evidentment, per cert que sigui que els millors jugadors acostumen a cobrar més, que entrenar molt fa millor jugador o que tenir les cames més llargues permet córrer més ràpid, en barrejar tots aquests factors (sobretot quan, com passa al RIS, es dona el mateix pes a tots els indicadors independentment que siguin més o menys rellevants)⁷⁰, és molt probable que el guanyador no sigui, ni de bon tros, el millor futbolista davanter –entès com el qui marca més gols o fa més passis a porta pel seu equip. Per això, en comptes de prendre aquests indicadors sintètics tal com vénen, és sovint preferible capbussar-se en el mar de dades que hi ha al darrere per extreure'n les més rellevants.

En el nostre cas volem mesurar fins a quin punt la concentració de personal o inversió d'alta tecnologia es transforma en veritable innovació tecnològica i, per tant, considerarem dos indicadors de resultats: el nombre de sol·licituds de patents internacionals⁷¹ (és a dir, resultats tangibles d'innovació tècnica aplicada) en proporció al PIB i el percentatge de publicacions científiques entre el 10 % més citat del món (és a dir, resultats tangibles d'innovació acadèmica).

Les patents internacionals transmeten un missatge prou clar (figura 8, pàgina anterior)⁷². Malgrat que a Madrid, Lisboa, el País Basc o Navarra, per exemple, la despesa en R+D sigui més alta com a percentatge del PIB (1,7 % a Madrid, 1,63 % a Lisboa, 2,01 % a Euskadi i 1,7 % a Navarra l'any 2018, comparats amb

1,54 % a Catalunya⁷³), la primera regió ibèrica generadora d'innovacions prou diferenciades i econòmicament rellevants com per merèixer la feina de patentar-les és, segons aquest rànkning, el Principat. És més, les següents regions a la llista no són ni Madrid ni Lisboa ni el País Basc, sinó Aragó, Navarra i el País Valencià –que, com ja hem vist, són totes economies fortament integrades a la de Catalunya.

La interpretació sembla prou senzilla: Madrid, en ser la capital, és un centre afavorit per l'Estat (com ho és també Lisboa a Portugal), mentre que Euskadi i Navarra ho són gràcies a la seva fiscalitat foral: els incentius que generen aquestes institucions esbiaixen, doncs, cap amunt molts dels indicadors d'inputs dedicats al procés d'innovació com ara la inversió en R+D. A més, quan el sector

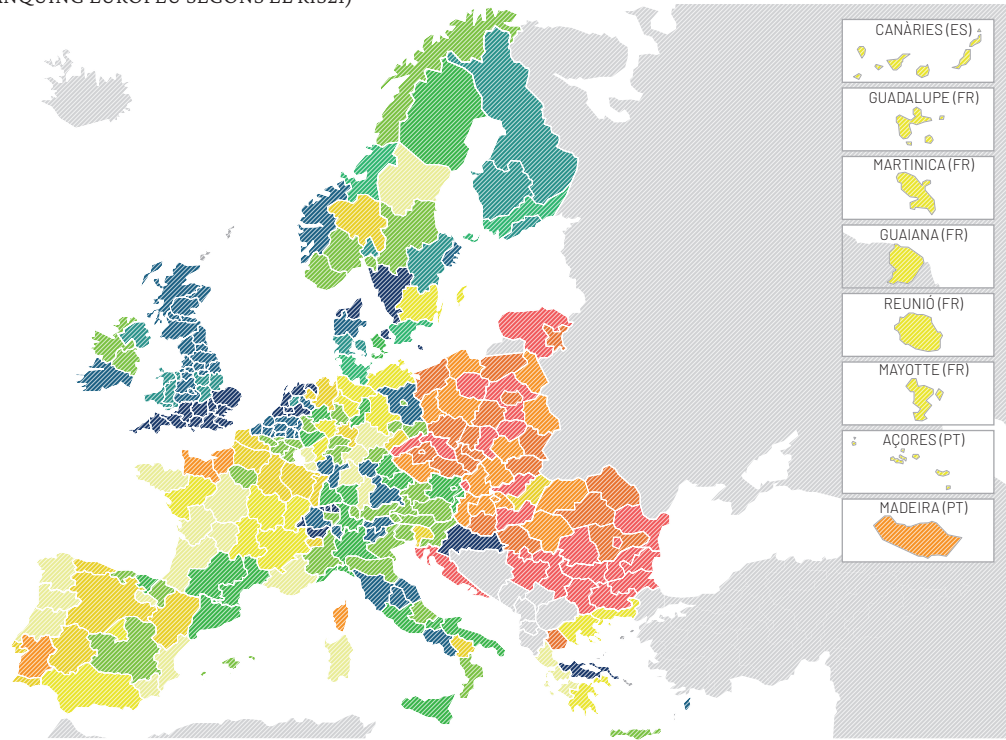
70 Hollanders (2021), p. 82.

71 Tècnicament serien patents PCT, és a dir, subjectes al *Patent Cooperation Treaty*.

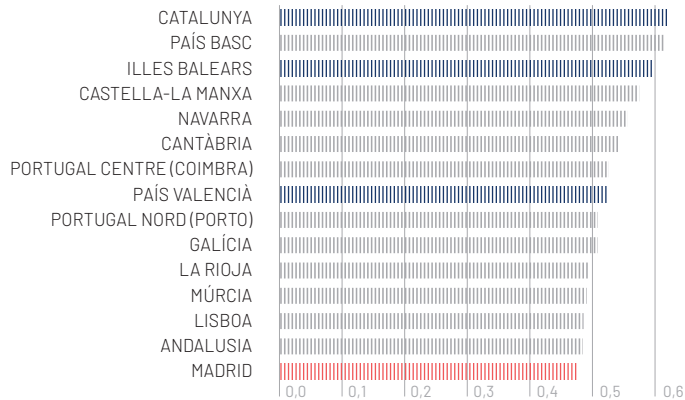
72 Hollanders (2021), p. 68 i annex 3.

73 Dades d'Eurostat, any 2018.

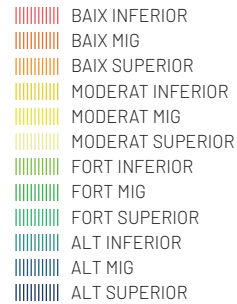
FIGURA 9: PERCENTATGE DE PUBLICACIONS CIENTÍFIQUES ENTRE EL 10 % MÉS CITAT DEL MÓN (RÀNQUING EUROPEU SEGONS EL RIS21)

RÀNQUING A LA PENÍNSULA IBÈRICA (15 primers llocs)

RÀNQUING DE PUBLICACIONS ENTRE EL 10 % MÉS CITAT

Font: Hollanders (2021): *Regional Innovation Scoreboard 2021 (RIS21)*. European Commission, p. 46 i annex 3. Gràfics: RIS21 (mapa) i elaboració pròpia (rànkning península ibèrica).

CATALUNYA ÉS LÍDER IBÈRIC EN PUBLICACIONS CIENTÍFIQUES DE QUALITAT, SEGUIDA PEL PAÍS BASC I BALEARS, MENTRE QUE MADRID OCUPA EL LLOC QUINZÈ.

públic té molt de pes (directament o indirecta), particularment en societats amb problemes de qualitat institucional, com Espanya o Portugal, pot fàcilment pervertir l'entorn competitiu que aquestes tecnologies necessiten per desenvolupar-se: la innovació i el favoritisme no lliguen bé. La distorsió de la dinàmica de mercat que generen aquests incentius es fa palesa, doncs, en la seva baixa productivitat en termes d'innovacions patentables. Tenint en compte que, com hem vist, a Catalunya es produeix la major part de les manufactures d'alta tecnologia a Espanya i que hi ha, per tant, un potent sector privat que demanda aquestes innovacions, no ens hauria de sorprendre que el Principat sigui on es fan més innovacions patentables (com tampoc que el País Valencià quedi en un molt respectable quart lloc de la classificació) mentre que Madrid queda relegat al lloc novè.

Troben un panorama molt similar en considerar l'entorn acadèmic (figura 9, pàgina anterior):⁷⁴ els entorns universitaris més exitosos són els de Catalunya, el País Basc i Balears (i, dels tres, el nivell mitjà a Catalunya és i ha romàs consistentment superior com a mínim des de l'any 2009) mentre que Madrid queda relegat al lloc quinze de la classificació ibèrica. La qualitat de la recerca⁷⁵ no és cap miracle inexplicable, sinó que depèn d'un seguit de factors ben coneguts: la proximitat d'una població urbana densa i amb prou recursos educatius, l'existència d'un entorn tributari i legal favorable, la disponibilitat de pressupost per a recerca i la meritocràcia en l'assignació de recursos. És prou evident que en els tres primers punts Madrid queda igual o passa per davant de Catalunya. Sembla, doncs, lògic preguntar-se si la diferència no serà la meritocràcia.

⁷⁴ Hollanders (2021), p. 46 i annex 3.

⁷⁵ Podeu trobar una anàlisi similar sobre aquest tema a Gracia (2021).

Més enllà de l'anècdota dels escàndols dels últims anys sobre tràfic de favors a universitats de Madrid (per exemple a la Universitat Juan Carlos I), hi ha evidència que la qualitat de les universitats catalanes va fer un gran salt endavant arran sobretot de les reformes del conseller Andreu Mas-Colell a principis del segle XXI –que, a més de crear una sòlida xarxa de centres de recerca, van establir regles per potenciar la meritocràcia i limitar l'endogàmia acadèmica. En alguns casos aquestes regles han estat posteriorment imitades arreu d'Espanya però, val a dir-ho, no sempre fil per randa. Recordem a més que, en la mesura que una gran quantitat de recerca –de fet una bona part de la que genera les innovacions més espectaculars– es porta a terme avui en col·laboracions entre els sectors públic i privat, la meritocràcia acadèmica pot ser també en bona part induïda per les pràctiques d'un sector privat que vol per sobre de tot resultats

PRINCIPALS NUCLIS DE RECERCA I DESENVOLUPAMENT (R+D) A LA PENÍNSULA IBÈRICA: RECURSOS (INPUTS) VS. RESULTATS (OUTPUTS)

RECURSOS (EUROSTAT)

PIB (2019) >

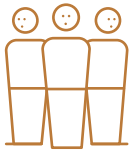

OFERTA DE TALENT QUALIFICAT:

% de científics i enginyers sobre la força de treball (2020)

OCUPACIÓ EN ALTA TECNOLOGIA:

% d'ocupats en sectors classificats com a alta tecnologia (2020)

INVERSIÓ EN R+D:

% del PIB dedicat a despesa en Recerca i Desenvolupament (2018)

OCUPACIÓ EN R+D:

% d'ocupats (FTEs) dedicats a Recerca i Desenvolupament (2018)

RESULTATS (RIS21, RÀNQUING IBÈRIC)

INNOVACIÓ PATENTABLE:

Nombre de patents internacionals (PCT) per mil milions de PIB, rànquing ibèric (Regional Innovation Scoreboard 2021)

QUALITAT DE LA RECERCA:

% de publicacions científiques entre 10 % més citat del món, rànquing ibèric (Regional Innovation Scoreboard 2021)

CATALUNYA

236.814 M €

MADRID

240.130 M €

7,7 %

9,8 %

5,3 %

8,1 %

1,54 %

1,7 %

1,54 %

1,81 %

Posició 1

Posició 9

Posició 1

Posició 15

VERD = MÉS ALT

VERMELL = MÉS BAIX

-i a Catalunya el sector privat manufacturer d'alta tecnologia que empentaria aquesta recerca és molt més gran.

Però no és Madrid una economia líder a Espanya en serveis d'alta qualificació? Certament, els sectors d'alta intensitat de coneixement tenen a Madrid més pes que a qualsevol comunitat autònoma (representen el 58,7 % del valor afegit dels serveis a Madrid⁷⁶ i el 35 % del valor afegit de serveis avançats a Espanya⁷⁷), però cal tenir en compte que això inclou no només l'alta tecnologia -que, com hem vist a la figura 6 (pàgina 43), n'és només una petita fracció- sinó també tot un seguit d'ocupacions que requereixen alta qualificació: advocats, educadors, metges, personal bancari, funcionaris qualificats... De fet, es produeix el fenomen, si més no curiós, que el 44,3 % del valor afegit dels serveis a Andalusia compta com a alta qualificació⁷⁸, mentre que a Catalunya és només el 34,3 %, quan el percentatge de persones amb educació de tercer cicle és quasi exactament a l'inrevés: 42,3 % a Catalunya i 32,5 % a Andalusia⁷⁹. D'aquests percentatges de feines d'alta qualificació, sovint generades per la demanda directa o indirecta del sector públic, no es poden, doncs, derivar gaires conclusions pel que fa a la competitivitat d'una o altra regió. Per avaluar el potencial competitiu de cada regió a un mercat obert ens cal, en primer lloc, entendre com ha evolucionat en els últims temps la seva eficiència productiva i, en segon lloc, mesurar-ne la capacitat de vendre més del que compra i no a l'inrevés.

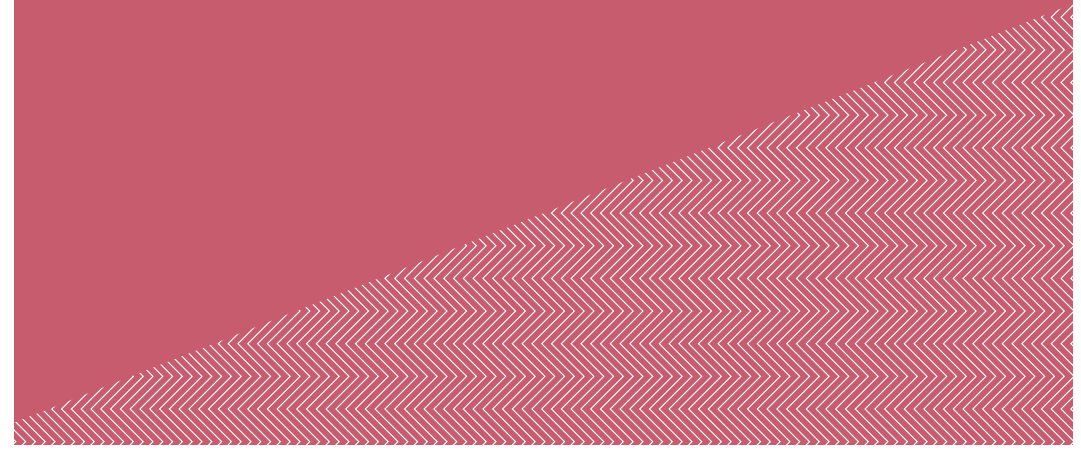
76 Escrivá, Salamanca, Albert i Aragón (2020), p. 15.

77 Perez, Reig, Fuenmayor, Granel i Mollà (2020), p. 7.

78 Escrivá, Salamanca, Albert i Aragón (2020), p. 15.

79 Dades de nivell educatiu d'Eurostat, any 2020.

PRODUCTIVITAT,
EFICIÈNCIA I
COMPETITIVITAT

Ja hem vist que Espanya és –merescudament– un dels quatre països que des dels anys noranta es coneixen informalment a mitjans internacionals amb el malnom de PIGS – *Portugal, Italy, Greece, Spain*. Es tracta de països desenvolupats membres de l'Eurozona que tenen una qualitat institucional inferior a la dels seus veïns del nord –és a dir, amb institucions públiques més dominades per certes elits i grups privilegiats que en fan servir el poder coercitiu per extreure rendes encara que sigui en detriment del conjunt de l'economia. El resultat és que aquests estats intervenen més sovint per desviar els recursos d'activitats més productives a d'altres més convenients pels grups privilegiats – i, és clar, si no s'inverteix prou productivament, la productivitat creixerà més lentament que als seus veïns del nord⁸⁰.

Als anys seixanta i setanta aquests països competien prou efectivament com a proveïdors de mà d'obra barata –igual que ho fan avui un seguit de països excomunistes que institucionalment no són pas millors, però encara poden oferir preus i salaris prou baixos. Tanmateix, a mesura que van anar prosperant, els seus salaris també van anar augmentant i, alhora, van anar bastint estats del benestar moderns –amb sanitat i educació gratuïtes, pensions, subsidis i tants altres beneficis socials típics dels països democràtics desenvolupats. Així tots van passar –a finals dels anys seixanta a Itàlia (el més desenvolupat) i Grècia (el més inestable), a primers dels setanta a Portugal (amb l'escalada de la guerra colonial i després la Revolució dels Clavells) i a primers dels vuitanta a Espanya (amb el primer govern socialista)– de tenir despeses públiques a l'entorn del 10-20 % del PIB a enfilar-se fins al voltant del 45-55 % de PIB –i fins i tot més, per exemple a Itàlia

⁸⁰ He desenvolupat aquesta idea també a Gracia (2020).

abans de 1999. En fer això no van fer més que seguir l'estela dels seus veïns més avançats de l'Europa Occidental (figura 10, pàgina següent)⁸¹.

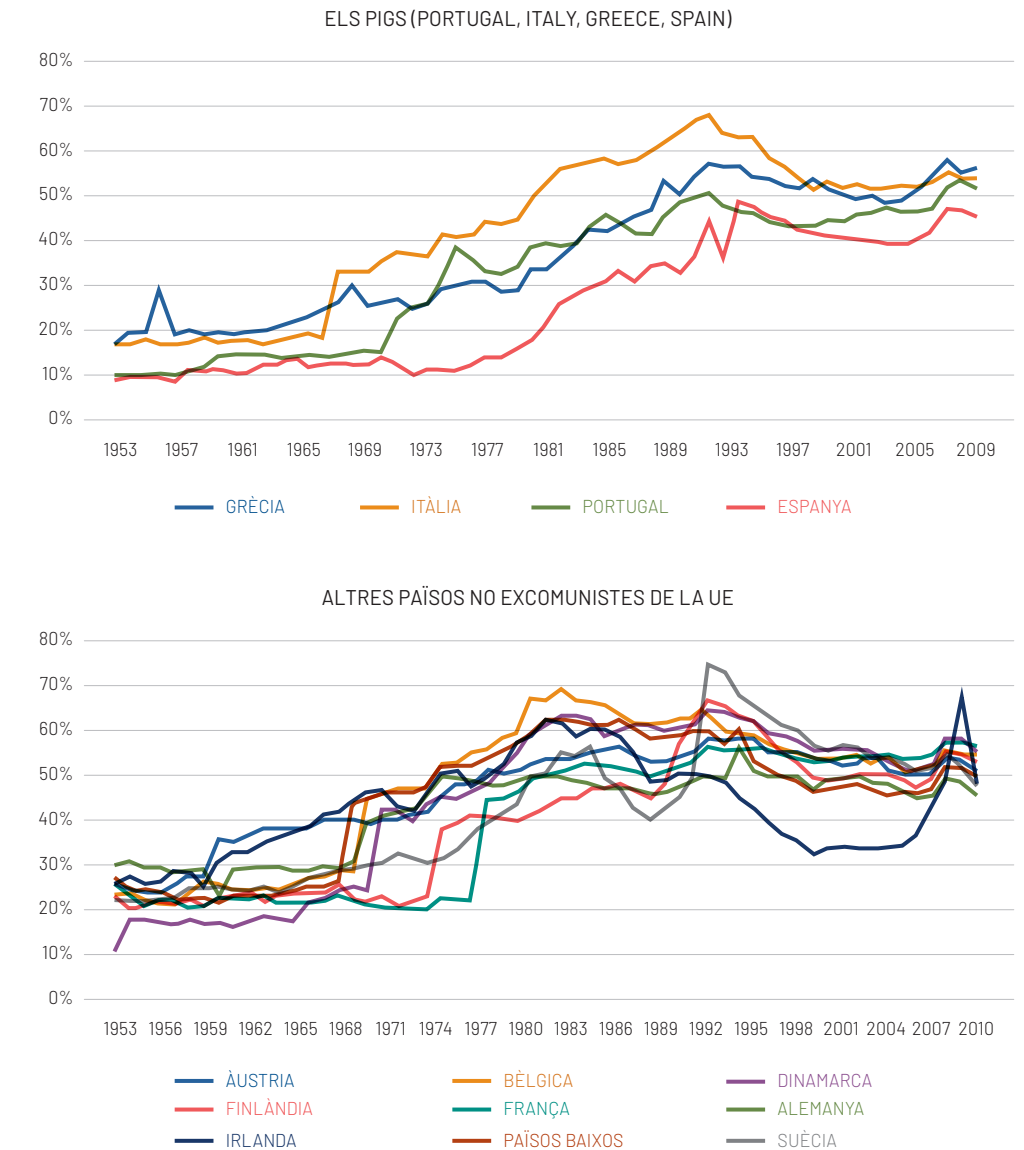
Mentrestant la qualitat institucional va millorar molt respecte dels anys foscos de les dictadures franquista, salazarista o dels coronels grecs... Però, malauradament, no prou. Gràcies a la mida colossal dels seus nous pressupostos, els governs d'aquests països van poder implementar polítiques socials abans inconcebibles però, també, alimentar enormes xarxes clientelistes de corrupció o finançar obres faraòniques per beneficiar constructors i altres grups políticament afins. Per això a Espanya els anys vuitanta es recorden alhora com els del bastiment d'un estat del benestar comparable al d'altres països europeus i com els de les grans operacions financeres (“el pelotazo”), que van enriquir les elits més ben posicionades i que van portar Carlos Solchaga, llavors ministre d'Economia, a comentar l'any 1988 que “España es el país donde se puede ganar más dinero a corto plazo de Europa y quizá del mundo.”⁸²

En un país on l'Estat, que controla vora de la meitat del PIB, desvia sistemàticament els recursos cap a activitats menys productives, però que beneficien certs grups de pressió, naturalment es tendirà a perdre productivitat en lloc de guanyar-ne. Això es palesa de forma particularment evident en un indicador que els economistes anomenen, un xic crípticament, productivitat multifactorial o productivitat total de factors i que, de fet, mesura

⁸¹ Mauro, Romeu, Binder i Zaman (2015), extret de la base de dades del Fons Monetari Internacional per *Our World in Data*. La sèrie malauradament només arriba fins a 2011 però, per als propòsits d'aquesta anàlisi, n'hi ha prou amb això.

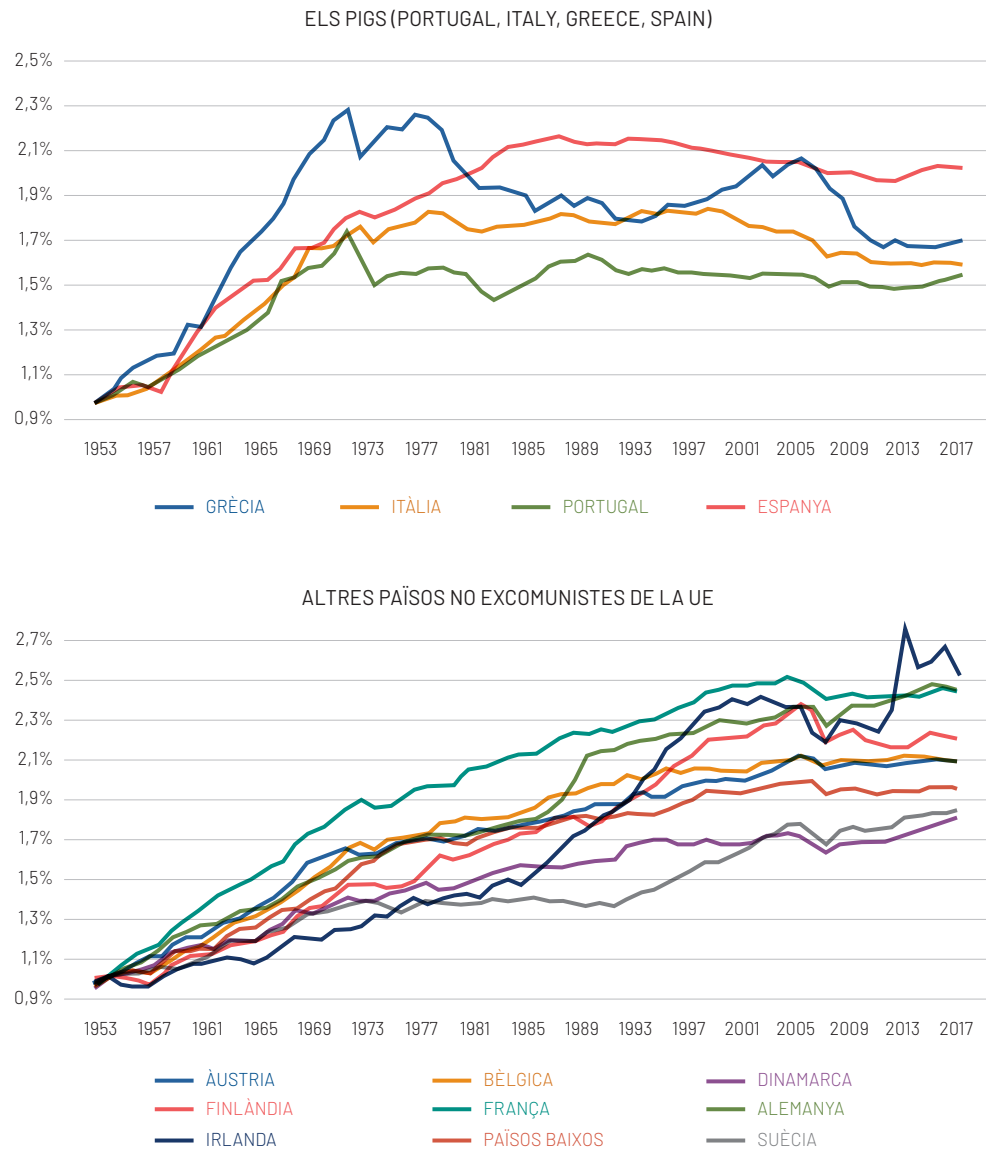
⁸² L'anècdota és ben coneguda; vegeu per exemple Sánchez (2020).

FIGURA 10: PERCENTATGE DE DESPESA PÚBLICA TOTAL SOBRE EL PIB, ANYS 1953-2011

Font: FMI, amb dades basades en Mauro, Romeu, Binder i Zaman (2015): “A modern history of fiscal prudence and profligacy” *Journal of Monetary Economics*, 76, p. 55-70; dades obtingudes del website *Our World in Data* (Universitat d'Oxford). Gràfics: elaboració pròpia a partir del website *Our World in Data*.

FIGURA 11: ÍNDEX DE PRODUCTIVITAT MULTIFACTORIAL (= EFICIÈNCIA), ANYS 1954-2019 (PER CADA PAÍS, "1" REPRESENTA LA SEVA PRODUCTIVITAT MULTIFACTORIAL L'ANY 1955)

Font: Penn World Tables 10.0; dades obtingudes del *Growth and Development Centre* (Universitat de Groningen).
Gràfics: elaboració pròpia.

senzillament l'eficiència, és a dir, la capacitat de produir més amb els mateixos factors productius (figura 11, pàgina anterior)⁸³.

La història dels PIGS, al gràfic de dalt de la figura 11, és ben fàcil d'entendre: tan aviat com van passar de ser països pobres i barats a tenir estats del benestar equiparables als dels seus veïns del nord no només van deixar de guanyar eficiència sinó que, de fet, en van començar a perdre. Espanya és, dels quatre, el que va encetar aquest procés més tard –perquè la despesa pública no va començar a augmentar fins a primers dels anys vuitanta– i el que l'ha patit amb menys gravetat –probablement perquè la seva despesa pública tendeix també a ser inferior a la dels altres tres membres del club (al voltant del 45 % del PIB, enfront de més del 50 % als altres PIGS). No deixa, per cert, de ser curiós que, essent Espanya el més descentralitzat dels quatre, sigui també el que té la càrrega més lleugera de despesa pública: recordeu-ho cada cop que sentiu algú dient que els problemes fiscals d'Espanya es deuen a les ineficiències de l'Estat autonòmic.

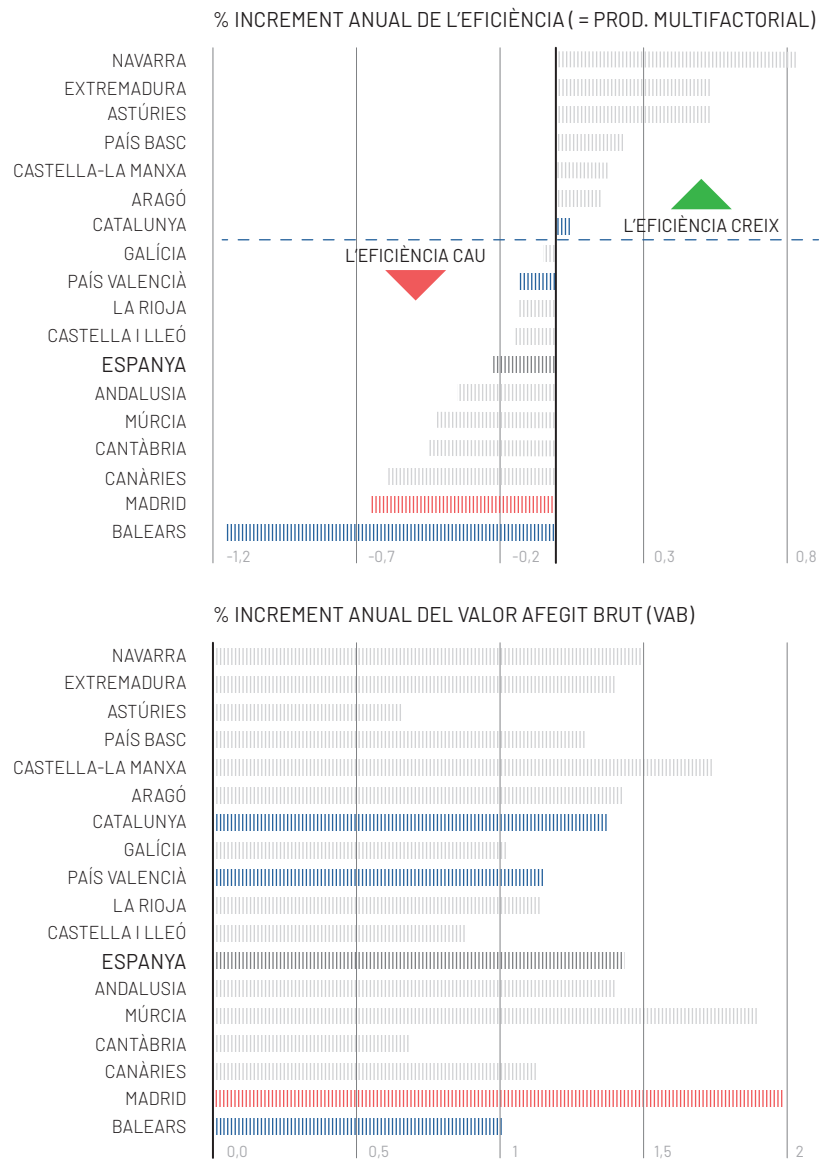
Per contra, els països de més al nord, malgrat tenir sovint sistemes fiscals tan o més feixucs que els dels PIGS, van continuar augmentant la seva eficiència fins que la Gran Recessió els va colpejar a partir de 2009 –i, en bastants casos (sobretot Irlanda, Alemanya, Suècia i Dinamarca), han reprès força bé la trajectòria després de la sotragada de la crisi. Sabem per què: es tracta de països amb una qualitat institucional més alta i unes regles del joc més liberals (recordeu la figura 2, a la pàgina 21) i, per tant, l'abundància de recursos que atorga l'estat del benestar als grups que comanden les institucions no genera estratègies

⁸³ Dades de la Penn World Table 10.0 (extret del web del *Growth & Development Centre* de la Universitat de Groningen).

ALS PIGS, ON L'ESTAT (QUE CONTROLA AL VOLTANT DE LA MEITAT DEL PIB) DESVIA SISTEMÀTICAMENT RECURSOS CAP A ACTIVITATS MENYS PRODUCTIVES EN FAVOR DE CERTS GRUPS PRIVILEGIATS, ES TENDEIX A PERDRE EFICIÈNCIA.

parasitàries tan intenses com als PIGS. Hi ha casos particulars molt interessants. Per exemple, l'eficiència productiva de Suècia, que va arribar als anys setanta amb un estat del benestar extremadament generós, es va estancar durant gairebé dues dècades fins que un seguit de reformes a principis dels noranta van tornar a posar l'economia en funcionament. O, un altre exemple, a Irlanda, que fins a finals dels vuitanta tenia una renda per càpita inferior a la d'Espanya (i molt similar a la de Grècia o Portugal), gràcies a un seguit de reformes liberals a primers dels noranta es va disparar l'eficiència productiva i, amb ella, la renda per càpita –que avui és més del doble de la d'Espanya. Les històries individuals poden, doncs, ser molt diferents, unes més exitoses que altres... Però a llarg termini són les economies dels PIGS les que, d'una manera o altra, sempre acaben perdent l'oportunitat d'afegir-se al club de les economies més pròsperes.

FIGURA 12: CONTRIBUCIÓ DE L'EFICIÈNCIA AL CREIXEMENT DEL VALOR AFEGIT, ANYS 2000-2015

Font: Maudos i Solaz (2019): *La productividad de la economía valenciana en el contexto regional: determinantes*. IvieLAB i Generalitat Valenciana, p. 46. Gràfics: elaboració pròpia.

La productivitat multifactorial és extremadament important en l'anàlisi econòmica a llarg termini: en paraules de Paul Krugman "la productivitat no ho és tot, però a llarg termini ho és gairebé tot."⁸⁴ És evident: si la producció creix perquè es treballa cada cop més hores (per exemple perquè es redueix l'atur) o perquè s'inverteixen grans quantitats de capital, però al preu de deteriorar any darrere any l'eficiència productiva, tard o d'hora els treballadors no voldran treballar més hores ni els inversors posar-hi més diners si els rendiments que n'obtenen són cada cop menors... I, quan passi això, el sistema entrarà en crisi. Krugman va il·lustrar aquesta idea amb l'exemple de la Unió Soviètica:⁸⁵ el ràpid creixement de la renda total i per càpita de la URSS entre els anys cinquanta i setanta era tan espectacular com insostenible a llarg termini perquè anava acompanyat, primer, d'increments cada cop més petits i, després, de caigudes cada cop més fortes de l'eficiència –i per això el sistema va col·lapsar finalment entre 1988 i 1991. Un exemple més recent (i més proper a nosaltres) és el d'Espanya durant la bombolla immobiliària, quan semblava que havia superat la renda per càpita d'Itàlia i s'apropava a la de França⁸⁶... Aleshores, la caiguda de l'eficiència, que ja era prou visible, hauria d'haver servit per advertir els analistes de l'extrema fragilitat d'aquest model de creixement de baixa eficiència que depenia tant de la contínua arribada d'immigrants i de capital estranger, i que no és, doncs, sorprenent que entrés en crisi a partir de 2009.

Per a copsar el paper de les diferents regions ens cal, per tant, entendre la contribució de

⁸⁴ "Productivity isn't everything, but in the long run it is almost everything" (Krugman, 1990).

⁸⁵ Krugman va fer aquesta observació a un article avui molt famós: vegeu Krugman (1994).

⁸⁶ EFE (2006).

MADRID ÉS LA REGIÓ D'ESPANYA QUE MÉS CREIX ENTRE 2000 I 2015, PERÒ, LLEVAT DE BALEARS, TAMBÉ LA QUE PERD MÉS EFICIÈNCIA PRODUCTIVA.

cadascuna a aquesta degradació any darrere any de l'eficiència productiva espanyola... Car les diferències són prou significatives (figura 12, pàgina anterior)⁸⁷.

A la part inferior de la figura 12 veiem la dada que acostuma a sortir als diaris econòmics: el creixement del PIB (representat aquí pel valor afegit brut). És una dada, sens dubte, molt important que confirma allò que tants estudis han indicat en els últims anys: entre el 2000 i 2015 (els anys de la bombolla immobiliària, la crisi i la recuperació), Catalunya va créixer tot just una mica menys que el conjunt d'Espanya mentre que el País Valencià i, sobretot, les Illes Balears, hi perdien pes relatiu i Madrid en guanyava molt, tot assolint la taxa de

⁸⁷ Maudos i Solaz (2019), p. 45.

creixement més ràpida de l'Estat espanyol. A la part superior de la figura 12, en canvi, tenim la part d'aquest creixement que s'explica per l'augment (o, quan és negatiu, la caiguda) de l'eficiència productiva, és a dir, allò que fa, o no, aquest creixement sostenible a llarg termini. La diferència entre tots dos gràfics representa, doncs, la part del creixement deguda purament a haver-hi abocat més recursos (més treballadors i hores de treball, més inversions de capital) i, per tant, només és sostenible en la mesura que s'espera poder continuar injectant cada cop més recursos any darrere any a una economia cada cop més ineficient.

És, doncs, a la part de dalt de la figura 12 on trobem les sorpreses. Com calia esperar, atès que la mitjana és negativa, la majoria dels territoris perden eficiència. Encara més preocupant, però, és el fet que les regions amb els increments d'eficiència més notables (Navarra, Extremadura, Astúries, País Basc, Castella-la Manxa i Aragó) siguin regions relativament despoblades dins de l'anomenada "España vacia" (excepte Euskadi) i estiguin experimentant un procés de davallada o d'estancament demogràfic a llarg termini⁸⁸. De fet, gairebé totes van assolir la seva població màxima entre 2009 i 2011 –excepte el País Basc i Navarra que, després de tocar fons entre 2014 i 2015, han experimentat una recuperació molt suau. Això no és, malauradament, cap anomalia. Ben al contrari: basant-se en dades d'entre 1975 i 2019, Jordi Angusto i Josep Reyner⁸⁹ conclouen en un estudi recent que aquesta ha estat la pauta de desenvolupament espanyol dels últims 45 anys. Les regions que més treballadors perden són a Espanya les que augmenten més la productivitat i renda per càpita perquè, en tractar-se de regions econòmicament perifèriques, la productivitat

L'ÚNICA REGIÓ GRAN –AMB MÉS DEL 5% DE LA POBLACIÓ ESPANYOLA– QUE VA AUGMENTAR LA SEVA EFICIÈNCIA (TOT I QUE NO GAIRE) ENTRE 2000 I 2015 ÉS CATALUNYA.

marginal és fortament decreixent, els avantatges productius de l'escala i la integració són petits i, per tant, domina el fet que, en reduir la força de treball, els treballadors que hi romanen poden dedicar-se a les tasques més productives. Dit d'una altra manera: les regions que més eficiència guanyen són precisament aquelles que més activitat econòmica perden perquè l'activitat es desplaça i es concentra a indrets més atractius. De fet, l'única regió gran –amb, diguem, 5 % o més de la població espanyola– que va augmentar la seva eficiència (no gaire, val a dir-ho) entre 2000 i 2015 és Catalunya.

Fem ara una ullada a l'extrem inferior del gràfic de dalt de la figura 12. Aquí trobem les Illes Balears i Canàries, però cal tenir en compte que aquestes regions representen un cas especial degut a la seva forta especialització turística. Un hotel o un restaurant és més o

88 Dades demogràfiques de l'INE.

89 Angusto i Reyner (2021).

menys eficient principalment en funció del grau d'ocupació que té: el progrés tecnològic hi fa un paper bastant limitat. Un boom turístic, a més, genera demanda de construcció –un altre sector notòriament ineficient. La febre constructora i l'allau d'immigració de mà d'obra barata de primers dels 2000, seguits per la forta caiguda de la demanda durant la Gran Recessió a partir de 2009, havien de provocar, doncs, per força una caiguda de l'eficiència i un creixement molt lent del PIB en aquests territoris durant els anys immediatament posteriors al xoc. Aquesta és, per cert, una observació important també pel que fa a Catalunya i el País Valencià, on ja hem vist que el turisme té un pes prou significatiu (12 % al Principat, 15,5 % al País Valencià): si n'excloguéssim l'impacte del turisme i la construcció, l'evolució de l'eficiència de la resta d'aquestes dues economies hauria estat indubtablement més positiva.

Descomptant el cas especial de les illes turístiques, Madrid destaca singularment com la regió amb la caiguda més forta de l'eficiència productiva. Això hauria de fer sonar totes les alarmes: ¿com és possible que el nucli econòmic de l'economia espanyola hi tingui la contribució més negativa de totes? ¿No és el nucli econòmic precisament allà on es concentraven les activitats de més alt valor afegit i, per tant, on el creixement més ràpidament augmenta l'eficiència en generar economies d'integració i escala? Quina classe de nucli econòmic és, doncs, Madrid?

El fet, d'altra banda obvi, que l'eficiència hagi davallat tant a Madrid perquè ha estat un receptor massiu de treballadors i d'inversions sense experimentar un increment proporcional de la seva producció en termes reals, ens explica naturalment com ha passat això però no per què... I no, tampoc no ho podem explicar com una anomalia passatgera: de fet, un estudi de l'any 2011 publicat per la

Comunitat de Madrid⁹⁰ recull que el creixement de la productivitat multifactorial a Madrid ha estat tendencialment més lent que el del conjunt d'Espanya des de 1989 (és a dir, des que la despesa pública a Espanya va començar a aproximar-se a la meitat del PIB) i consistentment negatiu des de –curiosament– l'any 1992. El lligam entre el pes econòmic de l'Estat i l'allau de recursos productius que ha rebut Madrid sembla, doncs, evident, tot i que cal no cometre l'error d'atribuir-lo només a la inversió pública: malgrat el paper evident de la despesa pública al creixement de Madrid, les aportacions de capital i treball del sector privat han estat, proporcionalment, encara més grans⁹¹. Hi ha d'haver, doncs, algun avantatge competitiu que atragui tots aquests recursos privats cap a Madrid... Àdhuc si, com hem vist, no té gaire a veure amb l'eficiència productiva.

Tot això reforça encara més el contrast entre el nucli al voltant de Barcelona i el que hi ha al voltant de Madrid. Per comparar-ne les competitivitats ens cal, tanmateix, una mesura de la capacitat de cada territori de vendre tants o més béns i serveis que no pas compra a l'exterior, sigui a l'estranger o a altres territoris dins de l'Estat espanyol. Aquesta mesura es coneix com a balança de béns i serveis, saldo amb l'exterior o demanda externa neta⁹² i, simplificant molt, es pot interpretar de forma similar al balanç econòmic d'una família o una empresa. Com a regla general, hom esperaria que una economia amb bona salut fos capaç de

90 Calvo, Paúl, Barruso i Mingorance (2011), p. 66.

91 Vegeu per exemple, Pérez, Reig, Fuenmayor, Granell i Mollà (2020), p. 83.

92 En els comptes macroeconòmics de Catalunya i Euskadi aquest valor s'indica com a saldo amb l'exterior, als de Navarra i Madrid es parla de demanda externa i en alguns llibres de text se'n diu balança de béns i serveis. En qualsevol cas es tracta de la diferència entre el PIB generat en un territori i la porció que en consumeixen els seus residents o s'inverteix en el propi territori.

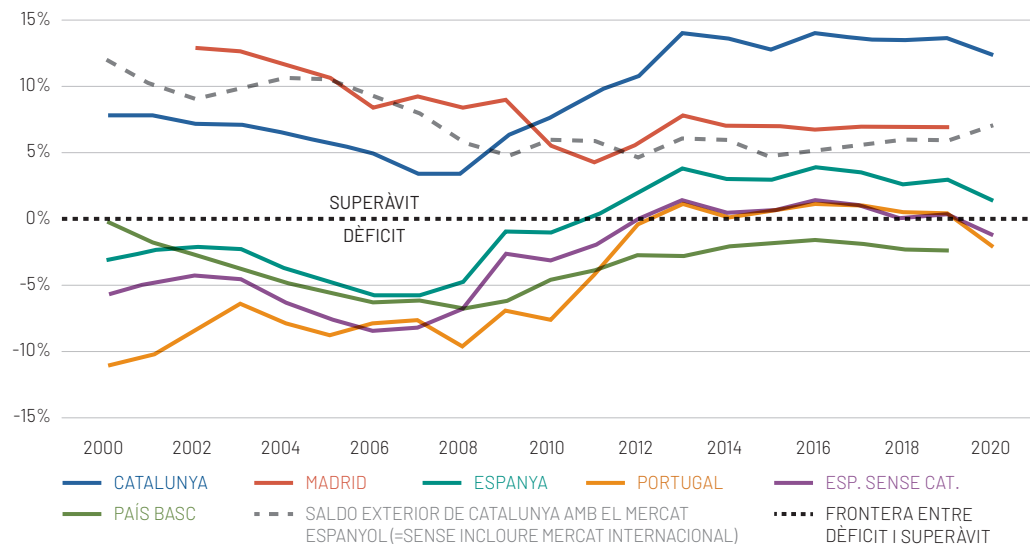
finançar les compres amb les vendes. Si un any una família s'endeuta per comprar un habitatge, o una empresa per fer una gran inversió, aquell any compraran més del que venen sense que això hagi de representar cap problema... Però, si passa el mateix any rere any, aquest dèficit sostingut palesarà que quelcom no va prou bé. El dèficit, val a dir-ho, no té per què traduir-se necessàriament en endeutament si, per exemple, una regió deficitària gaudeix d'un superàvit fiscal prou gran –com, per cert, passa consistentment a potser deu de les disset comunitats autònomes espanyoles– de manera que la manca de competitivitat esdevé tan o tan poc sostenible com els subsidis que la financen. En definitiva, un dèficit sostingut, fruit d'una manca crònica de competitivitat, es tradueix en

acumulació de deute si no és finançat d'alguna manera per ajuts d'altres països o regions.

Malauradament no totes les comunitats autònomes proporcionen aquesta dada: ho fan Catalunya, Madrid, Euskadi, Navarra i Galícia, però del País Valencià i de les Balears, per exemple, només està disponible la balança comercial⁹³ (és a dir, la balança de compravenda de béns, però no de serveis), cosa que no ens ajuda gaire quan hem d'avaluar uns territoris on els serveis turístics i

⁹³ Les balances comercials regionals es poden obtenir del Projecte C-Intereg o, en forma més agregada, a la base de dades d'Expansión Datosmacro.

FIGURA 13: SALDOS AMB L'EXTERIOR DE CATALUNYA, MADRID, PAÍS BASC, ESPANYA (AMB I SENSE CATALUNYA) I PORTUGAL COM A PERCENTATGE DEL PIB, ANYS 2000-2020

Fonts: INE (Espanya), INE (Portugal), IDESCAT (Catalunya), que proporcionen dades de 2000 a 2020, EUSTAT (País Basc), que en proporciona de 2000 a 2019, i Instituto de Estadística (Madrid), que en proporciona de 2002 a 2019: Gràfic: elaboració pròpia.

logístics tenen tant de pes. Podem, tanmateix, extreure algunes conclusions comparant només els saldos amb l'exterior dels dos principals nuclis econòmics de la península Ibèrica: Catalunya i Madrid –que presentem aquí junt amb les balances d'Espanya (amb i sense Catalunya), Portugal i, com a punt de referència addicional, el País Basc (figura 13, pàgina anterior).

Pel que fa a Catalunya, amb aquesta dada a la mà, la conclusió és prou clara: el saldo exterior del Principat no només ha estat consistentment positiu durant els darrers vint anys (fins i tot als dies més delirants de la bombolla immobiliària), sinó que ha anat en augment des de l'esclat de la crisi i, des de 2013, ha oscil·lat al voltant del 13-14 % del PIB –un nivell altíssim que només trobem, i no durant gaires anys seguits, en economies altament competitives i molt orientades a l'exterior com, posem per cas, Irlanda o Taiwan. Aquest superàvit exterior és encara més notable perquè ha tingut lloc mentre l'austeritat forçava les regions espanyoles deficitàries a endeutar-se menys amb els seus proveïdors, inclosos naturalment Catalunya i Madrid (per això el saldo exterior de Catalunya amb altres territoris dins l'Estat espanyol, tot i que roman positiu, es redueix respecte dels anys 2000-2005). El superàvit de Catalunya durant els últims anys reflecteix, per tant, una forta capacitat de competir a l'exterior.

El superàvit català és alhora crucial també en l'àmbit espanyol, perquè pràcticament representa la diferència entre el saldo exterior d'Espanya i el de Portugal –una economia més perifèrica que l'espanyola, amb una maquinària institucional més modesta que no ofereix les mateixes oportunitats clientelistes que Espanya (debades cercareu a Portugal obres faraòniques econòmicament injustificades comparables a la xarxa d'AVE espanyola) i que, malgrat les reformes imposades durant

EL SALDO EXTERIOR DE CATALUNYA HA ANAT EN AUGMENT I, DES DE 2013, OSCIL·LA AL VOLTANT DEL 13-14 % DEL PIB –UN NIVELL QUE NOMÉS TROBEM EN ECONOMIES ALTAMENT COMPETITIVES COM IRLANDA O TAIWAN.

els darrers anys com a condició per al rescat europeu, pateix encara problemes significatius de competitivitat. És més, si llegiu la premsa internacional⁹⁴, observareu que el superàvit exterior d'Espanya és un dels factors més importants en els quals es basen els analistes per concloure que Espanya és, malgrat les reformes insuficients, un dels països que han liderat la sortida de la Gran Recessió al sud d'Europa. Evidentment, aquesta percepció seria bastant diferent si consideressin Catalunya i la resta d'Espanya com a unitats separades.

El cas de Madrid és totalment diferent del de Catalunya. Curiosament, el seu superàvit va caure precisament en passar els anys de la

⁹⁴ Un bon exemple, d'entre els molts que s'han publicat en els darrers anys, és *The Economist* (2017).

bombolla immobiliària –és a dir, just a l'inrevés de Catalunya– fins a estabilitzar-se a partir de 2013 al voltant del 7 % del PIB de Madrid. Això és revelador. Durant dècades, Madrid ha absorbit grans quantitats de capital i treball –molt més, com hem vist, del que suggereix una lògica d'eficiència–, que un cop invertits l'haurien hagut de convertir en una economia ultracompetitiva. Amb l'esclat de la bombolla immobiliària, que tant de capital desviava cap a destins poc productius, combinada amb la caiguda dels salaris reals (i amb la legislació econòmica comparativament liberal de la Comunitat de Madrid), la capital hauria d'haver experimentat un salt competitiu similar al de Catalunya... Però, en canvi, ha anat en direcció contrària. Això és difícil d'entendre si el seu mercat és europeu, però molt fàcil si el mercat en el qual Madrid és competitiu és essencialment espanyol, cosa que explica per què el seu saldo exterior total és tan similar al de Catalunya amb Espanya. Però com és això, si tant Catalunya com Madrid operen dins del mateix mercat europeu? Per entendre-ho hem d'esbrinar per quina mena de serveis Madrid és competitiu.

L'EVOLUCIÓ DEL
SALDO EXTERIOR DE
MADRID ÉS DIFÍCIL
D'ENTENDRE SI EL SEU
MERCAT ÉS EUROPEU,
PERÒ MOLT FÀCIL SI EL
MERCAT EN EL QUAL
MADRID ÉS COMPETITIU
ÉS ESSENCIALMENT
L'ESPANYOL.

EL RIAD
ESPANYOL:
MADRID,
VILLA Y CORTE

És prou sabut que el de Madrid és un cas molt peculiar: és la capital d'estat europeu situada a més altura després d'Andorra la Vella i l'única gran urbs europea que no és a prop ni del mar ni de cap riu navegable. Per trobar una altra capital geogràficament tan mal situada hauriem d'anar a buscar-la bastant lluny: un exemple bastant extrem, però prou comparable és, com ja hem vist, Riad, la capital de l'Àràbia Saudita. S'ha atribuït sovint aquesta ubicació al caprici del rei Felip II, que la va preferir a Toledo (la "ciutat imperial" de Carles V), o al del seu fill Felip III, que va tornar a Madrid després d'establir-se uns anys a Valladolid... No està gens clar, però, que la situació fos avui gaire diferent si la capital hagués acabat fixada a Toledo o Valladolid. Castella era llavors, amb diferència, la corona més gran, més rica, més poderosa i, ensems, aquella en la qual el rei gaudia d'un poder més absolut. Que la capital es situés en una vila tan petita implicava que, a més, el rei no havia de conviure amb cap contrapoder digne de consideració -ni tan sols un arquebisbe, com a Toledo. En resum: igual que, a partir de 1682, Lluís XIV va governar França des de Versalles (i no París) perquè hi tenia un poder absolut, ja l'any 1561 Felip II va aplicar a Madrid el mateix concepte. La diferència és que a Castella no hi havia cap París i, potser per això, el Regne d'Espanya ha maldat des del segle XVII per convertir el seu Versalles (Madrid) en una mena de París⁹⁵.

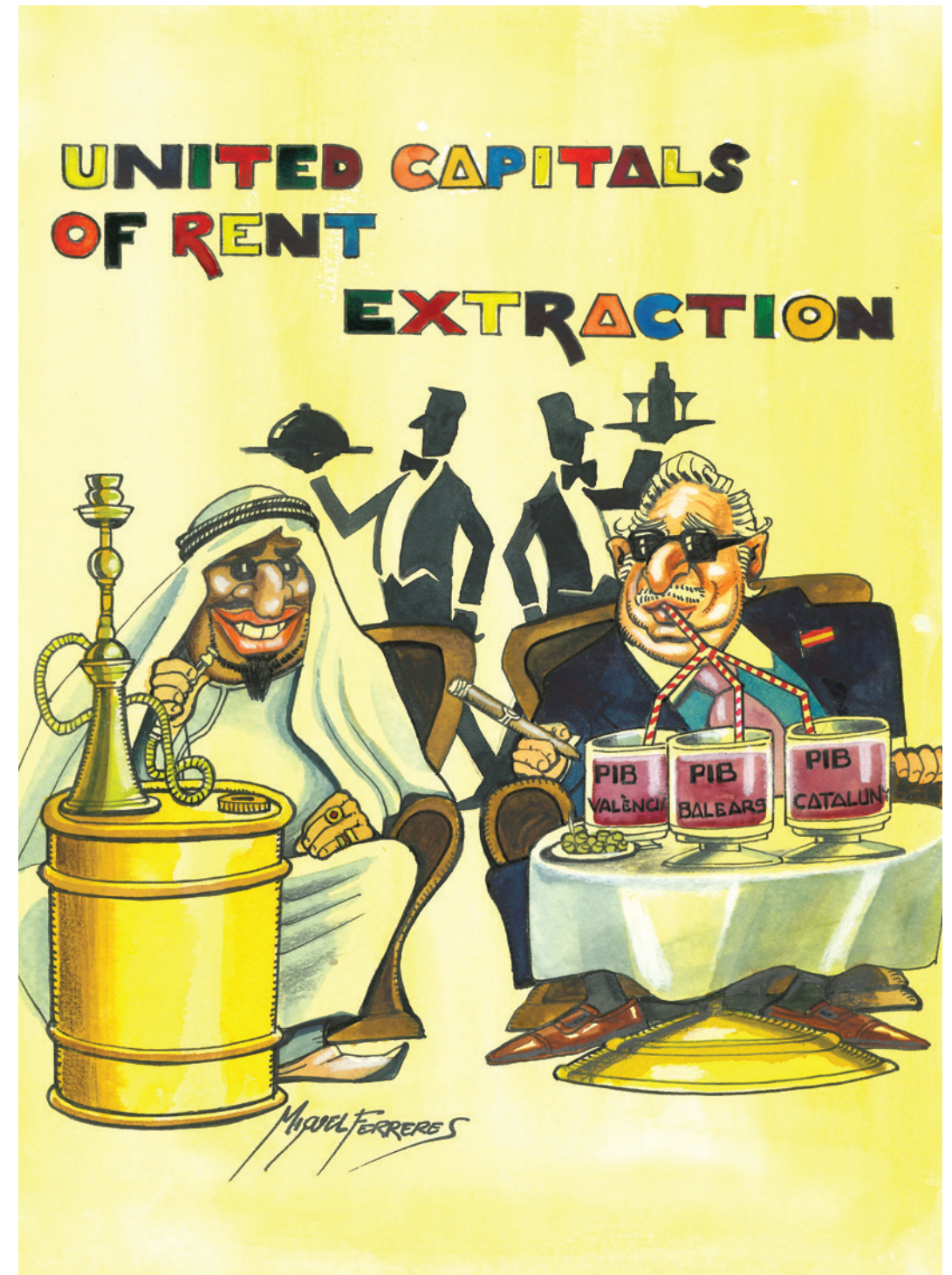
En tot cas, un cop esdevinguda capital d'un imperi centralitzat en el qual no es podia mai el sol, Madrid naturalment va passar aviat a ser també un gran centre administratiu, la cort on calia anar per cercar el favor reial i, de retruc, la ciutat més gran de l'Imperi... A partir del segle XIX, però, el món va començar

EL PIB DE LA
COMUNITAT DE MADRID
REPRESENTA AVUI
EL 19,3 % DE L'ESTAT
ESPANYOL, COSA QUE
EL FA LLEUGERAMENT
SUPERIOR AL DE
CATALUNYA I MÉS D'UN
12 % MÉS ALT QUE EL DE
PORTUGAL.

a canviar: l'Imperi es va perdre, l'agricultura de subsistència va deixar de ser la font primordial del poder econòmic i Madrid, com hem vist, es va trobar cada cop més sola al mig del que avui anomenem "la España vacia".

Madrid no és avui només la capital d'Espanya i el lloc des d'on treballa el 35,7 % del personal de l'Administració de l'Estat⁹⁶, sinó també una metròpoli cosmopolita (la tercera més gran de la UE després de París i la regió del Rin i el Ruhr), seu de la majoria de les grans empreses espanyoles -algunes, part del sector públic de l'Estat (el 29,2 % dels treballadors de les quals resideixen a Madrid), però altres de capital privat, sovint grups multinacionals amb inversions arreu del món, principalment, però no sols, a Llatinoamèrica. El PIB de la Comunitat de Madrid representa avui el

⁹⁵ Pérez, Reig, Fuenmayor, Granell i Mollà (2020), p. 99. Recordeu que a Espanya la definició d'Administració de l'Estat exclou l'administració dels municipis, comunitats autònomes, diputacions, etc.

19,3 % de l'Estat espanyol, cosa que el fa lleugerament superior al de Catalunya i més d'un 12 % més alt que el de Portugal⁹⁷.

A Madrid tenen seu la majoria dels grans grups financers espanyols, de les grans constructores, elèctriques, petroleres (Repsol, Cepsa), grups d'informació i comunicacions (Telefónica, Indra, Cellnex, Amadeus)... No és casual, però, que tants d'aquests negocis depenguin fortament de la demanda generada o de la regulació imposada per les institucions públiques. Penseu, per exemple, que entre 2012 i 2019, el 64,4 % (és a dir, quasi dos terços) de l'import de les licitacions del sector públic estatal a Madrid el van guanyar empreses amb seu social també a Madrid⁹⁸. Les licitacions públiques són especialment importants per a sectors com ara la construcció, la defensa o els sistemes i serveis informàtics. Per altres, en canvi, com ara la banca, les utilitats i les telecomunicacions, és més crucial encara la regulació que hi imposa l'Estat: per això es diu que "en el sueldo del presidente del banco está incluido el llevarse bien con el ministro de Hacienda"⁹⁹ i per això també són aquests sectors els més disposats a oferir generoses sinecures a polítics ben connectats i als seus familiars.

L'impacte macroeconòmic de l'avantatge de la capitalitat en aquests tipus de negoci pot ser significatiu, tot i que és important no exagerar-lo. Per exemple, la suma dels sectors d'utilitats, construcció, serveis financers,

97 Dades d'Expansión Datosmacro, any 2019.

98 Pérez, Reig, Fuenmayor, Granell i Mollà (2020), p. 110. Recordeu que el terme "Administració de l'Estat" exclou les administracions públiques corresponents a comunitats autònomes, diputacions, municipis, etc.

99 La frase la cita Conde (1994), p. 84, atribuint-la a un comentari de Jesús Polanco.

NO ÉS CASUAL QUE TANTS DELS NEGOCIS QUE DOMINEN A MADRID DEPENGUIN FORTAMENT DE LA DEMANDA GENERADA O DE LA REGULACIÓ IMPOSADA PER LES INSTITUCIONS PÚBLIQUES.

informació i comunicacions¹⁰⁰ representa a Catalunya el 15,5 % del valor afegit, mentre que a la capital, Madrid, és el 24,8 % -és a dir, un 60 % més (figura 14, pàgina següent). Val a dir, tanmateix, que no tots aquests sectors tenen el mateix impacte sobre el PIB de la capital: finances, informació i comunicacions, que solen bastir grans unitats de serveis centrals compartits (administració, informàtica, comptabilitat...) i les situen preferentment prop d'on es troben la direcció i els principals clients, tenen una rellevància bastant més gran per a l'activitat econòmica de la capital que no pas construcció o utilitats, que, per la natura dels seus negocis, solen tenir les seves activitats més distribuïdes geogràficament.

Els serveis centralitzats del sector financer i les tecnologies d'informació i comunicacions (TIC) es veuen afavorits per les economies d'aglomeració que proporciona treballar des

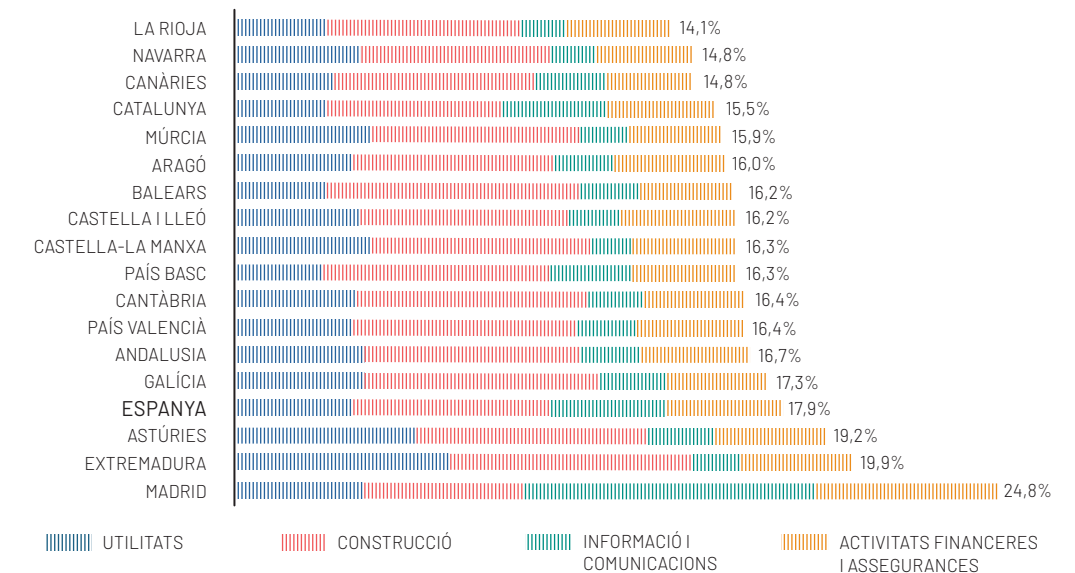
100 D'acord amb la classificació d'Eurostat (NACE Rev. 2) el sector d'informació i comunicacions inclou les activitats audiovisuals i de publicació, les telecomunicacions i les tecnologies i els serveis informàtics.

d'una metròpoli amb una àmplia oferta de treballadors qualificats i empreses de suport amb experiència en serveis d'aquesta mena -una oferta que es fa més àmplia com més s'hi estableixen aquests serveis compartits. D'aquesta manera, un avantatge competitiu originàriament "polític" degut a la proximitat de la cort es transforma amb el temps en un avantatge productiu real en crear un entorn favorable amb una bona combinació d'infraestructures, serveis, mà d'obra qualificada i clients finals.

Aquest és un avantatge substancial, sobretot per a activitats que depenen poc del transport de mercaderies pesades com són

les relacionades amb les noves tecnologies. La competitivitat, però, és sempre un joc d'avantatges relatius: ser competitiu vol dir oferir un producte més atractiu que el de l'oferent més proper... I el competidor més proper de Madrid en aquest àmbit és, com ja hem vist, un Eix Mediterrani que no gaudeix de la mateixa proximitat al poder polític però, per contra, integra un ventall més ampli d'activitats industrials i de serveis, que són també clients d'aquestes tecnologies, i combina un entorn natural més atractiu amb una oferta similar de treball qualificat i espai metropolità. Per això trobem, per exemple, que el sou d'un professional digital a Barcelona s'estima avui en quasi un 10 % més que el d'un

FIGURA 14: PERCENTATGE DEL VALOR AFEGIT REGIONAL GENERAT PELS SECTORS D'UTILITATS, CONSTRUCCIÓ, SERVEIS FINANCERS, INFORMACIÓ I COMUNICACIONS, ANY 2019

Font: INE (Espanya). Gràfic: elaboració pròpia.

Nota: "Utilitats" fa referència a subministrament d'energia elèctrica, gas, aigua, vapor i aire condicionat, activitats de sanejament, gestió de residus i descontaminació.

de similar a Madrid (37.700 € a Barcelona, 34.400 € a Madrid)¹⁰¹.

Entrevistes amb professionals del sector confirmen que aquesta diferència salarial és real i, en la seva experiència, es deu principalment a la demanda d'empreses internacionals que s'estableixen a Barcelona i ofereixen salaris més alts per assegurar-se de contractar el millor personal. El fet que el factor diferencial siguin les empreses estrangeres –més allunyades de les dinàmiques del poder a Espanya– reforça, doncs, la impressió que la capacitat de Madrid de competir en aquest àmbit amb l'Euroregió Mediterrània és en gran mesura resultat de la intervenció sostinguda de l'Estat espanyol en favor de la capital.

La proximitat dels centres decisoris de l'Estat és naturalment un avantatge que Madrid comparteix amb moltes altres capitals, però que no totes gaudeixen en la mateixa mesura: com més gran sigui el poder econòmic de l'Estat, i com més baixa sigui la seva qualitat institucional (és a dir, com més arbitrari i corrupte sigui el seu poder), tant més rellevants seran les activitats del "capitalisme d'amiguets" (*crony capitalism* en anglès –o, en versió espanyola, "capitalisme castís"¹⁰²). Aquesta és una de les raons per les quals la megalòpoli de serveis és un fenomen tan freqüent, i tan extrem, als països subdesenvolupats. Una forma intuïtiva de mesurar la incidència del "capitalisme d'amiguets" és a través dels seus resultats: com més influència tingui, més "amiguets" es comptaran entre els multimilionaris del país.

¹⁰¹ Estimacions de l'associació Barcelona Digital Talent citades a Gispert (2021).

¹⁰² L'expressió és prou antiga: ja era moneda corrent als anys noranta, quan es va publicar a Fuentes Quintana (1995).

L'EIX MEDITERRANI NO TÉ LA MATEIXA PROXIMITAT AL PODER POLÍTIC QUE MADRID, PERÒ COMBINA UN AMPLI VENTALL D'ACTIVITATS INDUSTRIALS I DE SERVEIS AMB UN ENTORN NATURAL MÉS ATRACTIU I UNA OFERTA SIMILAR DE TREBALL QUALIFICAT I D'ESPAI METROPOLITÀ.

Això és el que fa la revista *The Economist* en publicar regularment el seu *Crony Capitalism Index*, que identifica els següents sectors –que inclouen, per cert, els que ja hem destacat com a especialment rellevants a l'economia de Madrid– com els que típicament es beneficien més del capitalisme d'amiguets:¹⁰³ casinos, matèries primeres (carbó, fusta, petroli, metalls...), defensa, banca, infraestructures, construcció, ports i aeroports, utilitats i telecomunicacions.

En la seva versió estàndard, l'índex calcula el pes sobre el PIB de les fortunes dels multimilionaris d'un país procedents d'aquests sectors. Tanmateix, si en comptes del pes d'aquests individus sobre el conjunt de l'economia ens interessa estimar la seva influència sobre les decisions de les elits

¹⁰³ La revista *The Economist* explica la motivació i metodologia d'aquest índex a *The Economist* (2014).

dirigents del país, aleshores, seguint un plantejament proposat per Matthias Kredler i Josep Pijoan-Mas¹⁰⁴, potser hauriem de mesurar més aviat el pes de les seves fortunes sobre la riquesa total dels multimilionaris del país o –millor encara, perquè estem parlant d'amiguisme i, per tant, de relacions personals– el nombre de multimilionaris d'aquests sectors com a percentatge del nombre de multimilionaris del país.

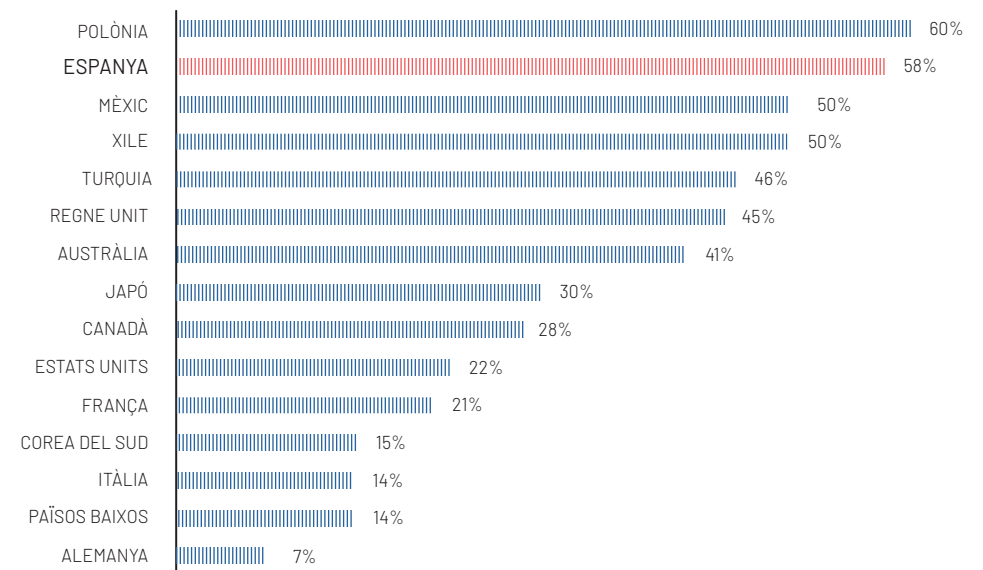
Espanya queda especialment malament en aquesta segona versió alternativa de l'índex

¹⁰⁴ Kredler i Pijoan-Mas (2014).

(figura 15, en aquesta mateixa pàgina)¹⁰⁵: pitjor i tot que alguns països que sovint creiem més exposats a aquesta xacra, com ara Mèxic, Xile o Turquia, i molt pitjor que, per exemple, Itàlia, el més gran dels PIGS i potser el més comparable a Espanya, però on els interessos industrials del nord sempre han tingut un pes polític molt superior al dels seus equivalents espanyols. Sembla prou

¹⁰⁵ Kredler i Pijoan-Mas (2014). Val a dir que aquesta gràfica tindria un aspecte diferent si en comptes de mesurar el percentatge dels multimilionaris mesurés el percentatge de la riquesa dels multimilionaris, perquè la fortuna colossal d'Amancio Ortega, que procedeix del tèxtil, esbiaixa l'estadística –però és que el cas del propietari d'Inditex és bastant excepcional.

FIGURA 15: ÍNDEX DE CAPITALISME D'AMIGUETS BASAT EN EL PERCENTATGE DE MULTIMILIONARIS PROCEDENTS DELS SECTORS ASSOCIATS A ACTIVITATS D'EXTRACCIÓ DE RENDES

Font: Kredler i Pijoan-Mas (2014): "Cómo se amasa una fortuna en España", web *Nada Es Gratis*. Gràfic: elaboració pròpia.

lògic. Espanya (excepte Catalunya i el País Basc) no només va restar una societat agrària tradicional durant el segle XIX i la major part del XX, sinó que les dues dictadures que va patir durant el segle XX hi reforçaren molt l'intervencionisme autoritari de l'Estat. Els mecanismes d'enriquiment de les seves elits tendeixen, doncs, lògicament, a seguir pautes encara més dependents dels bons oficis de l'Estat que a països com Itàlia, on els interessos industrials han tingut i tenen encara un pes econòmic i polític molt més gran que a Espanya.

Això apunta a un important biaix del poder econòmic espanyol que ja l'any 1994 va assenyalar Mario Conde en el seu llibre *El Sistema: mi experiencia del Poder*: "Si algúien me preguntara por la estructura del poder económico privado español, yo diría que he sido incapaz de descubrir más de tres unidades: banca, eléctricas y grandes constructoras."¹⁰⁶ (penseu que, quan Conde va escriure el seu llibre, la privatització d'empreses com Repsol o Telefónica era recent o estava encara a mig camí). Conde explica com aquests sectors depenen quasi totalment de les decisions del sector públic (exactament la raó que molts anys després portaria *The Economist* a incloure'ls a la llista de sectors del "capitalisme d'amiguets") i de la seva prominència en dedueix, per tant, la "inexistència de poder económico privado en España."¹⁰⁷ En altres paraules, el nucli dur del poder econòmic a Espanya neix, creix i es reproduceix gràcies a les rendes i privilegis que concedeix l'Estat a aquests sectors i, per tant, està més lligat al poder públic que no a altres economies –àdhuc algunes, com la italiana, amb una qualitat institucional tan deficient com l'espanyola... De fet, Conde observa

**EL 58 % DELS
MULTIMILIONARIS
ESPANYOLS
PROCEDEIXEN DE
SECTORS ALTAMENT
DEPENDENTS DE
L'ESTAT –MÉS QUE A
MÈXIC, XILE O TURQUIA.**

també que, a diferència d'Espanya, "en Italia, la notoriedad y la admiración la recibían aquellos que dedicaban sus esfuerzos al mundo industrial" de manera que "la lucha por el poder económico en Italia se desarrollaba dentro del sector industrial"¹⁰⁸.

La implicació, òbvia i inquietant alhora, és que les elits que a Espanya s'han enriquit gràcies a activitats fortament dependents de l'Estat tendiran a fer servir el seu poder sobre les institucions per afavorir els sectors que les han fet riques. Aquest biaix, en desviar recursos cap a activitats amb un component extractiu més alt, té lògicament un impacte econòmic especialment negatiu alhora que, com a resultat col·lateral, beneficia desproporcionadament la capital política.

¹⁰⁶ Conde (1994), p. 89.

¹⁰⁷ Conde (1994), p. 88.

¹⁰⁸ Conde (1994), p. 68.

Tot això recolza la hipòtesi de partida. A Espanya, el desplaçament secular del potencial econòmic, primer, cap a la perifèria en general i, més recentment, cap al litoral mediterrani, hauria estat sempre vist com una amenaça a l'equilibri de poder de l'Estat en la mesura que podria portar en algun moment a un desplaçament del poder polític... I el centralisme hauria esdevingut una eina per contrarestar aquesta deriva causada per les forces del mercat. Per això potser no sigui cap coincidència que l'Estat autonòmic modern nasqués precisament quan, als anys setanta i vuitanta, la indústria de la perifèria patia una profunda crisi mentre l'expansió de la despesa pública reforçava la capital, de manera que l'amenaça del creixement de la perifèria sobre l'estructura del poder institucional semblava més remota que mai. En canvi, a partir dels anys noranta, a mesura que l'Euroregió Mediterrània es recupera, es reinventa i va trobant el seu nou rol al mercat europeu, s'intensifica novament l'impuls centralitzador i s'agreuja el conflicte que, tornant a l'encertada expressió de Ramon Tremosa, enfronta l'Estat contra el Mercat.

En un entorn de creixent integració econòmica europea, on el poder de caire arbitrari de l'Estat serà probablement menor en el futur del que és avui (com avui és menor que abans d'incorporar-se a la UE i a l'Eurozona, i llavors era menor que durant el franquisme), és temptador per a aquestes elits fer servir el poder econòmic i coercitiu que ara té –que és enorme– per dotar Madrid d'una infraestructura de transport i comunicacions tan potent que compensi les seves òbvies limitacions geogràfiques, i d'una centralitat econòmica tan gran que sigui irreversible passi el que passi en el futur. Seguint aquest raonament, la inversió discrecional i els incentius generats per l'Estat no només es destinarien preferentment a afavorir Madrid, sinó també a tallar les ales del seu principal competidor: l'Eix Mediterrani.

**ÉS TEMPTADOR PER
LES ELITS LLIGADES
AL PODER PÚBLIC FER
SERVIR AQUEST PODER
PER A DOTAR MADRID
D'UNA CENTRALITAT
ECONÒMICA TAN GRAN
QUE SIGUI IRREVERSIBLE
EN EL FUTUR.**

Penseu en el macroaeroport de Barajas o la profusió d'infraestructures radials, i compareu-ho tot amb la gasiveria dels plans d'inversió de l'Estat a l'Eix Mediterrani –per no esmentar les inversions acordades que finalment no s'executen a Catalunya i el País Valencià (però sí, i amb escreix, a Madrid). Penseu també, més en general, en l'espoli fiscal que, en anar molt més enllà de la transferència de regions riques a pobres (al cap i a la fi la renda per càpita del País Valencià és un 12 % inferior a la mitjana, però això no li estalvia patir un fort dèficit fiscal), deixa la despesa en serveis públics de Catalunya, el País Valencià i les Balears molt per sota de la de les regions receptores¹⁰⁹.

¹⁰⁹ En trobareu una molt bona anàlisi, per exemple, a Reyner (2020), p. 46-71, o a Angusto i Reyner (2021), p. 7-10.

MODELS ECONÒMICS DIFERENTS

ACTIVITATS ECONÒMIQUES DESTACADES

PIB (2019) >

TURISME: % del PIB procedent, directament o indirectament, del turisme (2019)

MANUFACTURES: % del VAB generat per les indústries manufactureres (2019) -sense comptar demanda induïda

SECTORS ESPECIALMENT LLIGATS A L'ESTAT: % del VAB generat pels sectors de finances, construcció, utilitats, informació i comunicacions (2019) -sense comptar demanda induïda

CONTINGUT TECNOLÒGIC DEL VAB MANUFACTURER (2014-2017)

Alt
Mitjà-alt
Baix i mitjà-baix

ACTIVITATS D'INNOVACIÓ DESTACADES (RIS21, RÀNQUING IBÈRIC)

QUALITAT DE LA RECERCA: % de publicacions científiques entre el 10% més citat del món

PATENTS: Noves patents internacionals registrades (PCT) per mil milions de PIB

MARQUES COMERCIALS: Noves marques registrades (EUIPO) per mil milions de PIB

DISSENY: Nous dissenys registrats (EUIPO) per mil milions de PIB

CATALUNYA

236.814 M €

VALÈNCIA

116.015 M €

ILLES BALEARS

33.800 M €

MADRID

240.130 M €

12,0 %

15,5 %

44,8 %

6,5 %

16,2 %*

15,1 %

2,7 %

6,3 %

14,9 %

1,0 %

1,3 %

7,0 %

35,9 %

31,7 %

5,9 %

33,9 %

49,2 %

67,3 %

92,8 %

59,1 %

15,5 %

16,4 %

16,2 %

24,8 %

Posició 1

Posició 8

Posició 3

Posició 15

Posició 1

Posició 4

Posició 21

Posició 9

Posició 3

Posició 1 (+ Posició 6 al rànquing europeu)

Posició 5

Posició 7

Posició 6

Posició 1 (+ Posició 17 al rànquing europeu)

Posició 4

Posició 9

COLORACIÓ DEL RÀNQUING: **VERD** = TRES PRIMERES POSICIONS **VERMELL** = POSICIONS PER SOTA DE LA SISENA

Fonts: INE (Espanya) [PIB, manufactures i sectors lligats a l'Estat 2019, dades provisionals]; IMPACTUR (2020) i Europa Press (2020) [turisme 2019]; Escribá, Salamanca, Albert i Aragón (2020) [contingut tecnològic manufactures 2014-2017]; Hollanders (2021) [rànquing RIS21]. Infografia: elaboració pròpia.

* Les dades de turisme sobre PIB (procedents d'IMPACTUR i de la Generalitat de Catalunya) inclouen l'impacte directe i l'indirecte -és a dir, la demanda induïda-, mentre que les de manufactures i altres sectors són de l'Institut Nacional de

Estadística (INE) i inclouen només el valor afegit directe, no la demanda induïda. Poveda (2015) estima que, incloent-hi la demanda induïda, el pes de la indústria a Catalunya s'aproparia al 50 % del PIB; tanmateix, en no tenir estimacions equivalents per les altres regions, hem de fer servir les xifres d'impacte directe de l'INE -tot entenent que, si hi incloguéssim la demanda induïda, el % sobre el PIB o VAB seria sens dubte més gran.

La Comunitat de Madrid també té dèficit fiscal, però en bona part el compensen els beneficis de la capitalitat ¹¹⁰. Durant els darrers anys també s'han publicat diversos informes i opinions que atribueixen el creixement econòmic de la capital a les seves polítiques liberals i la seva fiscalitat comparativament baixa per a residents de rendes altes (no tant per les empreses, atès que només Navarra i Euskadi tenen competències sobre l'impost de societats). En canvi Catalunya i el País Valencià, llastats pels seus dèficits fiscals, apareixen sovint a la cua dels rànquings fiscals espanyols ¹¹¹. És ben cert que la Comunitat de Madrid ha seguit una política econòmica generalment més liberal que, per exemple, Catalunya –no només en qüestions tributàries–, i no podem dubtar que això hi haurà tingut un impacte econòmic positiu. Tanmateix, la fortíssima caiguda de l'eficiència productiva que, com hem vist, ha acompanyat el seu creixement desmenteix que el liberalisme en pugui haver estat el factor principal. El cas de Madrid és diametralment oposat a aquells (com Irlanda) on la prosperitat ha arribat veritablement de la mà del liberalisme econòmic i s'ha reflectit, lògicament, en un ràpid creixement de l'eficiència. La caiguda de l'eficiència productiva és, doncs, la prova de càrrec que revela fins a quin punt el tracte privilegiat per part de l'Estat és el que fa sostenible la prosperitat de Madrid.

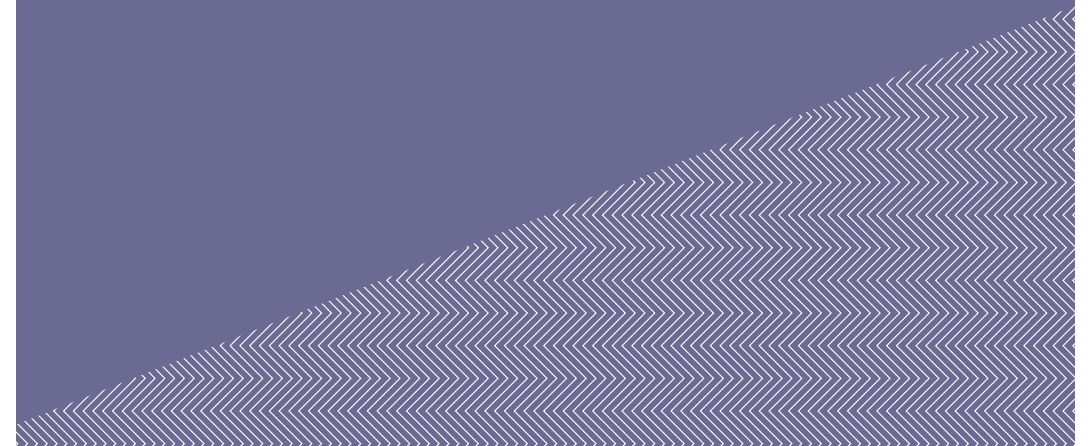
LA CAIGUDA DE L'EFICIÈNCIA PRODUCTIVA REVELA FINS A QUIN PUNT EL TRACTE PRIVILEGIAT PER PART DE L'ESTAT ÉS EL QUE FA SOSTENIBLE LA PROSPERITAT DE MADRID.

L'Estat té, sens dubte, poder coercitiu de sobra per portar aquestes polítiques a la seva culminació. Tanmateix, en desviar els fluxos econòmics d'allà on els duria el mercat cap a una regió tan desfavorida per les forces de la globalització, aquesta política té inevitablement un impacte molt negatiu sobre l'eficiència i competitivitat de tota l'economia... I això, en un país integrat dins un mercat europeu i global, té implicacions molt greus.

¹¹⁰ Podeu trobar una bona anàlisi dels beneficis de la capitalitat per a Madrid a Pérez, Reig, Fuenmayor, Granell i Mollà (2020).

¹¹¹ Per exemple a Enache (2021), p. 9.

CONCLUSIÓ: CAVALLS CAP A LA FOSCA

Es tanca així el cercle. El cas d'Espanya és, com hem vist, especial perquè, a diferència del que passa a la major part d'Europa, el desenvolupament econòmic i la integració als mercats europeus i globals genera oportunitats econòmiques sobretot a la seva vessant mediterrània –mentre que a altres països els mateixos mercats reforcen els centres polítics tradicionals. Per evitar que el nucli econòmic –i amb ell, en algun moment, el poder institucional– es pugui desplaçar cap al litoral mediterrani, la maquinària de l'Estat es recentralitza, potenciant els avantatges competitiu de la capital (que, en estar tan mal ubicada, estan particularment lligats al suport del sector públic) i alhora tallant les ales a les regions que hi plantegen la competència més evident. Per això Enric Juliana, bon coneixedor de les dinàmiques de poder a Madrid, escriu que “La España del siglo XXI no quiere que las áreas metropolitanas de Valencia y Barcelona formen un potente hinterland con sus dos polos principales a poco más de una hora de viaje. [...] Le asusta esa conexión”¹¹². Parafrasejant la famosa sentència de Tucídides¹¹³, podríem dir que és precisament el potencial de l'Euroregió Mediterrània i la por que inspira als poders de l'Estat el que fa el conflicte d'interessos inevitable.

No sabem com acabarà aquest conflicte. L'Estat modern és una màquina colossal amb un poder coercitiu esgarrifós i una capacitat econòmica aclaparadora. Si no topa amb cap oposició de mida comparable, i si (com sol passar a països de baixa qualitat institucional) no considera prioritàries l'eficiència i la

PARAFRASEJANT TUCÍDIDES, DIRÍEM QUE ÉS EL POTENCIAL DE L'EUROREGIÓ MEDITERRÀNIA I LA POR QUE INSPIRA ALS PODERS DE L'ESTAT EL QUE FA EL CONFLICTE D'INTERESSOS INEVITABLE.

prosperitat general, un Estat modern com l'espanyol té força econòmica i coercitiva de sobra per imposar la seva voluntat –per contraproductent que sigui– al territori que controla. En oposar-se a les forces del mercat, tanmateix, l'Estat mina la seva eficiència i competitivitat (com ja hem vist que va passar-li al franquisme autàrquic) i, com a resultat, es fa cada cop més dependent dels ajuts i del finançament que pugui rebre des de l'exterior –des de la Unió Europea en el cas d'Espanya.

Fins ara, la Unió Europea ha estat molt generosa no només amb Espanya (de la que s'ha dit que els ajuts europeus que ha rebut des de 1986 multipliquen el Pla Marshall per tres)¹¹⁴ sinó també amb els altres països crònicament deficitaris de la Mediterrània –Portugal, Itàlia, Grècia– i els que, a l'Europa oriental, sembla que enfilen ja el mateix camí –Bulgària, Hongria, Romania... Aquests diners, originàriament destinats a finançar inversions productives i de desenvolupament, han estat

¹¹⁴ Juliana (2011).

sotmesos a un escrutini tan feble per part de la Comissió Europea que massa sovint han servit per engeixar xarxes clientelistes i premiar el capitalisme d'amiguets. Com assenyalen, sobre la base d'una llarga experiència a Brusseles, Ramon Tremosa i Aleix Sarri en el seu llibre *L'Europa que han fet fracassar*¹¹⁵, les institucions de la UE han caigut en un profund desprestigi a còpia de febleses i concessions als estats membres... I, mentre els ajuts els segueixin arribant sota tan poques condicions efectives, els estats europeus de més baixa qualitat institucional no tindran cap incentiu per reformar-se i canviar la seva manera de fer.

No sabem fins quan estaran disposats els països més productius –els anomenats frugals– a seguir finançant aquestes dinàmiques parasitàries. És prou clar, però, que un escenari de liberalització i integració europea on els estats (sobretot, és clar, els de pitjor qualitat institucional) perdessin poder discrecional podria ser molt beneficiós per a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, que tenen molt a oferir a un mercat obert i estarien així menys exposades a les polítiques discriminatòries de l'Estat espanyol –que en un escenari ideal no hi tindria cap poder. És, doncs, en aquesta cruïlla on el futur es bifurca: cap a la integració europea o cap a la marginació espanyola.

¹¹⁵ Tremosa i Sarri (2016).

¹¹² Juliana (2014), p. 538, citat també a l'inici d'aquest treball.

¹¹³ Tucídides, cap a l'inici de la seva famosa *Història de la Guerra del Peloponès*, sentència que “fou l'ascens d'Atenes i la por que això va inspirar a Esparta el que va fer la guerra inevitable”.

BIBLIOGRAFIA

- Boira, Josep Vicent (2014): "Un corredor alemany", *La Vanguardia* (3 gener).
- Boira, Josep Vicent (2021): *La Via Augusta del segle XXI: el corredor mediterrani contra l'Espanya radial*. Ed. Pòrtic.
- Brunet, Roger (1989): *Les Villes Européennes*. RECLUS-DATAR.
- Cabana, Francesc (2012): *Espanya, un pes feixuc*. Ed. Pòrtic.
- Calvo, Antonio; Paúl, Jesús; Barruso, Begoña; Mingorance, Ana Cristina (2011): *Los factores determinantes del crecimiento potencial en la Comunidad de Madrid: propuestas de desarrollo*. Universidad San Pablo CEU i Comunidad de Madrid.
- Carreras, Albert; Tafunell, Xavier (ed.) (2005): *Estadísticas Históricas de España: Siglos XIX y XX*. Fundación BBVA.
- Carreras, Albert (2021): "Cinc segles d'economia catalana en perspectiva", *5 Cèntims* (25 febrer).
- Carretero, Ignacio (2017): "La Laponia española", *El País* (11 març).
- Civil, Jèssica; Torre, Marga (2021): *Observatori de la logística, edició 2021*. El trimestral d'RDI (#40).
- Comissió Europea (1994): *Europe 2000+: Coopération pour l'aménagement du territoire européen*. European Commission.
- Conde, Mario (1994): *El Sistema: mi experiencia del Poder*. Epub libre.
- Departament de la Vicepresidència i d'Economia i Hisenda (2020): *Trets de l'Economia Catalana (TEC)*. Generalitat de Catalunya.
- Angusto, Jordi; Reyner, Josep (2021): *Evolució de les CC.AA. 1975-2019, una història d'èxit?* Comissió d'Economia Catalana, Col·legi d'Economistes de Catalunya.
- Bastiat, Frédéric (1848): "L'État", *Journal des Débats* (25 setembre).
- Bel, Germà (2010): *España, capital París: tots els camins porten a Madrid*. La Campana.
- Boira, Josep Vicent (2010): *La Commonwealth catalano-valenciana: la formació de l'eix mediterrani al segle XX*. L'Arquer.
- EFE (2007): "Zapatero dice tras superar Italia en renta que el objetivo es alcanzar a Francia", *El Economista* (19 desembre).
- Enache, Cristina (2021): *Índice Autonómico de Competitividad Fiscal (IACF) 2021*. Fundación para el Avance de la Libertad i Tax Foundation (US).
- Escribá, Alejandro; Salamanca, Jimena; Albert, Carlos; Aragón, Rodrigo (2020): *Competitividad empresarial: análisis geográfico y sectorial*. Informe GECE 05/2020, Observatorio GECE (Bankia i Ivie).
- ESPON (2004): *Potentials for polycentric development in Europe*. European Spatial Planning Observation Network.
- Europa Press (2005): "Aznar afirma que España está 'en riesgo de balcanización'", *El Mundo* (7 setembre).
- Europa Press (2020): "El gasto turístico en Catalunya superó los 21.200 millones en 2019, un 4% más", *Europa Press* (9 gener).
- Expansión (2020): "El azulejo supone el 14,4% del PIB industrial valenciano", *Expansión* (14 desembre).
- Fontana, Josep (2014): *La formació d'una identitat: una història de Catalunya*. Ed. Eumo.
- Fuentes Quintana, Enrique (1995): *El modelo de economía abierta y el modelo castizo en el desarrollo económico de la España de los años 90*. Prensas de la Universidad de Zaragoza.
- Gil Lobo, Abel (2019): "El mapa de las regiones productivas de España", web *El Orden Mundial*.
- Gispert, Blanca (2021): "Alarma sindical pels baixos salaris del talent tecnològic", *La Vanguardia* (23 octubre).
- González, David (2017): "El 'corredor Madriterrani' va: un 80% de la inversió feta connecta amb Madrid", *El Nacional* (30 març).
- Gracia, Eduard (2020): "Presagis de tragèdia: la pandèmia i la crisi de model de l'Estat espanyol", *Fundació Vinclé* (28 octubre).
- Gracia, Eduard (2021): "Ciència, perjudici i procés sobiranista", *Fundació Vinclé* (18 gener).
- Gracia, Eduard; Reyner, Josep (2021) "El triomf del Corredor «Madriterrani»,", *Fundació Vinclé* (24 febrer).
- Hollanders, Hugo (2021): *Regional Innovation Scoreboard 2021 (RIS21)*. European Commission.
- IMPACTUR (2020): *Comunitat Valenciana 2019: estudio del impacto económico del turismo sobre la economía y el empleo*. EXCELTUR.
- Instituto de Estudios Fiscales (2008): *Las balanzas fiscales de las comunidades autónomas españolas con las administraciones públicas centrales 2005*. Ministerio de Economía y Hacienda.
- Juliana, Enric (2011): "Tres planes Marshall", *La Vanguardia* (13 març).
- Juliana, Enric (2014): *España en el diván: de la euforia a la desorientación, retrato de una década decisiva (2004-2014)*. RBA.
- Kredler, Matthias; Pijoan-Mas, Josep (2014): "Cómo se amasa una fortuna en España", web *Nada Es Gratis*.
- Krugman, Paul (1990): *The age of diminished expectations*. MIT Press.
- Krugman, Paul (1994): "The Myth of Asia's Miracle", *Foreign Affairs* (November/December).

Maudos, Joaquín; Solaz, Marta (2019): *La productividad de la economía valenciana en el contexto regional: determinantes*. IvieLAB i Generalitat Valenciana.

Mauro, Paolo; Romeu, Rafael; Binder, Ariel; Zaman, Asad (2015): "A modern history of fiscal prudence and profligacy", *Journal of Monetary Economics*, 76, p. 55-70.

Nadal, Jordi (1984): *La población española (siglos XVI a XX)*. Ariel.

Pazos, Oscar (2013): *Madrid es una isla: el Estado contra la ciudadanía*. Los Libros del Lince.

Pérez, Francisco; Reig, Ernest; Fuenmayor, Amadeo; Granell, Rafael; Mollá, Silvia (2020): *Madrid: capitalidad, economía del conocimiento y competencia fiscal*. IvieLAB i Generalitat Valenciana.

Poveda, Carme (2015): *La nova indústria: actualització de les dades a partir de les taules input-output de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, col·lecció "Articles d'Economia Industrial" (03).

Reyner, Josep (2020): *Informe Euromedi: Anàlisi de les potencialitats de l'Euroregió Mediterrània i de les limitacions que li són imposades*. Fundació Vinçle (coordinat per Jordi Manent i Josep Reyner).

Rovira, Joan Ramon (2020): *Convergència amb els "frugals" i dèficit fiscal*. Cambra de Comerç de Barcelona.

Rusiñol, Pere (1995): "20.000 personas se manifiestan en Barcelona por la paz en Bosnia", *El País* (22 juliol).

Salas, Carlos (2013): "Los parecidos entre la crisis de 1959 y la actual: ¿saldremos igual de rápido?", *La Información* (12 desembre).

Sánchez, Carlos (2020): "Por qué la industria española ha dejado de ser sexy", *Cotizalia* (29 maig).

Sieberer, Anton (2019): *Cataluña contra Castilla*. Ed. Tirant lo Blanch (traduït per Ramón Cotarelo de l'original de 1936, *Katalonien gegen Kastilien*).

Simon (2011): "Catalunya Moderna", publicat com a part de Balcells, Albert; Pérez, Arturo; Sabaté, Flocel; Simon, Antoni (2011): *Història de Catalunya*. L'Esfera dels llibres/labutxaca (primera edició de 2006).

Simon, Antoni (2021): *Els orígens del miracle econòmic català*. Rafael Dalmau Ed.

The Economist (2014): "Our crony-capitalism index: Planet Plutocrat", *The Economist* (15 març).

The Economist (2017): "Bullish again: Spain's reforms point the way for Southern Europe", *The Economist* (17 juny).

Tremosa, Ramon; Sarri, Aleix (2016): *L'Europa que han fet fracassar: el centralisme d'Estat contra la Unió Europea*. Ed. Pòrtic.

Tremosa, Ramon (2020): *Catalunya, potència logística natural: l'Estat contra el mercat*. Ed. Pòrtic.

Trias i Fargas, Ramon (2011): *Narració d'una asfíxia premeditada. Les finances de la Generalitat de Catalunya*. Ed. Afers (primera edició de 1985).

Tucidides (1972): *History of the Peloponnesian War*. Penguin Classics (traduït per Rex Warner d'un text en grec àtic, l'original del qual es data al voltant de l'any 400 a.C.).

UPV (2016): *Proyecto de investigación y desarrollo para la realización de planes de*

actuación en materia de industria basado en estudio y análisis de los sectores industriales de la Comunidad Valenciana. Universitat Politècnica de València.

VALENCIAPORT (2018): *Impacto económico de los puertos de la autoridad portuaria de Valencia 2016*. Autoritat Portuària de València.

Vicens i Vives, Jaume (2012): *Espanya Contemporània (1814-1953)*. Quaderns Crema (traducció d'un text francès publicat l'any 1959 com una secció de l'obra *L'Europe du XIX et du XX siècle*).

Bases de dades consultades:

Comercio Interregional (proyecte C-Intereg)

Corruption Perception Index (CPI, Transparency International)

Economic Freedom Index (Heritage Foundation)

European Statistical Office (EUROSTAT)

Expansión Datosmacro

Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)

Instituto de Estadística de Euskadi (EUSCAT)

Instituto de Estadística de la Comunidad de Madrid (IESTADIS)

Instituto Nacional de Estadística (INE - Espanya)

Instituto Nacional de Estadística (INE - Portugal)

International Monetary Fund (IMF - acrònim català FMI, per Fons Monetari Internacional)

Maddison Project Database 2020 (Growth & Development Centre, Universitat de Groningen)

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD - acrònim català OCDE, per "Organització per la Cooperació Econòmica i el Desenvolupament")

Our World in Data (Universitat d'Oxford)

Penn World Table 10.0 (Growth & Development Centre, Universitat de Groningen)

Regional Innovation Scoreboard (RIS21, Comissió Europea)

Stock y Servicios de Capital en España, 1964-2017 (Fundació BBVA i Ivie)

© Fundació Vincle
© dels textos: Eduard Gracia
© dibuixos: Miquel Ferreres
Textos: Eduard Gracia
Coordinadors: Jordi Manent i Eduard Gracia
Disseny i maquetació: Estudi Muto
Producció: serveis-grafics.cat
Revisió lingüística: Glòria Farell
Primera edició: desembre 2021
Tiratge: 200 exemplars
Dipòsit legal: B 20758-2021

Fundació Vincle
www.fundaciovincle.com
info@fundaciovincle.cat

INTEGRACIÓ EUROPEA O MARGINACIÓ ESPANYOLA

El futur bifurcat de Catalunya, el País Valencià i les Balears

El llarg seguit de greuges econòmics que pateixen Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears (dèficit fiscal, infraestructures logístiques deficientes, tracte preferencial a altres territoris...) no és una col·lecció d'incidents aïllats sinó el reflex d'un conflicte subjacent molt greu. La integració del mercat europeu i global accelera a Espanya el desplaçament secular de l'activitat i el potencial econòmic des del centre –el nucli dur de l'Estat– cap al litoral mediterrani. Aquest fet diferencia Espanya de França, Itàlia, Portugal o Grècia, on la integració afavoreix els que han estat els seus nuclis econòmics i polítics des de l'antiguitat. A cadascun d'aquests països, per tant, els vents del mercat obert reforcen l'estructura de poder tradicional, mentre que a Espanya l'afebleixen. No és, doncs, estrany que aquells grups que a Espanya gaudeixen del favor de les institucions el facin servir per a redirigir els fluxos econòmics cap a regions, activitats i butxaques més al seu gust –al preu, és clar, d'allunyar els recursos d'allà on serien més productius i sacrificar així l'eficiència econòmica i el benestar dels ciutadans. Aquí es bifurca per tant el futur de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears: la seva prosperitat als propers anys dependrà de si aprofiten les oportunitats del mercat integrat o, pel contrari, l'Estat espanyol acaba marginant-les econòmicament.

Anàlisi del nostre temps

Vivim temps convulsos, amb canvis constants i vertiginosos, i la realitat queda superada per ella mateixa dia rere dia. No obstant això, hi ha qüestions de fons que no canvien a l'Estat espanyol, com ara l'estructura centralitzada sobre la qual es basa el seu model productiu i el repartiment no equitatiu, entre les comunitats autònomes, de la riquesa que es genera globalment. Són bàsicament tres les autonomies de l'Estat que són discriminades pel que fa al sistema de finançament i a les inversions públiques: les Illes Balears, Catalunya i València, les quals formen part de l'anomenada Euroregió Mediterrània. Amb la col·lecció "Anàlisi del nostre temps" pretenem, d'una manera gràfica i divulgativa, explicar, tema per tema, aquestes incoherències fruit d'un model caduc i donar pistes per a nous models molt més beneficiosos per a l'estat del benestar en general i per a les persones en particular.

www.fundaciovincl.com

FUNDACIÓ
VINCLe

Amb el suport de:

 Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència